

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1064

[Total No. of Pages : 4

[5454]-101

First Year B.Ed. (General)

101 : CHILDHOOD AND GROWING UP

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*

Q1) What is meant by 'Growth' and 'Development'? Write the difference between 'Growth' and 'Development'. How will you use the principles of 'Growth' and 'Development' in your teaching? **[15]**

OR

Explain the concept of 'Heredity', 'Environment' and 'Social Heredity' with suitable examples. In what way will you use these concepts, as a teacher, in teaching-learning process?

Q2) Explain the concept of 'Inclusive Education'. Write the characteristics of Inclusive Education. How will you identify slow learners in your class? What measures will you take to teach slow learners? **[15]**

OR

Explain the concept of 'Individual Differences'. Explain the causes of 'Individual Differences'. What changes will you do in your teaching considering Individual Differences among the students in your class?

Q3) Explain the concept of 'Learning Style'. Explain the types of 'Learning Style'. How will you teach such students having different 'Learning Styles'? **[15]**

OR

P.T.O.

What is meant by 'Multiculturalism'? What are the differences among students due to 'Multiculturalism'? What are the challenges before a teacher to teach to Multicultural class?

Q4) What is meant by 'Mass media'? What are the types of 'Mass media'? Elaborate the impact of democratic values, social values and traditions on the students? **[15]**

OR

What are the characteristics of Social and Cultural dimensions of childhood? Explain, with examples, the activities which you undertake as teacher, to develop these dimensions.

Q5) Answer the following : (Any four) **[20]**

- a) Write the Educational Implication of Heredity and Environment.
- b) Write the characteristics of Creative students.
- c) Suggest any five activities for Intellectual Development of Adolescent students.
- d) Write the impact of 'Mobile' on Students.
- e) Elaborate the Multicultural diversity in India.
- f) What improvements will you suggest, as a teacher while teaching to the visually impaired students?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1064

[5454]-101

First Year B.Ed. (General)

101 : बाल्यावस्था आणि विकसन
(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150.

प्रश्न 1) वाढ व विकास म्हणजे काय? वाढ व विकासातील फरक लिहा. वाढ व विकासाच्या तत्वांचा तुमच्या अध्यापनात कशाप्रकारे उपयोग कराल? [15]

किंवा

अनुवंश, परिस्थिती आणि सामाजिक अनुवंश या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. या संकल्पनांचा उपयोग एक शिक्षक तुम्ही अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत कशा प्रकारे कराल?

प्रश्न 2) 'समावेशक शिक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा. समावेशक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये लिहा. तुमच्या वर्गातील गतिमंद विद्यार्थी तुम्ही कसे शोधाल? या विद्यार्थ्यांना अध्यापन करताना तुम्ही कोणते उपाय योजाल? [15]

किंवा

'व्यक्तिभेद' संकल्पना स्पष्ट करा. व्यक्तिभेदाची कारणे स्पष्ट करा. तुमच्या वर्गातील विद्यार्थ्यांमधील 'व्यक्तिभेद' लक्षात घेऊन तुम्ही तुमच्या अध्यापनात कोणता बदल कराल?

प्रश्न 3) 'अध्ययन शैली' संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययन शैलीचे प्रकार स्पष्ट करा. विविध अध्ययन शैली असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना तुम्ही कशा प्रकारे अध्यापन कराल? [15]

किंवा

'बहुसांस्कृतिकता' म्हणजे काय? बहुसांस्कृतिकमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये कोणते भेद निर्माण होतात? बहुसांस्कृतिक वर्गाला अध्यापन करताना शिक्षकाला कोणती आव्हाने पेलावी लागतात?

प्रश्न 4) समुह संपर्क माध्यम म्हणजे काय? समुह संपर्क माध्यमांचे प्रकार कोणते? लोकशाही मूल्ये, सामाजिक मूल्ये आणि परंपरांचा शालेय विद्यार्थ्यांवर पडणारा प्रभाव विशद करा. [15]

किंवा

बाल्यावस्थेची सामाजिक व सांस्कृतिक पैलूची वैशिष्ट्ये कोणती? हे पैलू विकसित होण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) अनुवंश व परिस्थिती यांचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.
- ब) सर्जनशील विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
- क) कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांचा मानसिक विकास साधण्यासाठी कोणते ही पाच उपक्रम सूचवा.
- ड) शालेय विद्यार्थ्यांवर मोबाईलचा पडणारा प्रभाव लिहा.
- इ) भारतातील बहुसांस्कृतिक विविधता विशद करा.
- फ) दृष्टिदोष असणाऱ्या विद्यार्थ्यांला शिक्षक म्हणून अध्यापन करताना तुम्ही कोणत्या सुधारणा सूचवाल?

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1065

[Total No. of Pages : 4

[5454]-102

F.Y. B.Ed. (General)

**102 : CONTEMPORARY INDIAN EDUCATION, GENDER & SOCIETY
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks & answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks & answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Student should specifically follow the limitation of words.*

Q1) What are the various types of education? Explain the difference between informal and nonformal education with five suitable examples. **[15]**

OR

What are agencies of education? How non-government organizations (NGOs), school and community helpful for the development of person. Explain with suitable examples?

Q2) Explain the meaning and definitions of Social change? How Social change takes place in the Society, explain with suitable examples. **[15]**

OR

What are various obstacles in Social change? “Teacher plays an important role as an agent of social change”, explain this statement with suitable examples.

Q3) What is meant by gender? What are the various issues related to gender in school? How will you tackle with gender bias in School. **[15]**

OR

P.T.O.

Explain the role of school with the help of following points.

- a) Challenging gender inequalities
- b) Reinforcing gender parity
- c) Teaching strategies to develop sensitivity

Q4) Explain the concept of privatization, liberalization and globalization. What is the importance of these concepts in today's educational system. Explain, it with five examples. **[15]**

OR

Explain educational thought of Swami Vivekanand with the help of following points.

- a) Aims of education
- b) Women Education
- c) Teacher student relationship

Q5) Write any four answers of the following. **[20]**

- a) Write aims of education in contemporary Indian society.
- b) Write the laws and rights regarding gender equality.
- c) Explain features of National Policy on Education 1986.
- d) Explain factors of social change.
- e) Explain the educational thought of Mahatma Phule.
- f) Write the nature of contemporary Indian society.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1065

[5454]-102

F.Y. B.Ed. (General)

102 : समकालीन भारतीय शिक्षण, लिंग आणि समाज
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंधवजा प्रश्न पंधरा गुणांचा असून उत्तर 400 ते 425 शब्दांत अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 130 ते 150 शब्दांत अपेक्षित आहे.
5) उत्तरासाठी दिलेली शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.

प्रश्न 1) शिक्षणाचे कोणकोणते विविध प्रकार आहेत? अनौपचारिक आणि सहजशिक्षण यामधील फरक पाच योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शिक्षणाच्या कोणकोणत्या विविध वाहिन्या आहेत? व्यक्ती विकासासाठी अशासकीय संघटना, शाळा आणि समाज कशा सहाय्यभूत ठरतात. सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) सामाजिक बदलाचा अर्थ आणि व्याख्या स्पष्ट करा. समाजामध्ये सामाजिक बदल कसे घडून येतात. सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सामाजिक बदलातील कोणकोणते अडसर आहेत? “बदलाचा घटक म्हणून शिक्षक महत्त्वाची भूमिका पार पाडतो” हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) लिंगभाव म्हणजे काय? शाळेमध्ये लिंगभावासंबंधी कोणकोणत्या समस्या आहेत? शाळेतील लिंगभावासंबंधीच्या गैरसमजूती तुम्ही कशा दूर कराल? [15]

किंवा

खालील मुद्द्याच्या आधारे शाळेची भूमिका स्पष्ट करा.

- अ) लिंगभाव असमानता विषयक आव्हाने
- ब) लिंगभाव समानता दृढीकरण
- क) लिंगभाव संवेदना विकासासाठी अद्यापन कार्यनीती

प्रश्न 4) खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरण या संकल्पना स्पष्ट करा. सध्याच्या शिक्षण प्रणालीमध्ये या संकल्पनांचे महत्त्व पाच उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील मुद्द्याच्या आधारे स्वामी विवेकानंदाचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा.

- अ) शिक्षणाची ध्येये
- ब) स्त्री शिक्षण
- क) शिक्षक विद्यार्थी संबंध

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

- अ) समकालीन भारतीय समाजामध्ये शिक्षणाची ध्येये लिहा.
- ब) लिंगभाव समानता संदर्भातील कायदे आणि हक्क लिहा.
- क) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 1986 ची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ड) सामाजिक बदलाचे घटक स्पष्ट करा.
- इ) महात्मा फुले यांचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा.
- फ) समकालीन भारतीय समाजाचे स्वरूप लिहा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1066

[Total No. of Pages : 4

[5454]-103

F.Y. B.Ed. (General)

103 : LEARNING AND TEACHING (Education)

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Work limit for questions of 15 marks is about 400 - 425 words.*
- 4) *Work limit for questions of 5 marks is about 150 - 175 words.*
- 5) *Students should strictly follow the words limit given.*

Q1) Explain theory of classical conditioning with the help of following points :[15]

- a) Experiment
- b) Need and importance
- c) Educational implications

OR

What is transfer of learning? Explain types of transfer of learning. How will you use these types of transfer of learning for effective teaching?

Q2) What is constructivism? Explain social constructivism with respect to following points. [15]

- a) Concept
- b) Features
- c) Educational implications

OR

Explain meaning and nature of brain based learning. Explain importance of brain based learning.

P.T.O.

Q3) Explain need and importance of annual and unit plan. What factors will you consider while preparing annual and unit plan. **[15]**

OR

Explain the concept of microteaching. Explain any three microteaching skills in the basis of following.

- a) Concept
- b) Advantages
- c) Application

Q4) Explain 'team teaching' with respect to following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Characteristics
- c) Educational implications
- d) Limitations

OR

Explain the concept of Advance organizer model. Explain its steps with example and write the educational implication.

Q5) Answer the following questions (Any four) : **[20]**

- a) Write educational implications of learning curve.
- b) Write Thorndike's laws of learning.
- c) What is mean by models of teaching? Explain various families of models of teaching.
- d) Write the features of cognitive constructivism.
- e) Explain parameters of effective teaching.
- f) Explain concept of reflective teaching.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1066

[5454]-103

F.Y. B.Ed. (General)

103 : अध्ययन आणि अध्यापन (Education)
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
4) 5 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.
5) परीक्षार्थींनी शब्दमर्यादेचे बंधन पाळावे.

प्रश्न 1) साधक अभिसंधान उपपत्ती पुढील मुद्याद्वारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) प्रयोग
ब) गरज व महत्त्व
क) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

अध्ययन संक्रमण म्हणजे काय? अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार स्पष्ट करा. तुमचे अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी तुम्ही अध्ययन संक्रमणाच्या प्रकाराचा वापर कसा कराल?

प्रश्न 2) ज्ञानरचनावाद म्हणजे काय? सामाजिक ज्ञानरचनावाद खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
ब) वैशिष्ट्ये
क) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

मेंदू आधारित अध्ययनाचा अर्थ व स्वरूप सांगून त्यांचे महत्त्व थोडक्यात स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) वार्षिक नियोजन व घटक नियोजनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करून ते तयार करताना कोणत्या बाबीचा विचार कराल? [15]

किंवा

सूक्ष्म अध्यापन संकल्पना स्पष्ट करा. कोणतीही तीन सूक्ष्म अध्यापन कौशल्ये खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) फायदे
- क) उपयोजन

प्रश्न 4) सांघिक अध्यापन खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) शैक्षणिक उपयोजन
- ड) मर्यादा

किंवा

अग्रत संघटक प्रतिमान ही संकल्पना स्पष्ट करा त्यांच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करून त्यांचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) अध्ययन वक्राचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.
- ब) थॉनडाईकचे अध्ययनाचे नियम लिहा.
- क) अध्यापनाची प्रतिमाने म्हणजे काय? अध्यापनाच्या प्रतिमानाची विविध कुले स्पष्ट करा.
- ड) बोधात्मक ज्ञानरचनावादाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- इ) प्रभावी अध्यापनाची परिणामे स्पष्ट करा.
- फ) विमर्शी अध्यापनाची संकल्पना स्पष्ट करा.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1067

[Total No. of Pages : 4

[5454]-104

F.Y. B.Ed. (General)

**104 : ASSESSMENT & EVALUATION FOR LEARNING
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry fifteen marks of the answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) Word limit for short answer questions is expected to be written in 130 - 150 words.*
- 5) Only single memory calculator is allowed.*

Q1) Write Dr. Benjamin Bloom's revised taxonomy of the educational objectives. How will you fulfill the educational objectives of the affective domain from your day to day teaching? **[15]**

OR

Explain the concept of Educational Evaluation. Clarify the process of Educational Evaluation on the basis of following points. **[15]**

- a) Objectives
- b) Learning Experience
- c) Content
- d) Tools of Evaluation

Q2) Write aspects you will consider while preparing the blue print of the unit test. Prepare a blue print for one unit of your subject. Write the importance blue print. **[15]**

OR

Explain the criteria of a good evaluation tool. As a teacher, what efforts will you take to increase the reliability of a test? **[15]**

P.T.O.

- Q3)** a) Explain characteristics of 'Continuous Comprehensive Evaluation' with examples. [8]
 b) Explain characteristics & importance of 'Open Book Examination'. [7]

OR

- a) Write the importance of feedback in learning. Explain any two types of feedback. [8]
 b) Explain nature, merits & demerits of Choice Based Credit System (CBCS). [7]

- Q4)** a) Compute the mean of following distribution using 'Assume Mean Method'. [10]

Class Interval	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
Frequency	6	9	10	25	25	10	5	7	3

- b) Explain importance of histogram and frequency polygon with figures. [5]

OR

- a) Find the coefficient of correlation of given data by Spearman's Rank Difference Method and interpret it. [10]

Students	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Test 1	64	37	52	53	37	40	37	52	28	70
Test 2	95	105	109	98	99	102	103	108	114	96

- b) Explain positive skewness with diagram. What efforts you will take to minimise the positive skewness? [5]

- Q5)** Answer any four of the following. [20]

- a) Explain concept of 'Indirect Learning Experience' with example.
 b) Differentiate between Diagnostic test and Achievement test.
 c) Explain the meaning of 'Self Assessment' with example.
 d) What is mean by 'Central Tendency'? Explain the measures of central tendency.
 e) Explain the concepts of Percentile and Percentile Rank.
 f) Explain the use of 'Guess who' sociometric technique with example.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1067

[5454]-104

F.Y. B.Ed. (General)

104 : अध्ययनासाठी मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजव्या बाजूचे अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंधवजा प्रश्नांसाठी 400 ते 425 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी प्रश्नांसाठी प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
5) फक्त साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

प्रश्न 1) डॉ. बेंजामिन ब्लूम यांचे सुधारित शैक्षणिक उद्दिष्टांचे श्रेणीबद्ध उद्दिष्टांचे वर्गीकरण लिहा. भावात्मक क्षेत्रातील शैक्षणिक उद्दिष्टे दैनंदिन अध्यापनातून तुम्ही कशी साध्य कराल? [15]

किंवा

शैक्षणिक मूल्यमापन संकल्पना स्पष्ट करा. शैक्षणिक मूल्यमापन प्रक्रिया खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
ब) अध्ययन अनुभव
क) आशय
ड) मूल्यमापन साधने

प्रश्न 2) संविधान तक्ता तयार करताना कोणत्या बाबींचा विचार कराल ते लिहा. तुमच्या विषयातील एका घटकासाठी संविधान तक्ता तयार करून संविधान तक्त्याचे महत्त्व लिहा. [15]

किंवा

चांगल्या मूल्यमापन साधनांचे निकष स्पष्ट करा. कसोटीची विश्वसनीयता वाढविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? [15]

- प्रश्न 3) अ) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापनाची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
ब) मुक्त पुस्तक परीक्षेची वैशिष्ट्ये व महत्त्व स्पष्ट करा. [7]

किंवा

- अ) अध्ययनातील प्रत्याभरणाचे महत्त्व लिहा. प्रत्याभरणाचे कोणतेही दोन प्रकार स्पष्ट करा. [8]
ब) श्रेयांक प्रणालीचे (Choice Based Credit System) स्वरूप, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [7]

- प्रश्न 4) अ) खाली दिलेल्या विभाजन सारणीचे 'गृहीत मध्यमान' पद्धतीने मध्यमान काढा. [10]

वर्गांतर	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
वारंवारिता	6	9	10	25	25	10	5	7	3

- ब) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूजाची आकृती काढून महत्त्व स्पष्ट करा. [5]

किंवा

- अ) खालील माहितीवरून स्पिरामन श्रेणी अंतर पद्धतीने सहसंबंध गुणक काढा व अर्थनिर्वचन करा. [10]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
चाचणी 1	64	37	52	53	37	40	37	52	28	70
चाचणी 2	95	105	109	98	99	102	103	108	114	96

- ब) धन विषमितेची संकल्पना आकृतीसह स्पष्ट करून ती कमी करण्याकरिता कोणते उपाय योजाल? [5]

- प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [20]

- अ) अप्रत्यक्ष अध्ययन अनुभवाची संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
ब) नैदानिक व संपादन चाचणीतील फरक स्पष्ट करा.
क) स्वयंमूल्यनिर्धारणाचा अर्थ उदाहरणासह स्पष्ट करा.
ड) केंद्रीय प्रवृत्ती म्हणजे काय? केंद्रीय प्रवृत्तीची परिमाणे स्पष्ट करा.
इ) शततमक व शततमक क्रमाची संकल्पना स्पष्ट करा.
फ) 'ओळखा पाहू' या समाजमिती तंत्राचा वापर उदाहरणासह स्पष्ट करा.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1068

[Total No. of Pages : 4

[5454]-105

B.Ed. (Two years) (General)

**105 : ADVANCED PEDAGOGY & APPLICATION OF ICT
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) Short answer type questions carry five marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) Students should strictly follow word limit while writing answers.*

Q1) Explain Philip Jackson model with the help of following phases & write the teachers role in each phase. **[15]**

- a) Preactive phase
- b) Interactive phase
- c) Postactive phase

OR

As a teacher, how will you use principles of Advanced pedagogy to develop e-content.

Q2) Explain the following approaches of advanced pedagogy & write its uses for teachers. **[15]**

- a) Experiential learning
- b) Problem based learning

OR

What is blended learning? How will you use the concept of blended learning for teaching any unit from school subject.

P.T.O.

Q3) What are the skills and qualities of ICT teachers? How will you use them to make your teaching effective? [15]

OR

What is ICT? Explain the need and importance of ICT for secondary teachers?

Q4) What is Co-operative & collaborative learning? How will you use ICT in both the strategies. [15]

OR

Write the uses of social networking with special reference to facebook & whatsapp learning. What precautions will you take as a facebook and whatsapp user?

Q5) Write answers in short (Any four) : [20]

- a) Explain the need of Advanced Pedagogy.
- b) Write the uses of scenario based learning.
- c) Write the uses of ICT in educational administration.
- d) “Smart classroom is present need in education” - Explain.
- e) Write the functions of MOOC.
- f) As a teacher how will you use student voice for effective teaching learning.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1068

[5454]-105

B.Ed. (Two years) (General)

105 : प्रगत अध्यापनशास्त्र व माहिती तंत्रज्ञानाचे उपयोजन
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंधवजा प्रश्न 15 गुण व शब्दमर्यादा 400 ते 425.
4) लघुत्तरी प्रश्न 5 गुण व शब्दमर्यादा 130 ते 150.
5) विद्यार्थ्यांनी शब्दमर्यादा पाळावी.

प्रश्न 1) फिलीप जॅक्सन मॉडेल खालील पायऱ्यांच्या मदतीने स्पष्ट करा व प्रत्येक पायरीतील शिक्षकाची भूमिका लिहा. [15]

- अ) अध्यापनपूर्व अवस्था
ब) अध्यापन अवस्था
क) अध्यापनोत्तर अवस्था

किंवा

शिक्षक म्हणून अध्यापनशास्त्राच्या तत्वांचा उपयोग तुम्ही ई-आशय विकसित करण्यासाठी कसा कराल?

प्रश्न 2) प्रगत अध्यापनशास्त्राचे खालील दृष्टीकोन स्पष्ट करा. त्यांचे शिक्षकाला होणारे उपयोग लिहा. [15]

- अ) अनुभवजन्य अध्ययन
ब) समस्या आधारित अध्ययन

किंवा

संमिश्र अध्ययन म्हणजे काय? शालेय विषयातील एखादा घटक शिकविण्यासाठी संमिश्र अध्ययन संकल्पनेचा वापर तुम्ही कसा कराल?

प्रश्न 3) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या शिक्षकाची कौशल्ये व गुणवैशिष्ट्ये कोणती? त्याचा उपयोग तुमचे अध्यापन प्रभावी करण्यासाठी कसा कराल? [15]

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान म्हणजे काय? माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची माध्यमिक शिक्षकाला असणारी गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) सहकार्यात्मक व सहयोगी अध्ययन म्हणजे काय? वरील दोन्ही कार्यानितीमध्ये तुम्ही माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर कसा कराल? [15]

किंवा

अध्ययनासाठी सोशल नेटवर्किंगचे फेसबुक व वॉट्सअॅपच्या माध्यमातून उपयोग लिहा. फेसबुक व वॉट्सअॅप वापरकर्ता म्हणून तुम्ही कोणती काळजी घ्याल?

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) प्रगत अध्यापनशास्त्राची गरज स्पष्ट करा.
- ब) दृश्य आधारित अध्ययनाचे उपयोग लिहा.
- क) आय सी टी चे शैक्षणिक प्रशासनातील उपयोग लिहा.
- ड) 'अद्ययावत वर्गखोली ही शिक्षणाच्या सद्यस्थितीची गरज आहे' स्पष्ट करा.
- इ) मूकची (MOOC) कार्य लिहा.
- फ) शिक्षक म्हणून स्टुडंट व्हाइस (विद्यार्थीमत) चा उपयोग करून अध्ययन अध्यापन प्रभावी कसे कराल?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1111

[Total No. of Pages : 35

[5454]-106

F.Y.B.Ed. (General)

106 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL
SUBJECTS

(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics &
Information and Communication Technology)

(2015 Pattern) (Credit System)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.
- 2) Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.
- 3) Figures to the right of the question indicate marks.
- 4) Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.
- 5) Write answers in about 150 words for 5 marks questions.

सूचना :

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
- 2) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- 3) प्रश्नाच्या उजवीकडील अंक पूर्ण प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
- 4) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.
- 5) 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.

P.T.O.

प्रश्न 1) अ) अविकारी शब्द किसे कहते हैं? अविकारी शब्द भेदों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

अ) निम्नलिखित किसी एक विषयपर निबंध लिखिए। (250 से 300 शब्द) [10]

i) मुरझाए हुए फूल की आत्मकथा

ii) राष्ट्रीय एकता का महत्त्व

iii) अगर मैं प्रधानाचार्य होता

ब) परिसर स्वच्छता की माँग करते हुए पालिका एवं स्वच्छता विभाग अधिकारी को पत्र लिखिए।

[5]

अथवा

विद्यालय में मनाए गए शिक्षक दिवस का वर्णन करते हुए अपने पिताजी को पत्र लिखिए।

प्रश्न 2) निम्नलिखित में से किन्ही तीन प्रश्नों के उत्तर लगभग 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [15]

अ) हिंदी साहित्य के आदिकाल की विशेषताएँ लिखिए।

ब) हिंदी साहित्य के मध्यकाल को शृंगार काल क्यों कहते हैं?

क) हिंदी काव्यधारा की 'प्रगतीवाद' की विशेषताएँ स्पष्ट कीजिए।

ड) कवि नीरज जी का साहित्यिक परिचय दीजिए।

इ) जब मैं था तब हरि नाँही, अब हरि हैं मैं नाँहि।

प्रेमगाची अति साँकरी, यामें दो न समाँहि॥

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ लगाइए – [5]

'अ' गट

'ब' गट

i) संज्ञा

अ) 79

ii) विशेषण

ब) 89

iii) प्रत्यय

क) हिमालय

iv) उपसर्ग

ड) स्वच्छ

v) उनासी

इ) सफलता

फ) अनुशासन

ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए -

[5]

- i) 'अज्ञेय' जी का पूरा नाम लिखिए।
- ii) हिंदी साहित्य में उपन्यास सम्राट किन्हें कहते हैं?
- iii) संत तुलसीदास किनके भक्त थे?
- iv) 'लोट-पोट होना' इस मुहावरे का अर्थ लिखिए।
- v) 'ढाक के तीन पात' इस कहावत का अर्थ लिखिए।

Q1) Write an essay on any one of the following in about 400 words : **[15]**

- a) Knowledge is power
- b) Autobiography of an old school desk.
- c) My Idea of Happiness.

OR

- a) Write a letter to the Director of Education, informing him, how every year students suffer due to the non availability of text books in time. **[8]**
- b) Develop a story with the help of the following points and suggest a suitable title. **[7]**

An illiterate villager - visits town frequently for work - sees people to read books - think that he will read like them if he wears spectacles - decides to buy a pair of spectacles - goes to town - enters a shop of spectacles - asks for a pair - shopkeeper gives him a book and various spectacles - the villager tries them all - says "all are useless" - the shopkeeper looks at him with doubt - looks at the book - finds him holding upside down - says. "Spectacles are good but you don't know how to read" - The villager replies. "If I know to read I should not have brought spectacles".

Q2) Answer the following : (any three) **[15]**

- a) Read the following passage carefully and answer the questions given below it.

To have a second language at your disposal, even if you only know it enough to read it with pleasure, is a sensible advantage. Our educationists are too often anxious to teach children so many different languages that they never get far enough in any one to derive any use or enjoyment from their study. The boy learns enough Latin to desist it; enough Greek to pass an examination; enough French to get from Calais to Paris; enough German to exhibit a diploma; enough Italian or Spanish to tell which, but not enough of any to secure the enormous boon of access to a second literature.

Choose well, choose wisely, and choose one. Concentrate upon that one. Do not be content until you find yourself reading it with real enjoyment. The process of reading for pleasure in another language rests the mental muscles, it enlivens the mind by a different sequence and emphasis of ideas. The mere form of speech excites the activity of separate brain cells, relieving in the most effective manner the fatigue of those in hackneyed use. One may imagine that a man who blew the trumpet for his living would be glad to play the violin for his amusement. So it is with reading in another language than your own.

Questions :

- i) What is the use of learning a second language?
  - ii) How many additional languages should one choose?
  - iii) How is fatigue relieved by studying another language?
  - iv) Till when should one be not content?
  - v) What is the disadvantage of studying many languages?
- b) Write a report in 15 lines describing the science exhibition that you visited.
  - c) What is intonation? What are the uses of Falling - Rising tone?
  - d) Write the summary of the following passage and give suitable title.

A Chinese scholar who travelled regularly in the country to give lectures was disappointed to find that fellow travellers on the train talked only about business and making money and would not speak to a poor professor like him. So he was delighted to see during one of his trips that the man sitting next to him was reading an anthology of Shakespeare's poetry. Thinking that he had finally found someone with similar interests, the scholar tried to strike up a conversation. The man, however, continued to immerse himself in this book.

When the train finally pulled into the station, the man seemed relieved. "I am a businessman who carries loads of cash", he told the scholar, "I bring this book along only because I am afraid of being robbed. Everyone knows how poor intellectuals are!".

- e) Write the tense used in each of the following sentences.
  - i) We watch the interplay of colours
  - ii) I was wandering in England.
  - iii) You will have watched the Television.
  - iv) I had been writing a very long letter.
  - v) Pilgrims will be giving prasad.

Q3) a) Do as Directed. [5]

- i) Open the door. (Add a question tag)
- ii) As soon as the results had come, they shouted.
(Use No Sooner ___ than)
- iii) Dreams are too good to last. (Remove too _____ to)
- iv) Ramesh is as strong as Suresh. (Change the degree)
- v) She gave flowers. (Change the voice)

b) Fill in the blanks with appropriate articles and rewrite it. [5]

- i) _____ dog is useful animal.
- ii) He is _____ artist.
- iii) _____ child is crying.
- iv) _____ T.V. is now out of order.
- v) He purchased _____ egg.

Q1) Explain the rules of Sanskrit reading and writing with examples. [15]

OR

What is कारक? Explain the types of कारक with examples.

Q2) Solve any three : [15]

- What is Eyphomy?
- Explain स्वरसंधी with examples.
- What is कृदन्त?
- Explain धातुसाधित विशेषण with examples.
- Explain धातुसाधित अव्यय with examples.

Q3) A) Recognine the forms : [5]

- कृष्णेन
- हे माले
- नमामि
- वद
- अकथयत

B) Match the pairs : [5]

'A'

- कठोपनिषद्
- रामायणम्
- महाभारतम्
- स्वप्नवासवदत्तम्
- अभिज्ञानशाकुन्तलम्

'B'

- युधिष्ठिरः
- दुष्यन्तः
- उदयनः
- नचिकेता
- रामः
- भारविः

प्रश्न 1) संस्कृत वाचन व लेखनाचे नियम सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कारके कोणती आहेत? त्यांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) संधी म्हणजे काय?
- ब) स्वरसंधी सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) कृदन्त म्हणजे काय?
- ड) धातुसाधित विशेषणे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) धातुसाधित अव्यये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रूपे ओळखा : [5]

- i) कृष्णेन
- ii) हे माले
- iii) नमामि
- iv) वद
- v) अकथयत

ब) योग्य जोड्या जुळवा : [5]

'अ'	'ब'
i) कठोपनिषद्	अ) युधिष्ठिरः
ii) रामायणम्	ब) दुष्यन्तः
iii) महाभारतम्	क) उदयनः
iv) स्वप्नवासवदत्तम्	ड) नचिकेता
v) अभिज्ञानशाकुन्तलम्	इ) रामः
	फ) भारविः

Max. Marks : 40]

15

1- جملہ کیا ہے؟ جملہ کی قسمیں مع مثال واضح کیجئے۔

یا OR

08

1a- مندرجہ ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

1- اف یہ بی۔ ایڈ کورس۔ 2- تعلیمی ٹکنالوجی کی اہمیت و ضرورت۔ 3- وقت کی پابندی۔

07

1b- اپنے والدین کو خط لکھ کر اپنے دو سالہ بی۔ ایڈ کورس کی تفصیلات لکھیے۔

15

2- مندرجہ ذیل سوالات کے جواب 130 تا 150 الفاظ میں لکھیے۔ (کوئی تین)

1- اردو ادب کے مختلف ادوار مع خصوصیات لکھیے۔

2- دور وسطی کے ادیب حالی کا انداز بیان لکھیے۔

3- پریم چند کی افسانہ نگاری کی خصوصیات لکھیے۔

4- دور جدید کے مصنف اے۔ پی۔ جے عبد الکلام کی ادبی شخصیت پر روشنی ڈالیے۔

5- دور قدیم کی شاعری کی خصوصیات لکھیے۔

3(a)- جوڑیاں لگائیے۔

05

الف

ب

1- اسم کی قسمیں

2- نثر کی ایک قسم

3- دور جدید کے مصنف

4- غزل کا پہلا شعر

5- رباعی

1- اصناف نثر

2- اصناف سخن

3- مطلع

4- انیس چشتی

5- ناول

6- دو

05

3(b)- ایک جملے میں جواب لکھیے۔

1- صفت کی تعریف لکھیے۔

2- خط کی کتنی قسمیں ہیں؟

3- غبار خاطر کے مصنف کا نام لکھیے؟

4- گو دان کے مصنف کا نام لکھیے۔

5- بانگ درا کس کی تصنیف ہے؟

Q1) Describe the Harappan Civilization with the following points - [15]

- a) Housing and town planning.
- b) Seals and pots.
- c) The Great Bath
- d) Life
- e) Trade

OR

Explain the concept & functions of Election Commission. As a teacher which remedies will you suggest to conduct an election process smoothly?

Q2) Answer in brief (any three) [15]

- a) Why Dr. A.P.J. Abdul Kalam is known as Missile man?
- b) Write down the fundamental duties of Citizen of India.
- c) The efforts Veermata Jijabai took for Shivaji Maharaj's education.
- d) Write the reasons for the establishment of the United Nations.
- e) Write down the information of Folk Sculpture.

Q3) a) Fill in the blanks - [5]

- i) _____ has selected as the first election commissioner in Independent India.
(Dr. Rajendra Prasad, Sukumar Sen, Shyam Sharan Negi)
- ii) At present, there are _____ districts in Maharashtra.
(32, 36, 35)
- iii) The Indians living in _____ and _____ established the Gadar organisation.
(America & England, America & India, America & Canada)

iv) Feudalism was depended on _____ distribution.
(Land, Money, State)

v) _____ was the centre of the Sant Movement.
(Alandi, Phandharpur, Paithan)

b) Match the following :

[5]

'A'

'B'

i) First nuclear test

a) Ransay Mocdonald

ii) Kanad

b) Chandrashekar Aazad

iii) Chafekar Brother

c) 10 May 1998

iv) Kakori

d) Vaisheshik Darshan

v) First Round table conference

e) Rand Slaughter

f) Pokharan

प्रश्न 1) हडाप्पा संस्कृती खालील मुद्द्याच्या आधारे लिहा. [15]

- अ) घरे व नगर रचना
- ब) मुद्रा आणि भांडी
- क) महास्नान गृह
- ड) लोक जीवन
- इ) व्यापार

किंवा

निवडणूक आयोगाची संकल्पना व त्यांची कार्ये स्पष्ट करा. तुम्ही एक शिक्षक म्हणून निवडणूक प्रक्रिया सुकर होण्यासाठी कोणते उपाय सूचवाल.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांना मिसाईल मॅन का संबोधले जाते?
- ब) भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्य लिहा.
- क) वीरमाता जिजाबाईंनी शिवाजी महाराजांवर केलेले शिक्षण विषयक प्रयत्न लिहा.
- ड) संयुक्त राष्ट्रसंघटना स्थापनेची कारणे लिहा.
- इ) लोक शिल्पकला याविषयी माहिती लिहा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) स्वतंत्र भारतातील पहिले मुख्य निवडणूक आयुक्त म्हणून ..... यांची नेमणूक झाली.
(डॉ. राजेंद्र प्रसाद, सुकुमार सेन, श्याम शरण नेगी)
- ii) महाराष्ट्रात ..... जिल्हे आहेत.
(32, 36, 35)
- iii) ..... व ..... येथील भारतीयांनी गदर या संघटनेची स्थापना केली.
(अमेरिका व इंग्लंड, अमेरिका व भारत, अमेरिका व कॅनडा)

- iv) सामंतशाही ..... वाटपावर आधारलेली होती.
(जमिनीच्या, पैश्याच्या, राज्याच्या)
- v) संत चळवळीचे ..... हे केंद्र होते.
(आळंदी, पंढरपूर, पैठण)

ब) जोड्या लावा :

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) पहिली अणूचाचणी	अ) रैम्सें मॅक्डोनाल्ड
ii) कणाद	ब) चंद्रशेखर आझाद
iii) चाफेकर बंधू	क) 10 मे 1998
iv) काकोरी कट	ड) वैशेषिक दर्शन ग्रंथ
v) पहिली गोलमेज परिषद	इ) रँडचा वध
	फ) पोखरण

[Max. Marks :40

Q1) a) Explain any two landforms created due to work of glacier with suitable diagram. [7]

b) Explain types of rainfalls with suitable examples & diagrams. [8]

OR

a) Explain the types of maps with suitable examples. [7]

b) Explain the features of Tundra region or hot desert region on the basis of following points - [8]

i) Location & extent

ii) Natural vegetation

iii) Animal life.

Q2) Write short answers of the following (any three) : [15]

a) Pressure belts of the earth - draw a neat & labeled diagram.

b) Explain the concept ocean with suitable example.

c) "Pune has emerged as an auto manufacturing hub" - Explain the statement.

d) Suggest measures to control soil pollution.

e) Water scarcity problem in Maharashtra - Explain.

Q3) a) Fill in the blanks. [5]

i) In Maharashtra Bauxite reserves are found in _____ and _____ districts.

(Kolhapur - Sindhudurga, Pune - Satara, Dhule - Jalgaon)

ii) Easterlies is an example of _____ winds.

(Seasonal, Local, Planetary)

iii) Dry summers and winter rainfall are the characteristics of _____ region.

(Taiga, Mediterranean, West European)

iv) _____ circle appears as a point on the globe.

(Equator, North/South pole, Prime Meridian)

v) The _____ is the largest Ocean.

(Atlantic, Arctic, Pacific)

b) Match the following :

[5]

'A'

'B'

i) Between North America & Europe

a) Vesuvius

ii) Between India and Shri Lanka

b) Transport

iii) Volcanic Mountain

c) North Atlantic Ocean

iv) Sedimentary Rocks

d) Primary waves

v) Tertiary Occupations

e) Park strait

f) Sand stone

- प्रश्न 1) अ) हिमनदीच्या कार्यामुळे तयार होणाऱ्या कोणत्याही दोन भूरूपांचे स्पष्टीकरण आकृतीसह स्पष्ट करा. [7]
- ब) पर्जन्याचे प्रकार योग्य उदाहरणांसह व आकृतीसह स्पष्ट करा. [8]
- किंवा
- अ) नकाशाचे प्रकार योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [7]
- ब) टुंड्रा प्रदेश किंवा उष्ण वाळवंटी प्रदेशाची वैशिष्ट्ये खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [8]
- i) स्थान व विस्तार
- ii) नैसर्गिक वनस्पती
- iii) प्राणी जीवन
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) पृथ्वीवरील हवा दाबाचे पट्टे – सुबक आकृती काढून भागांना योग्य नावे द्या.
- ब) महासागर ही संकल्पना योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
- क) “पुणे हे वाहननिर्मितीचे केंद्र म्हणून उदयास आले आहे” – विधान स्पष्ट करा.
- ड) मृदा प्रदुषण नियंत्रित करण्यासाठी उपाय सुचवा.
- इ) महाराष्ट्रातील जलदुर्भिक्ष समस्या स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा लिहा. [5]
- i) महाराष्ट्रामध्ये बॉक्साइटचे साठे ..... आणि ..... जिल्ह्यांत सापडतात.
(कोल्हापूर-सिंधुदुर्ग, पुणे-सातारा, धुळे-जळगाव)
- ii) पूर्वीय वारे हे ..... वाऱ्याचे उदाहरण आहे.
(हंगामी, स्थानिक, ग्रहीय)
- iii) कोरडे उन्हाळे आणि हिवाळी पर्जन्य ही ..... प्रदेशाची वैशिष्ट्ये आहेत.
(तैगा, भूमध्यसागरी, पश्चिम युरोपीय)
- iv) ..... हे पृथ्वीगोलावरील बिंदुस्वरूपातील वृत्त आहे.
(विषुववृत्त, उत्तर/दक्षिण ध्रुव, मुळरेखावृत्त)
- v) ..... हा सर्वात मोठा महासागर आहे.
(अटलांटिक, आर्कटिक, प्रशांत)

ब) जोड्या लावा.

[5]

‘अ’

‘ब’

i) उत्तर अमेरिका व युरोप खंडादरम्यान	अ) व्हेसुव्हियस
ii) भारत व श्रीलंका दरम्यान	ब) वाहतूक
iii) ज्वालामुखीय पर्वत	क) उत्तर अटलांटिक महासागर
iv) गाळाचे खडक	ड) प्राथमिक लहरी
v) तृतीयक व्यवसाय	इ) पाल्क सामुद्रधुनी
	फ) वाळूचा खडक

[Max. Marks :40

- Q1)** a) What is alloytropy? Write the uses of three carbon alloytrops.   [8]
b) Draw neat labelled diagram of vertical section of kidney and explain its working.   [7]

OR

- a) Explain the following chemical reactions with example.   [8]
i) Combination reaction
ii) Displacement reaction
b) What is heridity? Explain Mendel's dihybrid cross with suitable example.   [7]

Q2) Answer any three of the following :   [15]

- a) Explain Newton's three laws of motion.
b) What is refraction of light? Draw neat labelled diagram of refraction of light and write laws of refraction of light.
c) Write properties and uses of magnet.
d) Write the causes of air pollution.
e) Explain the structure of following microorganisms with diagram.
i) Virus
ii) Fungus

Q3) a) Complete the following sentences by choosing correct option.   [6]

- i) Speed of sound in air is _____
a) 340 km/s   b) 34 m/s
c) 344 m/s   d) 344 cm/s
ii) Green plants in living world are _____
a) Apex carnivores   b) Primary consumers
c) Secondary consumers   d) Producers

- प्रश्न 1) अ) अपरूपता म्हणजे काय? कार्बनच्या तीन अपरूपांचे उपयोग लिहा. [8]
 ब) वृक्काच्या (Kidney) उभ्या छेदाची नामनिर्देशित आकृती काढून त्याची कार्यपद्धती स्पष्ट करा. [7]

किंवा

- अ) खालील रासायनिक अभिक्रिया उदाहरणासह स्पष्ट करा. [8]
 i) संयोग अभिक्रिया
 ii) विस्थापन अभिक्रिया
 ब) अनुवंशिकता म्हणजे काय? मेंडेलची द्विसंकर संतती उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]

- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- अ) न्यूटनचे गतीविषयक तीन नियम लिहा.
 ब) प्रकाशाचे अपवर्तन म्हणजे काय? प्रकाशाच्या अपवर्तनाची नामनिर्देशित आकृती काढून त्याचे नियम लिहा.
 क) चुंबकाचे गुणधर्म आणि उपयोग लिहा.
 ड) हवा प्रदुषणाची कारणे लिहा.
 इ) खालील सूक्ष्मजीवांची रचना आकृतीसह स्पष्ट करा.
 i) विषाणू
 ii) कवक

- प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून खालील विधाने पूर्ण करा. [6]

- i) ध्वनीचा हवेतील वेग ..... आहे.
 अ) 340 km/s   ब) 34 m/s
 क) 344 m/s   ड) 344 cm/s
 ii) सजीव सृष्टीतील हरीत वनस्पती ..... म्हणून ओळखल्या जातात.
 अ) सर्वोच्च भक्षक   ब) प्रथम भक्षक
 क) द्वितीय भक्षक   ड) उत्पादक

[Max. Marks :40

Q1) Solve the following. [15]

a) Divide the given polynomial by synthetic division method and write remainder $(2m^2 - 3m + 10) \div (m - 5)$.

b) Write the given number in decimal form $\frac{23}{7}$.

c) Solve : $\frac{x-9}{x-5} = \frac{5}{7}$.

d) length of chord AB is 13 cm having 'P' is center of circle.

seg PQ $\perp$ chord AB, then find $l(QB)$.

e) Find the length of diagonal of a square whose side is 8 cm.

OR

a) If $P(y) = 2y^3 - 6y^2 - 5y + 7$ then find P (2).

b) Solve simultaneous equation

$$2x + y = 5; \quad 3x - y = 5$$

c) Expand : $(2a + b)^3$

d) A hockey player has scored following number of goals in 9 matches. 5, 4, 0, 2, 2, 4, 4, 3, 3. Find the mean, median and mode of the data.

e) Solve quadratic equation : $x^2 + x - 20 = 0$.

Q2) Solve : [15]

a) $\frac{3x^2 - x - 2}{x^2 - 7x + 12} \div \frac{3x^2 - 7x - 6}{x^2 - 4}$.

b) Prove that - The perpendicular drawn from the center to the chord bisect chord.

c) The production of soyabean per acre, in quintal obtained by 30 farmers in Rajapur, is given below.

9, 7.5, 8, 6, 5.5, 7.5, 5, 8, 5, 6.5, 5, 5.5, 4, 4, 8, 6, 8, 7.5, 6, 9, 5.5, 7.5, 8, 5, 6.5, 5, 9, 5.5, 4, 8.

from the given data, prepare a frequency table and find the average production per acre of Soyabean.

OR

- a) Sukhdeo sold 10 quintal of wheat at Rs. 4050 per quintal through an agent. The commission was paid at the rate of 1%. Find the amount Sukhdeo received after selling the wheat.
- b) Explain Right-Hypotenuse test of congruency of triangle.
- c) Construct $\square$ BARC such that, $l(BA), l(BC) = 4.2$ cm $l(AC) = 6.0$ cm. $l(AR) = l(CR) = 5.6$ cm.

Q3) a) Fill in the blanks [5]

i) $\frac{x}{7} = \frac{y}{3} = \frac{3x+5y}{\boxed{\dots\dots\dots}}$

ii) $(2x - 5y)^2 = \boxed{} - 20xy + \boxed{}$

iii) Area of triangle = $\frac{1}{2} \times \boxed{} \times \text{height}$.

iv) Profit % = $\frac{\text{Profit}}{\boxed{}} \times 100$

v) Equation of X-axis $\Rightarrow y = \boxed{}$

b) Solve the following : [5]

i) In $\triangle PQR$, $m\angle P = 70^\circ$, $m\angle Q = 65^\circ$, find $m\angle R = ?$

ii) Compare the given pair

$$\frac{\sqrt{5}}{3}, \frac{3}{\sqrt{7}}$$

iii) Write the given polynomial in index form with x as a variable.

$$(5, 0, 0, 0, -1)$$

iv) If printed price = ₹ 1700, selling price = ₹ 1540 then the discount is _____

v) Write the equation of the line parallel to the Y-axis at a distance of 7 units from it to its left.

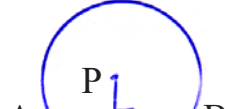

प्रश्न 1) पुढील उदाहरणे सोडवा. [15]

अ) संश्लेषक पद्धतीने भागाकार करा आणि बाकी लिहा. $(2m^2 - 3m + 10) \div (m - 5)$

ब) $\frac{23}{7}$ ही संख्यादशांश रूपात लिहा.

क) समीकरण सोडवा : $\frac{x-9}{x-5} = \frac{5}{7}$

ड) केंद्र P असलेल्या वर्तुळाच्या जीवा AB ची लांबी 13 सेमी आहे. रेख $PQ \perp$ जीवा AB, तर $l(QB)$ काढा.

इ) 8 सेमी बाजू असलेल्या चौरसाच्या कर्णाची लांबी काढा.

किंवा

अ) जर $P(y) = 2y^3 - 6y^2 - 5y + 7$ तर $P(2)$ काढा.

ब) एक सामायिक समीकरण सोडवा.

$$2x + y = 5; \quad 3x - y = 5$$

क) विस्तार करा : $(2a + b)^3$

ड) एका हॉकी खेळाडूने 9 सामन्यात केलेले गोल पुढील प्रमाणे आहेत. 5, 4, 0, 2, 2, 4, 4, 3, 3 यावरून मध्य, मध्यक व बहुलक काढा.

इ) वर्गसमीकरण सोडवा : $x^2 + x - 20 = 0$.

प्रश्न 2) पुढील उदाहरणे सोडवा. [15]

अ) $\frac{3x^2 - x - 2}{x^2 - 7x + 12} \div \frac{3x^2 - 7x - 6}{x^2 - 4}$

ब) सिद्ध करा - वर्तुळाच्या केंद्रातून जीवेवर टाकलेला लंब त्या जीवेस दुभागतो.

क) राजापूर या गावातील 30 शेतकऱ्यांचे सोयाबीनचे एकरी उत्पादन क्विंटलमध्ये खालील प्रमाणे आहे.

9, 7.5, 8, 6, 5.5, 7.5, 5, 8, 5, 6.5, 5, 5.5, 4, 4, 8, 6, 8, 7.5, 6, 9, 5.5, 7.5, 8, 5, 6.5, 5, 9, 5.5, 4, 8. यावरून वारंवारिता वितरण सारणी तयार करा आणि सोयाबीनच्या एकरी उत्पादनाचे मध्यमान काढा.

किंवा

- अ) सुखदेवने अडत्यामार्फत 10 क्विंटल गहू, प्रति-क्विंटल 4050 रूपये दराने विकला त्याने अडत्याला 1% दराने अडत दिली, तर गहू विकून सुखदेवला किती रक्कम मिळाली ते काढा.
- ब) त्रिकोण एकरूपतेची कर्ण-भुजा कसोटी स्पष्ट करा.
- क) $\square$ BARC असा काढा की, $l(BA) = l(BC) = 4.2$ सेमी, $l(AC) = 6.0$ सेमी, $l(AR) = l(CR) = 5.6$ सेमी.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागी योग्य शब्द भरून विधाने पूर्ण करा. [5]

i) $\frac{x}{7} = \frac{y}{3} = \frac{3x+5y}{\boxed{\dots\dots\dots}}$

ii) $(2x-5y)^2 = \boxed{} - 20xy + \boxed{}$

iii) त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2} \times \boxed{} \times$ उंची

iv) शेकडा नफा = $\frac{\text{नफा}}{\boxed{}} \times 100$

v) X - अक्षाचे समीकरण $\Rightarrow y = \boxed{}$ असे लिहितात.

ब) पुढील उदाहरण सोडवा. [5]

i) $\triangle PQR$ मध्ये, $m\angle P = 70^\circ$, $m\angle Q = 65^\circ$, तर $m\angle R = ?$

ii) लहानमोठेपणा ठरवा.

$\frac{\sqrt{5}}{3}$, $\frac{3}{\sqrt{7}}$

iii) $(5, 0, 0, 0, -1)$ ही सहगुणक रूपातील बहुपदी x चल वापरून घातांक रूपात लिहा.

iv) जर छापील किंमत = 1700 रूपये, विक्री किंमत = 1540 रूपये, तर सूट .....

v) Y - अक्षाला समांतर आणि त्या अक्षाच्या डावीकडील 7 एकक अंतरावरील रेषेचे समीकरण लिहा.

Q1) Explain the meaning of Public Distribution System. Explain the drawbacks of Public Distribution System. What are the measures suggested to remove the defects of Public Distribution System. **[15]**

OR

State and explain modern definition of economics. Explain the importance of study of economics.

Q2) Write short answers for the following (any three) : **[15]**

- a) Explain the features of economy.
- b) What is Baluta system? Explain its features.
- c) According to types of economy how to solve the basic problems of economy.
- d) Explain the importance of transport.
- e) Explain the causes of Inflation.

Q3) a) State whether the following statements are 'True' or 'False'. **[5]**

- i) In India, the contribution of secondary and tertiary sector in G.D.P. is rising.
- ii) The Indian economy owns about 32, 87, 263 sq. km. of land with 28 states and 8 union territories.
- iii) In a socialist economy, the entire production is managed of controlled by the government.
- iv) Family budget depends upon income sources, number of family members, loan amount, items of expenditure, saving and future provisions etc.
- v) Inflation widens the gap and creates social conflicts between the rich and poor.

b) Complete the following statements by choosing appropriate alternatives given below. [5]

i) _____ is the current food and civil supply and consumer protection minister of Maharashtra.

(Pandurang Fundkar, Sambhaji Patil, Mahadev Jankar, Girish Bapat)

ii) Swarn Jayanti Gramseva-Rozgar Yojna Started in the year _____

(April - 1995, April - 1997, April - 1999, April - 2001)

iii) Cyclical unemployment mean's _____.

(Seasonal unemployment, disguised, Voluntary, Unemployment during recessionary phase of a trade cycle)

iv) _____ is the Deputy Chairman of planning commission.

(Prime Minister, Finance Minister, Commerce Minister, None of the above)

v) Inflation is generally associated with rapidly _____ prices.

(rising, falling, declining, expansion)

प्रश्न 1) सार्वजनिक वितरण प्रणालीचा अर्थ स्पष्ट करा. सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील उणीवा स्पष्ट करा. सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील उणीवा दूर करण्यासाठी कोणते उपाय सुचविले आहेत? [15]

किंवा

अर्थशास्त्राची आधुनिक व्याख्या सांगून स्पष्टीकरण करा. अर्थशास्त्राच्या अभ्यासाचे महत्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- अ) अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) बलुतेदारी पद्धती म्हणजे काय? तिची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) अर्थव्यवस्थेच्या प्रकारानुसार मूलभूत आर्थिक समस्यांचे निराकरण कसे केले जाते.
- ड) वाहतुकीचे महत्व स्पष्ट करा.
- इ) भाववादीची कारणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) खालील विधाने चूक की बरोबर ते सांगा. [5]

- i) भारतात, स्थूल राष्ट्रीय उत्पादनातील द्वितीय व तृतीय क्षेत्राचे योगदान वाढत आहे.
- ii) भारतीय अर्थव्यवस्थेचे सुमारे 32, 87, 263 चौ. किमी भूक्षेत्र असून त्यात 28 राज्ये व 8 केंद्रशासित प्रदेश आहेत.
- iii) समाजवादी अर्थव्यवस्थेत संपूर्ण उत्पादनाचे व्यवस्थापन आणि नियंत्रण शासनाद्वारे केले जाते.
- iv) कुटुंबाचे अंदाजपत्रक हे उत्पन्नाचे स्रोत, कुटुंबातील सदस्य-संख्या, कर्जाची रक्कम, खर्चाच्या बाबी, बचत आणि भविष्याची सोय इत्यादींवर अवलंबून असते.
- v) भाववादीमुळे श्रीमंत व गरीब यांच्यातील दरी रुंदावते व सामाजिक संघर्ष उद्भवतो.

- ब) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]
- i) ..... हे महाराष्ट्राचे सध्याचे अन्न व नागरी पूरवठा आणि ग्राहक संरक्षण मंत्री आहेत.
(पांडूरंग फुंडकर, संभाजी पाटील, महादेव जानकर, गिरीश बापट)
- ii) 'सुवर्ण जयंती ग्रामसेवा रोजगार योजना ..... साली सुरू झाली.
(एप्रिल - 1995, एप्रिल - 1997, एप्रिल - 1999, एप्रिल - 2001)
- iii) चक्रीय बेकारी म्हणजे .....
(मौसमी बेरोजगारी, छदम बेरोजगारी, स्वैच्छिक बेरोजगारी, एक व्यापार चक्रच्या मंदीच्या टप्प्यात बेकारी)
- iv) नियोजन आयोगाचे उपाध्यक्ष ..... आहेत.
(पंतप्रधान, अर्थमंत्री, वाणिज्यमंत्री, वरीलपैकी कोणीही नाही)
- v) सर्वसाधारणपणे भाववाढ ही वेगाने ..... किंमतींशी संबंधित असते.
(वाढणाऱ्या, घसरणाऱ्या, घटणाऱ्या, विस्तारते)

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Define 'Computer' and explain its structure with block diagram. Describe any two Input. two Output and two storage devices with examples. [15]

OR

Describe the concept of operating system. Explain its types and functions in detail.

Q2) Write the answer of any three questions. [15]

- a) Explain 'Copyright Act'.
- b) Write the need of ICT in social life.
- c) Write difference between LAN and WAN.
- d) What are the uses of e-maps in your day to day life.
- e) What are the requirements of computer lab?

Q3) Fill in the blanks with correct option from bracket. [10]

- a) 'Ctrl + V' is used to _____ a file.
(Copy, Paste, Cut, Save)
- b) Magnetic tape and pendrive are _____ storage devices.
(Primary, Secondary, Internal, Basic)
- c) In M.S. Excel each sheet have _____ number of columns.
(365, 256, 252, 428)
- d) _____ is the largest network in the world.
(Web, WWW, Internet, DVD)
- e) Printer's output is also called as _____.
(Soft copy, Hard copy, Dotmatrix, Facsimile)

- f) 'C' program is written in _____.
(HTML, Upper Case, Lower Case, Binary)
- g) A byte consists of _____ bits.
(2, 4, 8, 16)
- h) _____ technology is the base of e-map.(Digital maping Navigation System)
(VOIP, GPS, ATM, EDI)
- i) ____ is the input device.
(Printer, Moniter, Speaker, Keyboard)
- j) The _____ page is appeared when you visited to any website for the first time.
(Home, Primary, Main, Top)

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) संगणकाची व्याख्या लिहून संगणकाची संरचना आकृतीसह स्पष्ट करा. संगणकाच्या कोणत्याही दोन इनपुट, दोन आऊटपुट आणि दोन साठवणुकीच्या साधनांची माहिती उदाहरणासह स्पष्ट करा.[15]

किंवा

ऑपरेटिंग सिस्टिमची संकल्पना स्पष्ट करा. त्याचे प्रकार व कार्ये सविस्तर लिहा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- अ) 'कॉपी राईट अॅक्ट' स्पष्ट करा.
- ब) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची सामाजिक जीवनातील गरज लिहा.
- क) LAN आणि WAN मधील फरक लिहा.
- ड) तुमच्या दैनंदिन जीवनात ई-मॅपचे उपयोग लिहा.
- इ) संगणक कक्षासाठी आवश्यक असणाऱ्या गोष्टी कोणत्या?

प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

- अ) 'Ctrl + V' याचा वापर फाईल ..... करण्यासाठी केला जातो.
(कॉपी, पेस्ट, कट, सेव्ह)
- ब) मॅग्नेटिक टेप आणि पेनड्राईव्ह ही ..... साठवणुकीची साधने आहेत.
(प्राथमिक, दुय्यम, आंतरिक, मूलभूत)
- क) एम्. एस्. एक्सेल मधील प्रत्येक शीटमध्ये ..... कॉलम्स असतात.
(365, 256, 252, 428)
- ड) जगातल्या सर्वात मोठ्या नेटवर्कला ..... म्हणतात.
(वेब, WWW, इंटरनेट, डीव्हीडी)
- इ) प्रिंटरच्या आऊटपुटला ..... असेही म्हटले जाते.
(सॉफ्ट कॉपी, हार्ड कॉपी, डॉटमॅट्रिक्स, फॅक्सिमाईल)

- फ) 'C' प्रोग्रॅम हा ..... मध्ये लिहितात.
(HTML, Upper Case, Lower Case, Binary)
- य) एका बाईट मध्ये ..... बीट्स असतात.
(2, 4, 8, 16)
- र) ..... तंत्रज्ञान डिजिटल मॅपिंग नेव्हिगेशन सिस्टिमचा पाया आहे.
(VOIP, GPS, ATM, EDI)
- ल) ..... हे इनपुट साधन आहे.
(प्रिंटर, मॉनिटर, स्पिंकर, कीबोर्ड)
- व) कोणत्याही वेबसाईटला भेट दिल्यावर येणाऱ्या पहिल्या पानास ..... पेज असे म्हणतात.
(होम, प्रायमरी, मेन, टॉप)

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1112

[Total No. of Pages : 19

[5454]-107

F.Y.B.Ed. (General)

107 : PEDAGOGY OF THE SCHOOL SUBJECTS

(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics &
Information & Communication Technology

(2015 Pattern) (Credit System)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.
- 2) Answer of the two subjects should be written on the seperate answer sheets.
- 3) Figures to the right of the question indicate marks.
- 4) Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.
- 5) Write answer in about 150 words for 5 marks questions.

सूचना :

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
- 2) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- 3) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 4) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.
- 5) 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.

P.T.O.

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? अध्यापनातील समवायाचे महत्व स्पष्ट करून मराठीचा भूगोल विषयाशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मातृभाषा मराठी विषयाचे स्वरूप सांगून शालेय अभ्यासक्रमातील मराठी विषयाचे स्थान स्पष्ट करा व हे स्थान उंचावण्यासाठी शिक्षक म्हणून कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 2) मराठी भाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करून भाषा शिक्षक म्हणून तुमची जबाबदारी अधिक प्रभावीपणे पार पाडण्यासाठी दहा उपक्रम सुचवा. [15]

किंवा

मातृभाषा अध्यापनात मूल्यांचे महत्व स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' व 'श्रमप्रतिष्ठा' ही मूल्ये रुजविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) मराठी विषयाच्या गद्य अध्यापनाची माध्यमिक स्तरावरील पाच उद्दिष्टे लिहा.
- ब) 'तणावाचे व्यवस्थापन' हे जीवन कौशल्य विकसित करण्यासाठी पाच उपक्रम लिहा.
- क) व्याकरण अध्यापनाच्या उद्गामी पध्दतीचे प्रत्येकी पाच फायदे व मर्यादा लिहा.
- ड) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

प्रश्न 1) राष्ट्रभाषा हिंदी का महत्व स्पष्ट कीजिए। समवाय का अर्थ बताते हुए हिंदी विषय का किन्ही दो विषयों के साथ समवाय सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

पद्य अध्यापन के उद्देश लिखिए। हिंदी अध्यापक के नाते पद्य अध्यापन को रोचक बनाने के लिए किन्ही दो अध्यापन पद्धतियों का उपयोग कैसे करोगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

प्रश्न 2) आशय विश्लेषण की संकल्पना स्पष्ट कीजिए। आशय विश्लेषण का महत्व लिखते हुए हिंदी के किसी एक पाठ आशय विश्लेषण लिखिए। [15]

अथवा

अध्यापक के गुणों की सूची बनाकर कुशल हिंदी अध्यापक होने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करोगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

प्रश्न 3) निम्नलिखित में से किन्ही दो प्रश्नों के उत्तर लिखिए। (130 से 150 शब्दों तक) [10]

अ) माध्यमिक स्तर पर हिंदी भाषा अध्यापन के उद्देश लिखिए।

ब) व्याकरण अध्यापन की किन्हीं दो पद्धतियों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

क) जीवन कौशल्य शिक्षा का महत्व सोदाहरण लिखिए।

ड) हिंदी अध्यापन को रोचक बनाने के लिए पारंपारिक तथा तंत्रज्ञान पर आधारित अध्यापन स्रोतों का प्रयोग कैसे करोगे सोदाहरण लिखिए।

Q1) What is the place of English in secondary & higher secondary school curriculum? How will you correlate english subject with science, History & Education? Explain with examples. [15]

OR

What is structure? What is the educational importance of structure in English? Prepare a diagram / flow chart to explain the structure of English language indicating sub-systems, skills & expression for communication.

Q2) What is direct method? What are its merits & demerits select any one lesson of English & illustrate how will you teach it in the class by using direct method. [15]

OR

What is remedial teaching? What are the advantages of remedial teaching? How will you use remedial teaching for backward spellers? Explain with proper steps & examples.

Q3) Answer the following questions in short (any two) : [10]

- a) What are the objectives of teaching english as a 1st language of higher secondary level?
- b) Explain the concept of values. How will you inculcate patriotism & modesty through curricular & co-curricular activities in the class? Explain with examples.
- c) Write short note on Language Games.
- d) How will you develop speaking skill of your students? Illustrate with examples.

Q1) Write the nature of Sanskrit Subject. Explain the problems in sanskrit education with suitable examples. **[15]**

OR

What are the objectives of sanskrit teaching at secondary level? Explain the co-relation of sanskrit subject with the history and Geography?

Q2) How will you inculcate values and life skills through the teaching of sanskrit subject? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Analyze the text-book of 10th Std. of entire sanskrit subject.

Q3) Answer any two of the following : **[10]**

- a) Explain the resources of Sanskrit learning.
- b) Write the nature of Reading method of sanskrit.
- c) Write the qualities of sanskrit teacher.
- d) Write the nature of method of prose in Sanskrit.

प्रश्न 1) संस्कृत विषयाचे स्वरूप लिहा. संस्कृत शिक्षणातील समस्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्ट्ये कोणती? संस्कृत विषयाचा इतिहास व भूगोल विषयाशी समवाय स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) संस्कृत विषय अध्यापनाद्वारे मूल्ये व जीवनकौशल्ये यांची रुजवणूक कशी कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इ. 10 वी च्या संपूर्ण संस्कृत विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

अ) संस्कृत अध्ययनासाठीची संसाधने स्पष्ट करा.

ब) संस्कृत वाचन पध्दतीचे स्वरूप लिहा.

क) संस्कृत शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

ड) संस्कृत गद्य अध्यापन पध्दतीचे स्वरूप लिहा.

Max. Marks : 40]

1- تدریس قواعد کے مختلف طریقے لکھیے۔ سینڈری اسکول میں قواعد کی تدریس کو موثر بنانے کے لئے آپ کن طریقوں کو اپنائیں گے۔ 15

OR

تدریس نظم کے مختلف طریقے لکھیے۔ ثانوی جماعت میں نظم پڑھانے کے لئے آپ کن طریقوں کو اپنائیں گے۔

2- کتاب کا تجزیہ واضح کیجئے۔ ہم جماعت کی اردو کی کتاب کا تجزیہ کرتے ہوئے اندرونی و بیرونی خوبیاں بیان کیجئے۔ 15

OR

معلم اردو کی بنیادی خصوصیات لکھیے۔ قابل معلم کا کردار روزمہ داریاں واضح کرتے ہوئے ایک قابل معلم بننے کے لئے آپ کن اصولوں کی پابندی کریں گے۔

10

3- مختصر جواب لکھیے۔ (کوئی دو)

(a) اسکولی نصاب میں اردو کا مقام لکھیے۔

(b) اردو لیب رٹری کی اہمیت لکھیے۔

(c) مواد کے تجزیے کی اہمیت۔

(d) نصاب اور کتاب میں ربط لکھیے۔

Q1) Prepare the structure of History Subject Explain the Importance of History structure. State the merits of structure which are helpful to the teacher. [15]

OR

List the Traditional and Technological Resources in teaching of History. Explain useful teaching resources for secondary students with suitable examples.

Q2) Write the different types of curriculum methods; Explain the merits and demerits of Regression method and pyramid method. [15]

OR

a) Explain the qualities of good History teacher of twenty first century. [7]

b) Explain the Advantages and limitations of Narration and Journery method. [8]

Q3) Write the answers of the following (any two) : [10]

a) What are the criteria a of good History Text book.

b) Explain the meaning and nature of History.

c) Explain the co-relation of History subject with Geography with examples.

d) Explain the difference between syllabus and curriculum with 4 points.

प्रश्न 1) इतिहास विषयाची संरचना काढून अभ्यासक्रमातील संरचनेचे महत्त्व सांगून इतिहास विषय शिक्षकाला संरचनेचे कोणते फायदे होतात ते लिहा. [15]

किंवा

इतिहास अध्यापनाची पारंपारिक व तंत्रज्ञानावर आधारीत अध्यापनाचे स्रोतांची यादी करून माध्यमिक वर्गासाठी उपयुक्त ठरणारे अध्यापनाचे स्रोत सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पध्दती सांगून त्यापैकी परावर्तन पध्दती व मनोरा पध्दती तिच्या गुणदोषांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अ) 21 व्या शतकातील इतिहास शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सविस्तर स्पष्ट लिहा. [7]

ब) इतिहास अध्यापनाची कथन पध्दती व प्रवास वर्णन पध्दतीचे गुणदोष स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष स्पष्ट करा.

ब) इतिहासाचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करा.

क) इतिहासाचा भूगोलाशी समवाय उदा. सह स्पष्ट करा.

ड) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमातील फरकाचे चार मुद्दे स्पष्ट करा.

Q1) What is co-relation? Write importance of co-relation. Explain the co-relation of geography subject with suitable examples for the following subjects. **[15]**

- a) History
- b) Science
- c) Mathematics

OR

Explain the difference between Journey method and excursion method of teaching Geography with the help of following points.

- a) Nature
- b) Characteristics
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Role of the teacher

Q2) Explain the concept of 'Learning Resources'. Discuss. Traditional Learning Resources for teaching of Geography in brief. How will you use, Internet as a learning resource? **[15]**

OR

Explain the difference between curriculum and syllabus. Explain various methods for syllabus construction with suitable examples.

Q3) Answer any two of the following : **[10]**

- a) Write any two concepts of Geography with suitable examples.
- b) Explain the advantages and limitations of project method.
- c) Explain the importance and characteristics of the structure of Geography.
- d) Explain the qualities of an Ideal Geography Teacher.

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे महत्व लिहा. भूगोल विषयाचा खालील विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

- अ) इतिहास
- ब) विज्ञान
- क) गणित

किंवा

भूगोल अध्यापनाच्या सहल आणि प्रवास पध्दतीतील फरक खालील मुद्द्यांच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 2) अध्ययन स्रोत ही संकल्पना स्पष्ट करा. भूगोल अध्यापनाच्या पारंपारिक संसाधनाची थोडक्यात चर्चा करा. इंटरनेटच्या एक अध्ययन संसाधन म्हणून तुम्ही कसा वापर कराल? [15]

किंवा

अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा. पाठ्यक्रम रचनेच्या विविध पध्दती सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) भूगोलाच्या कोणत्याही दोन संकल्पना सोदाहरण लिहा.
- ब) प्रकल्प पध्दतीचे फायदे आणि मर्यादा स्पष्ट करा.
- क) भूगोल संरचनेचे महत्व आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ड) आदर्श भूगोल शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 1) चांगल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे आवश्यक घटक कोणते? वरील घटकांच्या आधारे इयत्ता 6 वी ते 10 वी मधील कोणत्याही एका विज्ञानाच्या पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन करा. [15]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? विज्ञान विषयाचे अध्यापन करताना इतर शालेय विषयांशी समवाय साधल्याने होणारे चार फायदे लिहा. विज्ञान विषयाचा गणित आणि भूगोल या विषयांशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? ते सांगून विज्ञान विषयासाठीचे कोणतेही पाच अध्ययन स्रोत सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विज्ञान अध्यापनातील 'दिग्दर्शन पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 3) खालील पैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [10]

- अ) विज्ञानाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व लिहा.
- ब) विज्ञान विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे लिहा.
- क) विज्ञान विषय शिक्षकाच्या अंगी असणाऱ्या क्षमता कोणत्या?
- ड) आशय विश्लेषणाचा विज्ञान शिक्षकाला होणारा उपयोग स्पष्ट करा?

[Max. Marks :40

Q1) What are the different classroom objectives of mathematics subject? Write any three specifications of each objective for the unit 'Mensuration'. [15]

OR

What is content analysis? What points will you consider for content analysis? Analyze content of any one unit from mathematics subject.

Q2) Explain the concept of 'learning resources' Illustrate e-resources of learning Mathematics. Explain the importance of mathematics laboratory. [15]

OR

What is project based teaching? How will you use this method for teaching the unit - "Measurement and tools of Measurement"? What are the advantages of this method.

Q3) Solve any two of the following questions. [10]

- a) Differentiate between syllabus and curriculum.
- b) Write the qualities of Mathematics teacher.
- c) Write merits and limitations of 'Heuristic Method'.
- d) What are various objectives for Mathematics at secondary level.

प्रश्न 1) गणित विषयाची वर्ग अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा. 'महत्वमापन' ह्या घटकाकरिता प्रत्येक उद्दिष्टाची कोणतीही तीन स्पष्टीकरणे लिहा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषणासाठी कोतणे मुद्दे विचारात घ्याल? गणित विषयातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.

प्रश्न 2) 'अध्ययनाचे स्रोत' ही संकल्पना स्पष्ट करा. गणित अध्ययनासाठी ई स्रोत (e-Resources) सोदाहरण स्पष्ट करा. गणित प्रयोगशाळेचे 'अध्ययन स्रोत' म्हणून शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्रकल्प आधारित अध्यापन म्हणजे काय? ही पध्दती तुम्ही 'मापन आणि मापनाची साधने' या घटकाचे अध्यापन करण्यासाठी कशी वापराल? या पध्दतीचे फायदे कोणते?

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [10]

अ) पाठ्यक्रम व अभ्यासक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

ब) गणित शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

क) स्वयंशोधन पध्दतीचे गुण दोष लिहा.

ड) गणित विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे लिहा.

Q1) What is correlation? Explain the correlation of economics with other four school subjects with suitable examples. **[15]**

OR

Explain 'field visit' method on the basis of following points.

- a) Teacher Role
- b) Advantages and limitations.
- c) How will you use 'field visit' method for teaching of Economics? Explain with examples.

Q2) What is core elements. Explain any six core elements. Prepare a plan of activities for inculcation of these core elements among your students. **[15]**

OR

What are the criteria of good economics text book? Analyse any one text book with the help of these criteria.

Q3) Answer any two of the following : **[10]**

- a) Explain the importance of the structure of economics subject.
- b) Importance of economics in daily life.
- c) Importance of learning resources.
- d) Limitations of 'Dramatization' Method.

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? अर्थशास्त्राच्या इतर चार शालेय विषयांशी असलेला समवाय सुयोग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

‘क्षेत्र भेट’ पद्धतीचे स्पष्टीकरण खालील मुद्यांना अनुसरून करा.

- अ) शिक्षकाची भूमिका
- ब) फायदे आणि मर्यादा
- क) अर्थशास्त्र अध्यापनात ‘क्षेत्र भेट’ पद्धतीचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) गाभा घटक म्हणजे काय? कोणती ही सहा गाभा घटक स्पष्ट करा. तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये हे गाभा घटक रूजविण्यासाठी उपक्रम योजना तयार करा. [15]

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषांच्या आधारे अर्थशास्त्राच्या कोणत्याही एका पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) अर्थशास्त्र विषय संरचनेचे महत्व स्पष्ट करा.
- ब) अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्व
- क) अध्ययन स्रोतांचे महत्व.
- ड) नांटीकरण पद्धतीच्या मर्यादा.

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Explain in details nature, scope and place of ICT at secondary level. [15]

OR

What are the characteristics of ICT Text book? What points do you consider while analyse of ICT Text book of any one standard?

Q2) Explain the concept of ICT laboratory. How will you use ICT laboratory for learning of students? [15]

OR

Explain Experimental method of teaching ICT with following points.

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Education Implication.

Q3) Write answer of any two of the following questions. [10]

- a) Write the competencies of ICT teacher.
- b) Explain offline learning resource in ICT.
- c) Write any five classroom objectives with specifications for teaching the unit 'Internet'.
- d) Write the characteristics of ICT syllabus.

Total No. of Questions : 3]

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावर ICT विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि स्थान सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ICT विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये कोणती? ICT विषयाच्या कोणत्याही एका इयत्तेचे पाठ्यपुस्तक विश्लेषण करताना तुम्ही कोणते मुद्दे विचारात घ्याल?

प्रश्न 2) ICT प्रयोगशाळेची संकल्पना स्पष्ट करा. तुम्ही विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनासाठी ICT प्रयोगशाळेचा वापर कसा कराल? [15]

किंवा

ICT विषयाच्या अध्यापनाची प्रायोगिक पद्धती पुढील मुद्द्यांद्वारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 3) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) ICT शिक्षकाच्या क्षमता लिहा.
- ब) ICT विषयातील ऑफलाईन अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.
- क) 'इंटरनेट' या घटकाच्या वर्गाध्यापनाची कोणतीही पाच उद्दिष्ट्ये स्पष्टीकरणासह लिहा.
- ड) ICT विषयाच्या पाठ्यक्रमाची वैशिष्ट्ये लिहा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1069

[Total No. of Pages : 4

[5454]-201

S.Y. B.Ed. (General)

QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL EDUCATION

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate marks.*
- 3) Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) Short answer type questions carry five marks and answer to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*

Q1) What is meant by classroom management? Explain the factors affecting on classroom management. As a teacher which techniques will you use for effective classroom management. **[15]**

OR

What is meant by 'Quality Management and SWOT analysis? Explain the need and importance of SWOT analysis. As a teacher how will you use SWOT analysis for enhancing the Quality of Secondary School.

Q2) What is pre-service Training? Explain need, advantages and limitations of pre-service training. **[15]**

OR

Explain the characteristics and Functions of following Human Resources with Example for the development of students.

- a) Head Master
- b) Teacher

Q3) Explain the concept of crowded classes? What are the various problems of crowded classes. How will you suggest the remedies to overcome these problems? **[15]**

P.T.O.

OR

Explain the importance of vocationalisation of Education. Why this Education was not successful, Give reasons and suggest remedies for it.

Q4) Write the functions of state council of Educational Research and Training (SCERT) and National Council for Teacher Education (NCTE), for developing the Quality of Education, now these institutions are useful explain with suitable Examples. **[15]**

OR

What do you mean by Co-curricular Activities? Explain importance of Co-curricular activities, As a teacher which Co-curricular activities will you organise in School Explain with suitable examples.

Q5) Write short notes on the following : (Any four) **[20]**

- a) Write the Functions of the Supervisor.
- b) Explain the concept and steps of Event Management.
- c) Write the Functions of Central Board of Secondary Education (CBSC).
- d) Explain optimum utilization of Infrastructural Resources.
- e) What are the characteristics of good Leadership?
- f) What are the causes of indiscipline in School?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1069

[5454]-201

S.Y. B.Ed. (General)

QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL EDUCATION

शालेय शिक्षणाची गुणवत्ता आणि व्यवस्थापन

(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.

4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.

प्रश्न 1) वर्ग व्यवस्थापन म्हणजे काय? वर्ग व्यवस्थापनावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणून वर्ग व्यवस्थापन करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या प्रभावी तंत्राचा वापर कराल? [15]

किंवा

गुणवत्ता व्यवस्थापन आणि शत्रूसंधो म्हणजे काय? शत्रूसंधो विश्लेषणाची गरज आणि महत्व स्पष्ट करा. माध्यमिक शाळेच्या गुणवत्ता विकसनात एक शिक्षक म्हणून शत्रूसंधो विश्लेषणाचा तुम्ही कसा उपयोग कराल?

प्रश्न 2) सेवापूर्व प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवापूर्व प्रशिक्षणाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विद्यार्थ्यांच्या विकासासाठी खालील मानवी संसाधनांची गुणवैशिष्ट्ये व कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

अ) मुख्याध्यापक

ब) शिक्षक

प्रश्न 3) जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या वर्गाची संकल्पना स्पष्ट करा. जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या वर्गाच्या विविध समस्या कोणत्या? त्या समस्या दूर करण्यासाठी तुम्ही कोणते उपाय सूचवाल? [15]

किंवा

शिक्षणाच्या व्यवसायीकरणाचे महत्व स्पष्ट करा. हे शिक्षण यशस्वी का झाले नाही, याची कारणे देवून त्यावर उपाययोजना सुचवा.

प्रश्न 4) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (एस. सी. ई. आर. टी) आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (एन. सी. टी. ई) या संस्थांची कार्ये लिहा. शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी या संस्थांचा उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सहशालेय उपक्रम म्हणजे काय? सहशालेय उपक्रमांचे महत्व स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणून तुम्ही शाळेमध्ये कोणत्या सहशालेय उपक्रमाचे आयोजन कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) पर्यवेक्षकाची कार्ये लिहा.
- ब) प्रसंग व्यवस्थापनाची संकल्पना स्पष्ट करून पायऱ्या लिहा.
- क) केंद्रीय माध्यमिक शिक्षण मंडळाची कार्ये लिहा.
- ड) भौतिक संसाधनाची महत्तम उपयुक्तता स्पष्ट करा.
- इ) चांगल्या नेतृत्वाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती?
- फ) शालेय बेशिस्तीची कारणे कोणती?

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1070

[Total No. of Pages : 4

[5454]-202

S.Y. B.Ed. (General)

EDUCATION

**202 : Knowledge and Curriculum & Language Across Curriculum
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right of question indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks. Answer of the same are expected to be written in about 400 to 425 words each.*
- 4) *Short answer type questions which carry five marks should be answer in about 150 to 175 words each.*
- 5) *Write in neat and legible handwriting.*

Q1) What is knowledge? Explain the sources of knowledge. Explain with examples the core-relation between knowledge and skill. **[15]**

OR

What is learning through discovery? Write merits and limitations of discovery learning. Enlist and explain any two activities you will organize for your students to teach them using discovery learning.

Q2) Explain the interrelationship between curriculum, syllabus and textbook. Illustrate. **[15]**

OR

State the guiding principles considered while designing the NCF 2005. Enlist the suggestion for Teacher Education.

Q3) Explain Ravindranath Tagore's thoughts on Secondary education with reference to- **[15]**

- a) Objectives of education
- b) Teaching methods and evaluation
- c) Teacher-students relationship

P.T.O.

OR

What is Multiculturalism? Explain the role of a teacher in the context of Multiculturalism with reference to :

- a) Role in the classroom
- b) Skills required
- c) Teaching learning strategies

Q4) Explain the concept of language? What are the barriers in language learning if school language is different from the home language? Illustrate. [15]

OR

Explain the concept of “Reading Skill”. Explain with illustrations any two reading strategies. What efforts will you take as a teacher to develop reading skills among your students? Illustrate.

Q5) Answer in brief. (Any Four) [20]

- a) Explain the importance of learning through dialogue in the context of J. Krishnamurthy Method.
- b) Explain the principles of Curriculum development.
- c) Explain the steps of curriculum development given by Hilda Taba.
- d) Explain Importance of learning through activities.
- e) What is the relevance of three language formula in curriculum of secondary education?
- f) Explain the concept of standard language and dialects?

Total No. of Questions : 5]

P1070

[5454]-202

S.Y. B.Ed. (General)

EDUCATION

202 : Knowledge and Curriculum & Language Across Curriculum
(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांची गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 400 ते 425 शब्दांत लिहा.
4) 5 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 150 ते 175 शब्दांत लिहा.
5) स्वच्छ व वाचनीय लेखन करावे.

प्रश्न 1) ज्ञान म्हणजे काय? ज्ञाननिर्मितीचे स्रोत कोणते ते स्पष्ट करा. ज्ञान व कौशल्य यातील सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शोधनाद्वारे अध्ययन म्हणजे काय? शोधनाद्वारे अध्ययनाचे फायदे व मर्यादा लिहा. विद्यार्थ्यांनी शोधनाद्वारे अध्ययन करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या दोन कृती आयोजित कराल? स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2005 तयार करताना कोणती मार्गदर्शक तत्त्वे विचारात घेतली ते सांगून राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2005 मध्ये शिक्षक प्रशिक्षणासाठी सूचविलेल्या शिफारसी विशद करा.

प्रश्न 3) रविंद्रनाथ टागोर यांचे माध्यमिक शिक्षण विषयक विचार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) शिक्षणाची उद्दिष्टे
ब) अध्यापन पध्दती व मूल्यमापन
क) शिक्षक विद्यार्थी सहसंबंध

किंवा

बहुसंस्कृतिकता म्हणजे काय? बहुसंस्कृतिकतेमध्ये शिक्षकाची भूमिका खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) वर्गातील भूमिका
- ब) आवश्यक कौशल्य
- क) अध्ययन-अध्यापन कार्यनिती

प्रश्न 4) भाषेची संकल्पना स्पष्ट करा? घरची भाषा व शाळेतील भाषा या वेगवेगळ्या असल्यास भाषेच्या अध्ययनामध्ये कोणते अडथळे येतात? ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वाचन कौशल्याची संकल्पना स्पष्ट करून वाचनाच्या कोणत्याही दोन कार्यनिती उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन क्षमता विकसित करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय प्रयत्न कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) संवादाद्वारे अध्ययनाचे महत्त्व जे कृष्णमूर्ती यांच्या पध्दतीच्या अनुषंगाने स्पष्ट करा.
- ब) अभ्यासक्रम विकसनाची तत्वे स्पष्ट करा.
- क) हिल्डा टाबा यांचे अभ्यासक्रम विकसनाच्या प्रतिमानाचे टप्पे स्पष्ट करा.
- ड) कृतीयुक्त अध्ययनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- इ) माध्यमिक शाळेतील अभ्यासक्रमात त्रिभाषा सुत्राचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- फ) प्रमाण भाषा व बोली भाषा या संकल्पना स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1071

[Total No. of Pages : 4

[5454]-203

S.Y. B.Ed. (General)

203 : SCHOOL AND INCLUSIVE SCHOOL

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is 400 to 425.*
- 4) *Word limit for short answers is 150 to 175.*

Q1) What is Inclusive Education? Differentiate between Integrated and Inclusive Schools? What are the advantages of an Inclusive School for the differently abled students? **[15]**

OR

Write the various acts for Inclusive Education in India. Explain RTE and SSA with respect to Inclusive Education.

Q2) What is meant by ADHD? How will you identify an ADHD student in your classroom? As a teacher how will you cater to the special needs of an ADHD student? Give any five examples. **[15]**

OR

How will you use the following inclusive strategies for the inclusion of the learning disabled students;

- a) Remedial Teaching
- b) Team Teaching
- c) Blended Learning

Q3) What are the characteristics of an Inclusive school? Explain with examples any five activities you will implement for developing an inclusive culture in your school. **[15]**

OR

P.T.O.

What are the current issues regarding Inclusion? Describe with examples, how you will increase support and active participation of students to help inclusion in your classroom.

Q4) What is meant by Assistive Technology in Inclusion? How will you use Assistive Technologies for catering to visual, auditory and Kinesthetic learners in an inclusive classroom? **[15]**

OR

What are the different teacher training programmes for Inclusive teachers? Explain them in detail with examples.

Q5) Answer the following (any four) **[20]**

- a) How will you use 'Circle of Friends' for the inclusion of Autistic students?
- b) Write the advantages of Inclusive Education for general students.
- c) How will you identify mentally challenged/impaired students in your classroom?
- d) What are the challenges in implementing inclusive education?
- e) What are the characteristics of an inclusive teacher?
- f) Which infrastructural facilities are needed for an inclusive school?

Total No. of Questions : 5]

P1071

[5454]-203

S.Y. B.Ed. (General)

203 : शाळा आणि समावेशक शाळा
(2015 पॅटर्न) (क्रेडीट सिस्टिम)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 आहे.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 आहे.

प्रश्न 1) समावेशक शिक्षण म्हणजे काय? एकात्मिक आणि समावेशक शाळा यातील फरक लिहा. असाधारण क्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी समावेशक शाळेचे फायदे कोणते? [15]

किंवा

भारतातील समावेशक शिक्षणासाठी असणारे कायदे लिहा. समावेशक शिक्षणाशी संबंधित RTE (शिक्षण हक्क) आणि SSA (सर्व शिक्षा अभियान) स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) ए. डी. एच. डी. (ADHD) म्हणजे काय? तुमच्या वर्गातील ए. डी. एच. डी. विद्यार्थ्यांचे निदान तुम्ही कसे कराल? एक शिक्षक म्हणून ए. डी. एच. डी. विद्यार्थ्यांच्या विशेष गरजांची पूर्तता तुम्ही कशी कराल? कोणतीही पाच उदाहरणे द्या. [15]

किंवा

अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्यांच्या समावेशनासाठी खालील समावेशक अनुदेशन योजनांचा कसा उपयोग कराल?

- अ) उपचारात्मक अध्यापन
ब) सांघिक अध्यापन
क) मिश्रित अध्ययन

प्रश्न 3) समावेशक शाळेची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? तुमच्या शाळेत समावेशक संस्कृतीचे विकसन करण्यासाठी तुम्ही उपयोगात आणणारे कोणतेही पाच कृती कार्यक्रम सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशनाचे सद्यस्थितीतील महत्त्वाचे मुद्दे (issues) कोणते? तुमच्या वर्गामधील समावेशनास मदत यासाठी तुम्ही वर्गामधील विद्यार्थ्यांना मदत आणि सक्रिय सहभाग वाढवण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल ते उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) समावेशक शिक्षणातील सहाय्यक तंत्रज्ञान म्हणजे काय? समावेशक वर्गामधील दृक्, श्राव्य आणि गतिविषयक विद्यार्थ्यांसाठी सहाय्यक तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल? [15]

किंवा

समावेशक शिक्षकांसाठी असणारे विविध शिक्षक प्रशिक्षक कार्यक्रम कोणते? या कार्यक्रमांची सविस्तर माहिती उदाहरणांसह लिहा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) स्वमग्न विद्यार्थ्यांच्या समावेशनासाठी 'मित्र वर्तुळाचा' उपयोग कसा कराल?
- ब) सर्वसामान्य विद्यार्थ्यांसाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे लिहा.
- क) तुमच्या वर्गातील मानसिक विकलांग विद्यार्थ्यांचे निदान तुम्ही कसे कराल?
- ड) समावेशक शिक्षण राबविताना येणारी आव्हाने कोणती?
- इ) समावेशक शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती?
- फ) समावेशक शाळेसाठी कोणत्या भौतिक सुविधांची गरज आहे?

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1072

[Total No. of Pages : 36

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 : Elective - 01

GUIDANCE AND COUNSELLING
(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Answer of 15 marks question expected to be written in 400 - 425 words.*
- 4) *Answer of 5 marks question expected to be written in 130 - 150 words.*

Q1) What is guidance? Explain the procedure of guidance [steps] at school level with suitable example. **[15]**

OR

What is guidance? Write the need and importance of Educational and Vocational guidance. Explain the utility of both at school level with an example.

Q2) What is Counselling? Write the types of counselling. Explain Eclectic Counselling with the help of following points - **[15]**

- a) Concept
- b) Role of Counsellor
- c) Role of Counsellor
- d) Limitations
- e) Utility in Counselling

OR

What is counselling? Explain the process of counselling at school level with suitable example.

Q3) Explain the tools Blanks and Questionnaire of Guidance and Counselling with the help of following points - **[15]**

- a) Concept
- b) Merits and Limitations
- c) Utility in Guidance and Counselling

P.T.O.

OR

Explain the sociometric Technique and Dramatics Technique in guidance with the help of following points -

- a) Concept
- b) Merits and Limitation
- c) Utility in guidance

Q4) Write the types of children with special needs. Explain how will you make counselling of a slow Learner pupil and their parents. **[15]**

OR

State any two problems at Adolescence stage. How will you solves those problems with the help of Guidance and Counselling.

Q5) Write short note (any four) **[20]**

- a) Role of School in guidance.
- b) Importance of seven point plan in guidance.
- c) Concept of Directive Counselling.
- d) Difference between Guidance and Counselling (any 5 points)
- e) Limitation of observation Technique.
- f) Qualities of School counsellor (any five points)

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 : Elective - 01

GUIDANCE AND COUNSELLING

(मार्गदर्शन आणि समुपदेशन)

(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150.

प्रश्न 1) मार्गदर्शन म्हणजे काय? शालेय स्तरावर मार्गदर्शन प्रक्रिया (पायऱ्या) सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मार्गदर्शन म्हणजे काय? शैक्षणिक व व्यावसायिक मार्गदर्शनाची गरज व महत्व लिहा. दोहोंची शालेय स्तरावरील उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) समुपदेशन म्हणजे काय? समुपदेशनाचे प्रकार लिहा. सर्वसारसंग्रहात्मक समुपदेशन खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
ब) समुपदेशकाची भूमिका
क) समुपदेश्याची भूमिका
ड) मर्यादा
इ) समुपदेशनातील उपयुक्तता

किंवा

समुपदेशन म्हणजे काय? शालेय स्तरावर समुपदेशनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील रिक्तपूरता (ब्लॅक्स) व प्रश्नावली ही साधने खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
ब) गुण व मर्यादा
क) मार्गदर्शन व समुपदेशनातील उपयुक्तता

किंवा

मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील समाजमिती तंत्र व नाट्यीकरण खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) गुण आणि मर्यादा
- क) मार्गदर्शनातील उपयुक्तता

प्रश्न 4) विशेष गरजायुक्त बालकांचे प्रकार लिहा. गतिमंद विद्यार्थी आणि त्यांच्या पालकांचे समुपदेशन कसे कराल स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कुमारावस्थेतील कोणतेही दोन समस्या सांगा. मार्गदर्शन आणि समुपदेशन अंतर्गत त्या समस्यांचे निराकरण कसे कराल.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) मार्गदर्शनातील शाळेची भूमिका
- ब) सप्तसूत्री योजनेचे मार्गदर्शनातील महत्व
- क) निर्देशित समुपदेशनाची संकल्पना
- ड) मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील फरक (कोणतेही पाच मुद्दे)
- इ) निरीक्षण तंत्राच्या मर्यादा
- फ) शालेय समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये (कोणतेही पाच)

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 : 02 - Elective Subjects

EDUCATION FOR HUMAN RIGHTS AND PEACE EDUCATION

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate marks.*
- 3) Essay type questions carry 15 marks and Answering within 400 to 425 words only.*
- 4) Short notes carry 5 marks and Answering within 130 to 150 words only.*

Q1) Write down the concept and meaning of Human Rights. Explain the need and significance of Human Right Education with suitable examples. **[15]**

OR

Write down the concept and meaning of Human Rights. Explain the Concept, Need and Importance of Child Rights with suitable examples.

Q2) State the Rights of women in the context of social status for national perspective, write down which Co-curricular activities will you implement in school to aware the women rights at secondary level? **[15]**

OR

State the Human Rights of Disabled. Which activities will you implement to create awareness about status in disabled students at secondary level?

Q3) Explain the meaning and Definitions of Peace. What are the challenges are faced by the society while maintaining peace. What are your suggestions to overcome the challenges of peace. **[15]**

OR

Write down the concept and need of peace Education. Explain the different approaches of peace Education with suitable examples.

Q4) Write down the concept of Peace Education. Explain the significance of Peace Education in relation to democratic perspective and its implications. [15]

OR

State the concept of Peace Education. Which problems are faced by school while maintaining peace at academic and discipline level. As a teacher what will you do to overcome the problems.

Q5) Short Notes. (Any Four) [20]

- a) Human Rights Commission.
- b) Human Rights Act 1993.
- c) Constitutional Provisions for minorities.
- d) Thoughts of Gandhi on Peace.
- e) Thoughts of Dalai Lama on Peace.
- f) Duties of Peace Teacher.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

शांतता शिक्षण व मानव हक्कासाठी शिक्षण

204 - 02 : Elective Subjects

(2015 पॅटर्न) (श्रेयांक पध्दती)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) उजव्या बाजूकडील संख्या गुण दर्शवितात.

3) दीर्घोत्तरी प्रश्नांची उत्तरे 400 ते 425 शब्दात असावीत.

4) टिपांची उत्तरे 130 ते 150 शब्दात असावीत.

प्रश्न 1) मानवी हक्क अर्थ व संकल्पना लिहा. मानवी हक्क शिक्षणाची गरज व महत्त्व सुयोग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानवी हक्क अर्थ व संकल्पना लिहा. बालक हक्क संकल्पना, गरज व महत्त्व सुयोग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) सामाजिक स्तराच्या संदर्भात असणारा स्त्री अधिकार विषयक राष्ट्रीय दृष्टिकोन स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर स्त्री हक्कांची जाणीव-जागृती करण्यासाठी आपण कोण-कोणत्या उपक्रमांची अंमलबजावणी कराल? [15]

किंवा

दुर्बल घटकांचे मानवी हक्क स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील दुर्बल घटकातील विद्यार्थ्यांना त्यांच्या स्तराविषयीची जाणीव-जागृती करण्यासाठी आपण कोण-कोणत्या उपक्रमांची अंमलबजावणी कराल?

प्रश्न 3) शांततेचा अर्थ व व्याख्या स्पष्ट करा. शांतता टिकविण्यासाठीची समाजासमोरील आव्हाने कोणती? शांतता टिकविण्यासाठी आपण कोण-कोणत्या उपाययोजना सुचवाल? [15]

किंवा

'शांतता शिक्षण' अर्थ व संकल्पना लिहा. शांतता शिक्षणाचे विविध दृष्टिकोन सुयोग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) 'शांतता शिक्षण' संकल्पना लिहा. लोकशाहीच्या दृष्टिकोनातून शांतता शिक्षणाचे महत्त्व व अंमलबजावणी स्पष्ट करा. [15]

किंवा

'शांतता शिक्षण' संकल्पना स्पष्ट करा. शैक्षणिक आणि शिस्तविषयक बाबींमध्ये शांतता टिकविण्यासाठी शाळांना कोणत्या समस्यांचा सामना करावा लागतो? एक शिक्षक म्हणून समस्या निवारणासाठी उपाययोजना सुचवा.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) मानवी हक्क आयोग
- ब) मानवी हक्क कायदा 1993
- क) अल्पसंख्याकाकरिता राज्यघटनेतील तरतुदी
- ड) शांतता संबंधी गांधीजीचे विचार
- इ) शांतता संबंधी दलाई लामाचे विचार
- फ) शांतता शिक्षकाची कर्तव्ये

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 03 : Elective Subjects

WOMEN EDUCATION

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Write answers in about 400 - 425 words for 15 marks questions.*
- 4) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

Q1) What is meant by women education? Explain need, importance and objectives of women education. **[15]**

OR

What is meant by women education? Explain causes and advantages of women education.

Q2) Explain in detail the History of women education with special reference to ancient India. **[15]**

OR

Explain in detail the History of women education with special reference to medieval India.

Q3) What were Raja Ram Mohan Roy's efforts in spreading of Western Education in India? Explain his contribution to women education. **[15]**

OR

Explain the views of Dr. B. R. Ambedkar on education with reference to women education.

Q4) Explain the current issues in women education and women empowerment. Suggest remedies for women empowerment through education. **[15]**

OR

Explain the views of any two educational commissions on women education.

Q5) Answer the following (Any Four) **[20]**

- a) National Policy on Education.
- b) Contribution of Mahatma Phule to women education.
- c) Present condition of women education in Modern India.
- d) Problems related to women education.
- e) Maharshi Dhondo Keshav Karve's view on women education.
- f) Programs for the betterment of women education.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 03 : Elective Subjects

स्त्री-शिक्षण

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 400 ते 425 शब्दात उत्तर लिहावे.
4) 5 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 150 शब्दात उत्तर लिहावे.

प्रश्न 1) स्त्री शिक्षण म्हणजे काय? स्त्री-शिक्षणाची गरज, महत्त्व आणि उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

स्त्री शिक्षण म्हणजे काय? स्त्री शिक्षणाची कारणे आणि फायदे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) प्राचीन भारताशी संदर्भातून स्त्री शिक्षणाचा इतिहास सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मध्ययुगीन भारताशी संदर्भातून स्त्री शिक्षणाचा इतिहास सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) भारतामध्ये पाश्चात्य शिक्षणाच्या प्रसारामध्ये राजा राम मोहन रॉय यांचे प्रयत्न काय होते? त्यांचे स्त्री शिक्षणातील योगदान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

डॉ. बी. आर. आंबेडकर यांचे स्त्री-शिक्षणासंदर्भातील शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) स्त्री शिक्षण आणि महिला सबलीकरणातील सद्यस्थितीतील वाद स्पष्ट करा. [15]

किंवा

स्त्री शिक्षणाबाबत कोणत्याही दोन शैक्षणिक आयोगाची मते स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

[20]

- अ) राष्ट्रीय शैक्षणिक आयोग.
- ब) महात्मा फुले यांचे स्त्री शिक्षणाबाबतीत योगदान.
- क) आधुनिक भारतातील स्त्रीशिक्षणाची सद्यस्थिती.
- ड) स्त्री शिक्षणाशी संबंधित समस्या.
- इ) महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांचे स्त्री शिक्षणावरील विचार.
- फ) स्त्री शिक्षण सुधारणेबाबतचे उपक्रम.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 04 : LIFELONG EDUCATION

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Answer of 15 marks question expected to be written in 400 - 425 words.*
- 4) Answer of 5 marks question expected to be written in 130 - 150 words.*

Q1) Write the concept of Lifelong learning. How learning is useful for Human Resource Development. Explain with examples. **[15]**

OR

Write the meaning and concept of lifelong learning. Explain the role of family learning for developing lifelong learning with examples.

Q2) Which are the basic Skills for lifelong learning World. As a teacher which activities will be implement for developing learning competencies. Explain with examples. **[15]**

OR

Explain the following concepts related lifelong learning.

- a) New learning Resources.
- b) Continuous improvement in School.
- c) School learning for community.

Q3) Which are the tools and techniques for lifelong learning? Explain any two techniques with examples. **[15]**

OR

Explain the Active citizenship and Learning Organization technique for lifelong learning with examples.

Q4) Explain the learning theory of Robert Gagne. How useful Gagne's theory in present situation. Write with examples. **[15]**

OR

Explain the Carl Roger's learning theory, and write the importance of it's.

Q5) Write the answers of following questions. (Any Four) **[20]**

- a) Patterns of Learning as a process.
- b) Workforce learning.
- c) Importance of Guidance for learning.
- d) Empowering the learner.
- e) Learning to Learn and Learning to Live.
- f) Importance of Malcolm knowles learning theory.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 04 : आजीवन शिक्षण (Lifelong Education)

(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी 400 ते 425 शब्दमर्यादा आहे.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी 130 ते 150 शब्दमर्यादा आहे.

प्रश्न 1) आजीवन अध्ययनाची संकल्पना लिहा. मानवी संसाधन विकासासाठी अध्ययन कसे उपयुक्त आहे, हे उदा. द्वारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आजीवन अध्ययनाचा अर्थ आणि संकल्पना लिहा. आजीवन अध्ययनाच्या विकसनांसाठी कौटुंबिक अध्ययनाची भूमिका उदा. सह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) जागतिक आजीवन शिक्षणासाठी मूलभूत कौशल्ये कोणती? अध्ययन क्षमता वाढविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणकोणते उपक्रम राबवाल हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे आजीवन शिक्षणाबाबत संकल्पना स्पष्ट करा.

- अ) नवीन अध्ययन स्रोत
ब) शाळेतील सातत्यपूर्ण सुधारणा
क) समाजासाठी शाळेतील अध्ययन

प्रश्न 3) आजीवन अध्ययनातील साधने व तंत्रे कोणती? आजीवन अध्ययनातील कोणतेही दोन तंत्रे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आजीवन अध्ययनासाठी सक्रीय नागरीकत्व व अध्ययन संघटना ही साधने उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) रॉबर्ट गॅने यांची अध्ययन उपपत्ती स्पष्ट करा. सद्व्यस्थितीत ही अध्ययन उपपत्ती कशी उपयुक्त आहे. ते उदाहरणासह लिहा. [15]

किंवा

कॉर्ल रॉजर्स यांची अध्ययन उपपत्ती स्पष्ट करा आणि त्याचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) अध्ययन प्रक्रियेचा आकृतीबंध
- ब) कार्यशक्ती अध्ययन
- क) अध्ययनासाठी मार्गदर्शनाचे महत्त्व
- ड) अध्ययनार्थीची सक्षमता
- इ) शिकण्यासाठी अध्ययन व जगण्यासाठी अध्ययन
- फ) माल्कोम नोल्स यांच्या अध्ययन उपपत्तीचे महत्त्व

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

**204 - 05 : POPULATION EDUCATION AND FAMILY LIFE
EDUCATION**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All the questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Write answers in about 400 - 425 words for 15 marks questions.*
- 4) Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

Q1) What is Population Education? Explain the objectives of Population education and illustrate its importance. **[15]**

OR

Write scope of World population and Indian Population. Explain the structure of Indian population.

Q2) Explain the problems arising due to population explosion with the help of following points. **[15]**

- a) Educational
- b) Environmental
- c) Urbanization

OR

Explain the need of population control. Suggest the planning and remedies for controlling problems of Indian population growth.

Q3) What is family life education? Explain goals and significance of Family life education in the context of quality of life. **[15]**

OR

Explain the importance of family life education with the help of following points.

- a) Premarital preparation
- b) Family relationships
- c) Communication in family

Q4) Explain the concept of sexual health. Name sexually transmitted diseases. What are the causes of HIV AIDS. How will you create awareness about HIV AIDS in society? **[15]**

OR

Write the objectives of sexual health education. What type of content should be there in the sexual health education program for teenagers? Explain.

Q5) Write short notes (any four) **[20]**

- a) Characteristics of Indian population.
- b) Human Resource Development (HRD) and qualities of Population in India.
- c) Role of NGO's in sexual health Education.
- d) Planned Parenthood.
- e) Importance of life skill training.
- f) High population and social problems.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 05 : लोकसंख्या शिक्षण आणि कुटुंब जीवन शिक्षण

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या प्रश्नांसाठी सुमारे 400 ते 425 शब्दांत उत्तर लिहावे.
4) 5 गुणांच्या प्रश्नांसाठी सुमारे 150 शब्दांत उत्तर लिहावे.

प्रश्न 1) लोकसंख्या शिक्षण म्हणजे काय? लोकसंख्या शिक्षणाची उद्दिष्टे लिहून त्याची गरज स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जागतिक आणि भारतीय लोकसंख्येची व्याप्ती लिहा. भारतीय लोकसंख्येची रचना स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) लोकसंख्या विस्फोटामुळे निर्माण झालेल्या समस्या खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) शैक्षणिक
ब) पर्यावरणीय
क) शहरीकरण

किंवा

लोकसंख्या नियंत्रणाची आवश्यकता स्पष्ट करा. भारतीय लोकसंख्या वाढीच्या समस्या नियंत्रणासाठी नियोजन आणि उपाययोजना सूचवा.

प्रश्न 3) कुटुंब जीवन शिक्षण म्हणजे काय? उत्तम जीवनमानासाठी कुटुंब जीवन शिक्षणाची ध्येये आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कुटुंब जीवन शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

- अ) विवाहपूर्व तयारी
ब) कौटुंबिक संबंध
क) कुटुंबातील आंतरक्रिया

प्रश्न 4) लैंगिक आरोग्याची संकल्पना स्पष्ट करा. लैंगिक संक्रमणजणित रोगांची नावे लिहा. HIV AIDS होण्याची कारणे कोणती? समाजामध्ये HIV AIDS संदर्भात जाणीवजागृती तुम्ही कशी निर्माण कराल? [15]

किंवा

लैंगिक आरोग्य शिक्षणाची उद्दिष्टे लिहा. कुमा खयीन विद्यार्थ्यांना लैंगिक शिक्षण देण्यासाठीच्या कार्यक्रमात कोणता आशय असावा ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये.
- ब) मानवी संसाधन विकास (HRD) आणि भारतीय लोकसंख्येची गुणवत्ता.
- क) लैंगिक आरोग्य शिक्षणात अशासकीय संस्थांची भूमिका.
- ड) नियोजित पालकत्व.
- इ) जीवन कौशल्य शिक्षणाचे महत्त्व.
- फ) वाढती लोकसंख्या आणि सामाजिक समस्या.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

B.Ed. (General)

**204 - 06 : EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
AND ENVIRONMENTAL EDUCATION**

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Word limit for 15 marks questions is 350 - 400 words.*
- 4) Word limit for 5 marks questions is 150 - 200 words.*
- 5) No supplements will be provided to the students.*

Q1) What is the meaning of environment? How the development in any field affects the environment and community people, explain it with examples? **[15]**

OR

What is the relation between economic growth and sustainable consumption? How economic growth and sustainable consumption is balanced at the environmental point of view, explain it with examples.

Q2) Explain the concept of Biodiversity? Give the examples of Biodiversity in India. **[15]**

OR

What is meant by environmental degradation? What are the causes of environmental degradation? How environmental degradation is impact on the health of the people?

Q3) Explain the evolution theory of Darwin? How its theory is reflected in today's situation, explain with examples. **[15]**

OR

What is Ecosystem? What are the different types of ecosystem? Write the structure and functions of water ecosystem.

Q4) Why natural resource management is important? How Community is participated in forest management, explain it with examples. **[15]**

OR

What is the role of individual in prevention of air : Water and Soil pollution.

Q5) Write answer in short (any four) **[20]**

- a) Write the features and objectives of wild life protection act.
- b) Write the five examples of developmental projects related to environment, including government initiatives?
- c) Explain the statement - Earth is the living planet.
- d) Explain the concept of Greening the textbook.
- e) Role of the teacher in Environment Education.
- f) Explain the concept of sustainable development.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

B.Ed. (General)

**204 - 06 : EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
AND ENVIRONMENTAL EDUCATION**

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 350 ते 400.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 200.

प्रश्न 1) पर्यावरणाचा अर्थ काय? कोणत्याही क्षेत्रात झालेला विकास हा पर्यावरणावर आणि समुदायातील लोकांवर कसा परिणाम करतो हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आर्थिक विकास आणि शाश्वत उपयोग यातील संबंध स्पष्ट करा. पर्यावरणाच्या दृष्टीकोनातून शाश्वत उपयोग व आर्थिक विकास यातील समतोल कसा साधता येईल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) 'जैवविविधता' ही संकल्पना स्पष्ट करा? भारतातील जैवविविधतेची उदाहरणे लिहा. [15]

किंवा

पर्यावरणीय ऱ्हास म्हणजे काय? पर्यावरणीय ऱ्हास होण्याची कारणे कोणती? पर्यावरणीय ऱ्हास हा लोकांच्या आरोग्यावर कसा परिणाम करतो?

प्रश्न 3) डार्विन चा उत्क्रांतीवादाचा सिध्दांत स्पष्ट करा? सद्यःपरिस्थितीत डार्विन च्या सिध्दांताचा कसा प्रभाव पडलेला दिसतो हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

परीसंस्था म्हणजे काय? परीसंस्थेचे वेगवेगळे प्रकार कोणते? जलीय परीसंस्थेचे कार्य व रचना लिहा.

प्रश्न 4) नैसर्गिक संपत्तीचे व्यवस्थापन का महत्वाचे आहे? वन्य व्यवस्थापनात समुदायाने कसा सहभाग घेतला आहे हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

हवा, पाणी, व जमिन प्रदूषण नियंत्रणासाठी व्यक्तीगत भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) वन्य जीव संरक्षण कायद्याची उद्दिष्ट्ये व वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) पर्यावरणासाठी शासनाच्या पुढाकाराने चालू असलेले विकासात्मक प्रकल्पाची पाच उदाहरणे लिहा.
- क) 'पृथ्वी : एक जिवित गृह' हे वाक्य स्पष्ट करा.
- ड) 'पाठ्यपुस्तक हरीतिकिकरण' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- इ) पर्यावरण शिक्षणात शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- फ) 'शाश्वत विकास' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 07 : DISASTER MANAGEMENT

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All the questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Write answers in about 400 - 425 words for 15 marks questions.*
- 4) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

Q1) What do you meant by the term disaster management? Why there is a need for disaster management? Explain in detail the cycle of disaster management?[15]

OR

Write a detailed note on disaster management Act - 2005 with the help of following points.

- a) Provisions
- b) Implementations
- c) Advantages
- d) Criticism

Q2) Explain the concept of disaster preparedness with reference to following public places. [15]

- a) Office
- b) Educational Institution
- c) Hotels
- d) Place of Entertainment

OR

Explain process of disposal of Dead and maintaining the records with suitable examples in disaster management.

Q3) Explain the concept of disaster Risk Reduction. As a teacher how will you effectively plan the disaster risk reduction process in school. **[15]**

OR

Explain the role of Community in disaster management with suitable examples.

Q4) Explain in detail the long term activities for disaster management. **[15]**

- a) Flood
- b) Earthquake
- c) Draught
- d) Tsunami

OR

Explain the role of School in disaster management with suitable examples.

Q5) Write in short (any four) **[20]**

- a) Write types of disaster with examples.
- b) Explain disaster preparedness for social welfare.
- c) Explain with examples the term casualty evacuation.
- d) Which factors should be incorporated in curriculum for disaster risk reduction.
- e) What preventive measures will you suggest for natural disasters.
- f) Write any two policies of central government for disaster management.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 07 : आपत्ती व्यवस्थापन

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या प्रश्नांसाठी सुमारे 400 ते 425 शब्दात उत्तर लिहावे.
4) 5 गुणांच्या प्रश्नांसाठी सुमारे 150 शब्दात उत्तर लिहावे.

प्रश्न 1) आपत्ती व्यवस्थापन म्हणजे काय? आपत्ती व्यवस्थापनाची गरज स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनाचे चक्र सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापन कायद्याची माहिती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर लिहा.

- अ) कायद्यातील तरतूदी
ब) अंमलबजावणी
क) फायदे
ड) समीक्षा

प्रश्न 2) आपत्ती सज्जतेची संकल्पना खालील सार्वजनिक ठिकाणांच्या संदर्भात स्पष्ट करा. [15]

- अ) कार्यालय
ब) शैक्षणिक संस्था
क) उपहार गृह (हॉटेल)
ड) करमणुकीची स्थळे

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये मृतांची विल्हेवाट व त्याच्या नोंदी कशा प्रकारे केल्या जातात ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) आपत्तीची जोखीम कमी करणे ही संकल्पना स्पष्ट करून एक शिक्षक म्हणून तुम्ही शाळेत आपत्तीची जोखीम कमी करण्यासाठीची प्रक्रिया परिणाम कारकरित्या कशी राबवाल. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये समूहाची भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) खालील आपत्ती व्यवस्थापनाच्या संदर्भात दिर्घकालीन उपक्रम सुचवा. [15]

- अ) पूर
- ब) भूकंप
- क) दुष्काळ
- ड) त्सुनामी

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनात शाळेची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) आपत्तीचे प्रकार उदाहरणासह लिहा.
- ब) समाजकल्याणासाठी आपत्ती सज्जता स्पष्ट करा.
- क) जखर्मांचे स्थलांतरन संकल्पना उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड) आपत्तीची जोखीम कमी करण्यासाठी अभ्यासक्रमात कोणत्या घटकांचा अंतर्भाव करावा.
- इ) नैसर्गिक आपत्ती प्रतिबंधासाठी तुम्ही कोणते उपाय सुचवाल.
- फ) आपत्ती व्यवस्थापन विषयी केद्रशासनाची कोणतीही दोन धोरणे लिहा.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 08 : INCLUSIVE EDUCATION

(2015 Pattern) (CBCS) (Elective Subject)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for answer of essay type question is 400 to 425.*
- 4) *Word limit for answer of short answer question is 150 to 175.*

Q1) Explain following policies of Inclusive Education. **[15]**

- a) Universal Declaration of Human Rights (1948)
- b) World Declaration for Education for all (1990)
- c) Dakar Framework for Action (2000)

OR

What is meant by Inclusive Education? Differentiate between Special Education and Inclusive Education. What the benefits of Inclusive Education for differently abled students?

Q2) Explain in detail need, importance and principles of Inclusive Education. **[15]**

OR

What are the philosophical approaches to Inclusive Education? As a teacher, How will you use them in your teaching learning process?

Q3) As a teacher, how will you develop Positive attitude among teachers, students and parents towards Inclusive Education? **[15]**

OR

Explain the following competencies among teachers in the development of Inclusive Education.

- a) Knowledge
- b) Self-efficacy
- c) Skills regarding Inclusion

Q4) Explain effective collaboration among policy makers, teacher educators and school administration for successful inclusion of students. **[15]**

OR

As a teacher, how will you use the following instructional strategies for effective Inclusive Education?

- a) Collaborative learning
- b) Peer learning
- c) Team Teaching

Q5) Write short answers of any four of the following. **[20]**

- a) Explain the concept 'Mainstreaming'.
- b) Importance of philosophical approaches to Inclusive Education.
- c) What are social skills for Inclusive Education? (Any five)
- d) Importance of attitude for Inclusive Education.
- e) As a teacher, what is your role for successful Inclusive Education?
- f) Role parents for successful inclusion of students.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 08 : सर्वसमावेशक शिक्षण

(2015 पॅटर्न) (CBCS) (Elective Subject)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 आहे.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 आहे.

प्रश्न 1) सर्वसमावेशक शिक्षणाची खालील धोरणे स्पष्ट करा. [15]

- अ) मानवी हक्कांचा वैश्विक जाहीरनामा (1948)
ब) सर्वांसाठी शिक्षणाचा जागतिक जाहीरनामा (1990)
क) डाकरची कृती संरचना (Framework) (2000)

किंवा

सर्वसमावेशक शिक्षण म्हणजे काय? विशेष शिक्षण आणि सर्वसमावेशक शिक्षण यातील फरक स्पष्ट करा. विविध क्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी सर्वसमावेशक शिक्षणाचे फायदे कोणते आहेत.

प्रश्न 2) सर्वसमावेशक शिक्षणाची गरज, महत्त्व आणि तत्वे सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सर्वसमावेशक शिक्षणाचे तात्वीक मार्ग (Approaches) कोणती आहेत? एक शिक्षक म्हणून तुम्ही त्या तात्वीक मार्गांचा अध्यापन-अध्ययनात कसा उपयोग कराल?

प्रश्न 3) एक शिक्षक म्हणून तूम्ही, सर्वसमावेशक शिक्षणाबाबत शिक्षक, विद्यार्थी आणि पालक यांचा सकारात्मक दृष्टीकोन कसा विकसीत कराल? [15]

किंवा

सर्वसमावेशक शिक्षणाच्या विकासासाठी शिक्षकांतील खालील क्षमता (competencies) स्पष्ट करा.

- अ) ज्ञान (Knowledge)
ब) स्व-सामर्थ्य (Self-efficacy)
क) समावेशना संदर्भातील कौशल्ये

प्रश्न 4) विद्यार्थ्यांच्या यशस्वी समावेशनासाठी धोरणकर्ते, शिक्षक प्रशिक्षक आणि शालेय प्रशासन यांच्यातील परिणामकारक सहकार्य स्पष्ट करा. [15]

किंवा

एक शिक्षक म्हणून, परिणामकारक सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी खालील अनुदेशनात्मक प्रयुक्त्या (strategies) तूम्ही कशा उपयोगात आणाल?

- अ) सहकार्यात्मक अध्ययन (Collaborative learning)
- ब) समवयस्क मित्र अध्ययन (Peer learning)
- क) सांघिक अध्यापन (Team Teaching)

प्रश्न 5) खालील कोणत्याही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

- अ) 'मुख्य प्रवाह समावेशन' (Mainstreaming) संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) सर्वसमावेशक शिक्षणातील तात्वीक मार्गांचे (Approaches) महत्व लिहा.
- क) सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी कोणती पाच सामाजिक कौशल्ये आहेत?
- ड) सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी दृष्टीकोनांचे महत्व.
- इ) एक शिक्षक म्हणून, यशस्वी सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी तुमची भूमिका काय आहे?
- फ) विद्यार्थ्यांच्या यशस्वी समावेशनासाठी पालकांची भूमिका.

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 09 : INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry fifteen (15) marks and answers to the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) Short answers type questions carry five (5) marks and answers to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*

Q1) What is research? Explain the research cycle. **[15]**

OR

Explain the concept and types of related literature in research. Write the different sources of related literature and importance of review of related literature in educational research.

Q2) What are the three approaches of educational research? Explain the concept and need of applied research in education. What are the different areas of applied research in education. **[15]**

OR

What is an action research? Write the uses of action research. As a teacher how will you make use of action research in your day to day teaching? Explain with an example.

Q3) Write the three methods of educational research. What is an experimental research? Write the need of experimental research in the present education system. **[15]**

OR

What is hypothesis? Explain the types of hypothesis with an example of each. Write the need of hypothesis in experimental research.

Q4) What are the different tools of data collection in educational research? What is an observation? Explain the types of observation with one example for each. Write the use of observation in educational research. **[15]**

OR

Explain the concept of 'Population' and 'Sample'. What do you mean by sampling? Explain the different methods of sampling with examples.

Q5) Answer in short (any four) **[20]**

- a) Explain the types of variables with one example of each.
- b) Write the difference between applied research and action research.
- c) Write the need of survey method in educational research.
- d) Explain two types of research designs with an example for each.
- e) Explain the need of different types of rating scales in educational research.
- f) Explain the characteristics of educational research.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1072

[5454]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 09 : शैक्षणिक संशोधनाची ओळख
(2015 Pattern) (Credit System)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.

प्रश्न 1) संशोधन म्हणजे काय? संशोधन चक्र स्पष्ट करा? [15]

किंवा

संशोधनातील संदर्भ साहित्याची संकल्पना व त्याचे प्रकार स्पष्ट करा. शैक्षणिक संशोधनातील संदर्भ साहित्याचे विविध स्रोत लिहा व शैक्षणिक संशोधनात संदर्भ साहित्याच्या आढाव्याचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) शैक्षणिक संशोधनाचे तीन दृष्टीकोन कोणते? शिक्षणातील उपयोजित संशोधनाची संकल्पना व गरज स्पष्ट करा? शिक्षणातील उपयोजित संशोधनाची विविध क्षेत्रे कोणती? [15]

किंवा

कृती संशोधन म्हणजे काय? कृती संशोधनाचे उपयोग लिहा? एक शिक्षक म्हणून तुमच्या दैनंदिन अध्यापनात तुम्ही कृती संशोधनाचा उपयोग कसा कराल हे उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) शैक्षणिक संशोधनाच्या प्रमुख तीन पध्दती सांगा. प्रायोगिक संशोधन म्हणजे काय? सध्याच्या शैक्षणिक प्रणालीत प्रायोगिक संशोधनाची गरज स्पष्ट करा. [15]

किंवा

परिकल्पना म्हणजे काय? परिकल्पनेचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. प्रायोगिक संशोधनात परिकल्पनेची गरज स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) शैक्षणिक संशोधनातील माहिती संकलनाची विविध साधने कोणती? निरीक्षण म्हणजे काय? निरीक्षणाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. निरीक्षणाचे शैक्षणिक संशोधनात उपयोग लिहा. [15]

किंवा

‘जनसंख्या’ व ‘न्यादर्श’ संकल्पना स्पष्ट करा. न्यादर्शन म्हणजे काय? न्यादर्शनाच्या विविध पध्दती उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) चलांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) कृती संशोधन व उपयोजित संशोधन यातील फरक लिहा.
- क) शैक्षणिक संशोधनात सर्वेक्षण पध्दतीची गरज लिहा.
- ड) संशोधन अभिकल्पाचे दोन प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) शैक्षणिक संशोधनात पदनिश्चयन श्रेतीच्या विविध प्रकाराची गरज स्पष्ट करा.
- फ) शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1113

[Total No. of Pages : 118

[5454]-205

S.Y. B.Ed. (General)

ADDITIONAL PEDAGOGY COURSE

Understanding Disciplines and Pedagogy of School Subject

(BED205 - 01 to 28)

(2015 Pattern) (Credit System)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks of the question.*
- 3) *Answer to the essay type question is expected in 400 to 425 words.*
- 4) *Answer to the short answer type question is expected in 130 to 150 words.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.*
- 2) *उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 3) *निबंधवजा प्रश्नाचे उत्तर 400 ते 425 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*
- 4) *लघुत्तरी प्रश्नाचे उत्तर 130 ते 150 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*

P.T.O.

- iii) 'तो बोलत होता' या वाक्यात ..... काळ आहे.
- अ) भूतकाळ   ब) अपूर्ण भूतकाळ
- क) पूर्ण भूतकाळ   ड) चालू भूतकाळ
- iv) खालील शब्दातील वेगळी जोडी ..... आहे.
- अ) लोटा - लोटी   ब) दांडा - दांडी
- क) बोकड - शेळी   ड) आरसा - आरशी
- v) 'जळू' या शब्दाचा अनेकवचनी शब्द ..... आहे.
- अ) जळा   ब) जळे
- क) जळवा   ड) जळ्या

ब) योग्य पर्याय निवडून जोड्या लावा. [5]

'अ' गट	'ब' गट
i) अबब! केवढा हा उंच कडा	अ) केवलवाक्य
ii) पाऊस आला तर क्रिकेटचा सामना होणार नाही.	ब) संयुक्त वाक्य
iii) देह जावो अथवा राहो	क) उद्गारवाचक वाक्य
iv) जो तळे राखील, तो पाणी चाखील	ड) मिश्र वाक्य
v) मुलांनो, रांगेत उभे रहा	इ) नकारार्थी वाक्य
	फ) आज्ञार्थी वाक्य

प्रश्न 4) अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? अध्ययन स्रोतांची संकल्पना, गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. मराठी विषय शिक्षक म्हणून वर्गात अध्यापन करताना तुम्ही कोणकोणत्या अध्ययन स्रोतांचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण लिहा. [15]

किंवा

मराठी शिक्षणाशी संबंधित समस्या कोणत्या? मराठी विषय शिक्षक म्हणून या समस्या दूर करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या उपाययोजना कराल? [15]

प्रश्न 5) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष सांगून तुम्ही अभ्यासलेल्या कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण करा. [15]

किंवा

मराठी पद्य अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? कुसुमाग्रजांची 'कणा' ही कविता शिकविण्यासाठी तुम्ही कोणत्या अध्यापन पद्धतीचा वापर कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) माध्यमिक स्तरावरील मराठी अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा.

ब) व्याकरण अध्यापनाच्या पद्धतीचे गुण व दोष लिहा.

क) विद्यार्थ्यांमध्ये 'ताणतणावाचे समायोजन' हे जीवनकौशल्य रूजविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल?

ड) चांगल्या मराठी विषय शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

प्रश्न 1) अ) “आज की युवा पीढ़ी” इस विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए। [10]

ब) अविकारी (अव्यय) शब्द के विभिन्न भेद को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [5]

अथवा

अ) “यदि मैं भारत का शिक्षा मंत्री होता .....” इस विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए। [10]

ब) काल के भेद सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [5]

प्रश्न 2) किन्हीं तीन उपप्रश्नों के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [15]

अ) आदिकाल की विशेषताएँ लिखिए।

ब) रहीम के दोहे की विशेषताएँ लिखिए।

क) ‘भारतेंदु हरिश्चंद्र’ का साहित्यिक परिचय लिखिए।

ड) ‘सुमित्रानंदन पंत’ का साहित्यिक परिचय लिखिए।

इ) सुर्यकांत त्रिपाठी ‘निराला’ के काव्य की विशेषताएँ लिखिए।

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ मिलाइए – [5]

“अ”

“ब”

i) शेखचिल्ली

अ) हरिवंशराय बच्चन

ii) वक्त के साथ दगाबाजी

ब) जयशंकर प्रसाद

iii) सूरदास के पद

क) प्रेमचंद

iv) शिकारी राजकुमार

ड) सूरदास

v) पुरस्कार

इ) राधाकृष्ण

फ) मोहन राकेश

- ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए । [5]
- i) संज्ञा की परिभाषा लिखिए ।
  - ii) विकारी शब्द की परिभाषा लिखिए ।
  - iii) 'मन लगाना' इस मुहावरे का अर्थ लिखिए ।
  - iv) '99' इस अंक को शब्द में लिखिए ।
  - v) 'नाच न जाने आँगन टेढ़ा' इस कहावत का अर्थ लिखिए ।

प्रश्न 4) पाठ्यपुस्तक की परिभाषा एवं महत्व लिखिए । कक्षा 9 वी से 12 वी तक की किसी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक का विश्लेषण कीजिए । [15]

अथवा

हिंदी भाषा का स्वरूप स्पष्ट कीजिए । हिंदी भाषा का उच्च माध्यमिक स्तर की पाठ्यचर्या में स्थान स्पष्ट कीजिए ।

प्रश्न 5) व्याकरण अध्यापन के उद्देश्य स्पष्ट कीजिए । व्याकरण अध्यापन की दो पद्धतियों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के सामान्य और विशेष गुण लिखिए । हिंदी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौनसे प्रयास करेंगे ।

प्रश्न 6) निम्नलिखित में से किन्हीं दो के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [10]

- अ) साहित्यिक विधा के अनुसार हिंदी भाषा की संरचना तैयार कीजिए ।
- ब) हिंदी भाषा अध्यापन के उद्देश्य स्पष्ट कीजिए ।
- क) पद्य अध्यापन के उद्देश्य स्पष्ट कीजिए ।
- ड) हिंदी अध्ययन के स्रोत ।

Q1) Explain various alphabets in Sanskrit Language with their types and examples. [15]

OR

Explain the rules of Sanskrit reading and writing in detail.

Q2) Solve any three of the following : [15]

- Write down the types of Karakas with examples.
- Write down the types of voices with examples.
- Write down the types of Euphony with examples.
- Explain the द्वंद्व compound with examples.
- Explain the विभक्ति तत्पुरुष compound with examples.

Q3) A) Recognize the forms : [5]

- कौस्तुभाय
- पूर्वायाः
- उपनेत्रेण
- विभूषयन्ति
- कुरु

B) Match the pairs : [5]

'A'	'B'
i) नैषधीयचरितम्	अ) अश्वघोषः
ii) हर्षचरितम्	ब) कालिदासः
iii) शिशुपालवधम्	क) श्रीहर्षः
iv) कुमारसम्भवम्	ड) बाणभट्टः
v) बुद्धचरितम्	इ) माघः
	फ) पाणिनिः

Q4) Write the place of Sanskrit subject at Higher Secondary level. Explain the objectives of Sanskrit teaching at higher secondary level. **[15]**

OR

What are the characteristics of the Structure of Sanskrit subject? Explain the coordination of Sanskrit subject with other school subjects.

Q5) Analyze the Sanskrit textbook of 11th STD. **[15]**

OR

Analyze the curriculum and syllabus of Sanskrit at higher secondary level.

Q6) Solve any two : **[10]**

- a) Explain Sanskrit Prose teaching method with examples.
- b) Write the characteristics of Sanskrit teacher in detail.
- c) Explain the nature of content analysis of Sanskrit subject.
- d) Explain the traditional learning resources for Sanskrit subject.

प्रश्न 1) संस्कृत भाषेतील विविध वर्ण सप्रकार व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत लेखनाचे व वाचनाचे नियम सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणतेही तीन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [15]

- अ) कारकाचे प्रकार सोदाहरण लिहा.
- ब) प्रयोगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) संधीचे प्रकार कोणते? ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) द्वंद्व समास सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) विभक्ति तत्पुरुष समास सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रूपे ओळखा. [5]

- i) कौस्तुभाय
- ii) पूर्वायाः
- iii) उपनेत्रेण
- iv) विभूषयन्ति
- v) कुरु

ब) जोड्या जुळवा. [5]

'अ'

'ब'

- i) नैषधीयचरितम्
- ii) हर्षचरितम्
- iii) शिशुपालवधम्
- iv) कुमारसम्भवम्
- v) बुद्धचरितम्

- अ) अश्वघोषः
- ब) कालिदासः
- क) श्रीहर्षः
- ड) बाणभट्टः
- इ) माघः
- फ) पाणिनिः

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात संस्कृत विषयाचे स्थान लिहा. उच्च माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये कोणती? संस्कृत विषयाचा अन्य शालेय विषयांसोबतचा समन्वय स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) इ. 11 वीच्या संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत विषयाच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 6) खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) संस्कृत गद्य अध्यापन पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) संस्कृत शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सविस्तर लिहा.
- क) संस्कृत विषयाच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- ड) संस्कृत विषयासाठी पारंपारिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.

Max. Marks : 80]

10

1(a) میری پسندیدہ شخصیت اس عنوان پر ۲۵۰ الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

05

1(b) صفت کسے کہتے ہیں؟ صفت کی مختلف اقسام مع مثال واضح کیجئے۔

OR

10

1(a) اُف بی بی۔ ایڈکورس اس عنوان پر ۲۵۰ الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

05

1(b) تشبیہ و استعارہ میں فرق مع مثال واضح کیجئے۔

15

2. مختصر جواب لکھیے۔ (کوئی تین)۔

1. دور جدید کے ادب کی خصوصیات لکھیے۔

2. مولانا الطاف حسین حالی کی ادبی شخصیت بیان کیجئے۔

3. کرشن چندر کے ڈرامہ نگاری کی خصوصیات لکھیے۔

4. اُردو ادب کے مختلف اقسام لکھیے۔

5. انیس چشتی کی ادبی شخصیت پر روشنی ڈالیے۔

05

3(a) جوڑیاں لگائیے۔

- ب
- 1 صفت عددی
  - 2 افسانہ نگار
  - 3 حمد
  - 4 اصناف نثر
  - 5 تین
  - 6 صفت مقداری

- الف
1. خط نویسی
  2. خُدا کی تعریف
  3. منشی پریم چند
  4. جملہ کی قسم
  5. پانچ کلو

05

3(b) خانم پری کیجئے۔

1. اُردو ادب کے _____ ادوار ہیں (دو، تین، ایک)

2. خط نویسی کی _____ قسمیں ہیں (پانچ، ایک، دو)

3. منشی پریم چند کا اصل نام _____ تھا۔ (دھپت رائے، راکیش شرما، راجیندر پرساد)

4. بانگ درا _____ کی تصنیف ہے۔ (اقبال، حالی، غالب)

5. ایسا لفظ جو دو جملے کو ملائیں اُسے _____ کہتے ہیں۔ (حروف مداء، حروف آخر، حروف عطف)
4. مادری زبان اُردو کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ اُردو زبان کی ساخت بنائیے اور اُردو زبان کی تدریس کو موثر بنانے کے لیے آپ کوئی ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کریں گے۔

OR

4. درسی کتاب کیا ہے؟ درسی کتاب کے تجزیے کی اہمیت لکھیے۔ وہم جماعت کے اُردو کی کتاب کا تجزیہ کیجیے۔
5. معلم اُردو کے اوصاف بیان کیجئے۔ ایک معیاری مُعلم بننے کے لیے آپ کن خصوصیات کو اپناونگے۔

OR

5. تدریس قواعد کے مختلف طریقے لکھیے۔ بارہویں جماعت میں قواعد کے تدریس کی موثر بنانے کے لیے آپ کن طریقوں کو اپناونگے۔
6. کوئی دو کے جواب لکھیے۔
1. مواد کے تجزیے کی اہمیت۔
2. نصاب اور کتاب میں ربط۔
3. اُردو لیبارٹری کی اہمیت۔
4. اُردو کی تدریس کے ذرائع۔

Q1) Explain in detail vedic culture with respect to following points. [15]

- a) Administration
- b) Economical Life
- c) Social Life

OR

Explain in detail social development of Maharashtra between 1960 to 2000 with respect to following points.

- a) Rural System
- b) Urban Society
- c) Diet
- d) Dress
- e) Festivals & Celebrations

Q2) Answer in short (Any three) [15]

- a) Functions of United Nations Organization.
- b) Usability of electronic media.
- c) Functions of Newspapers.
- d) Challenges before democracy related to personal liberty.
- e) Explain any two values in preamble of Indian constitution.

Q3) A) Fill in the blanks :- [5]

- i) Lord Buddha Preached in _____ language.
  - a) Sanskrit
  - b) Pali
  - c) Hindi
  - d) Devnagari
- ii) The International Court of the UNO is at _____ city of Holand.
  - a) New York
  - b) Ankara
  - c) Hague
  - d) London
- iii) _____ is pioneer historian.
  - a) Pythagoras
  - b) Pleni
  - c) Tolemy
  - d) Hirodotus
- iv) Constitution of India was implemented from _____.
  - a) 26 January 1950
  - b) 26 January 1949
  - c) 26 January 1947
  - d) 15 August 1947
- v) The Chief Minister of the State is given Oath by _____.
  - a) Sheriff
  - b) Governor
  - c) Chief Justice
  - d) Commissioner

B) Match the following : [5]

'A'

'B'

i) Rousseau	a) Theory of separation of power
ii) Montesquieu	b) E-Post
iii) James Watt	c) The prophet of French Revolution
iv) Lokmanya Tilak	d) First Chief Minister of the Sanyukta Maharashtra
v) Yashwantrao Chavan	e) Innovation of steam engine
	f) Kesari & Maratha Newspaper

Q4) What is technology based learning resources? How these can make teaching & learning process effective for History Subject? Explain it with examples. [15]

OR

Explain the principles & maxims in History teaching with suitable examples.

Q5) What is mean by value? Explain activities for inculcation of any three values through teaching of history subject. [15]

OR

Explain the concept of Achievement test and Diagnostic test. Explain the importance of Remedial teaching for students progress with examples.

Q6) Answer in brief (Any 2) : [10]

- Place of History subject on secondary level.
- Importance of E-learning resources in history teaching.
- Use of Content Cum methodology for teacher.
- How will you use the maxim of teaching 'Concrete to Abstract' in teaching.

प्रश्न 1) वैदिक संस्कृती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

- अ) प्रशासन
- ब) आर्थिक जीवन
- क) सामाजिक जीवन

किंवा

इ.स. 1960 ते 2000 या कालखंडातील महाराष्ट्राची सामाजिक प्रगती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर स्पष्ट करा.

- अ) ग्रामसंस्था
- ब) नागर समाज
- क) आहार
- ड) पोशाख
- इ) सण व उत्सव

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) संयुक्त राष्ट्रसंघाची कार्ये
- ब) विज्ञानशास्त्रीय (Electronic) माध्यमांची उपयुक्तता
- क) वर्तमानपत्रांची कार्ये
- ड) लोकशाही समोरील व्यक्तिस्वातंत्र्या विषयीचे आव्हान
- इ) भारतीय संविधानाच्या सरनाम्यातील कोणतेही दोन मूल्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) गौतम बुद्धांनी ..... भाषेत आपले विचार मांडले.
  - अ) संस्कृत
  - ब) पाली
  - क) हिंदी
  - ड) देवनागरी
- ii) संयुक्त राष्ट्रसंघाचे आंतरराष्ट्रीय न्यायालय हॉलंडमधील ..... या शहरी आहे.
  - अ) न्युयॉर्क
  - ब) अंकारा
  - क) हेग
  - ड) लंडन
- iii) ..... हा आदय इतिहासकार होय.
  - अ) पायथागोरस
  - ब) प्लेनी
  - क) टॉलेमी
  - ड) हिरोडोटस

- iv) भारतीय राज्यघटनेची अंमलबजावणी ..... पासून करण्यात आली.
 अ) 26 जानेवारी 1950   ब) 26 जानेवारी 1949
 क) 26 जानेवारी 1947   ड) 15 ऑगस्ट 1947
- v) राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांना शपथ ..... यांच्याकडून दिली जाते.
 अ) शेरीफ   ब) राज्यपाल
 क) मुख्य न्यायाधीश   ड) आयुक्त

ब) जोड्या लावा :

[5]

'अ'	'ब'
i) रूसो	अ) सत्ता विभाजनाचा सिध्दांत
ii) मॉन्टेस्क्यू	ब) इ-टपाल
iii) जेम्स वॉट	क) फ्रेंच राज्यक्रांतीचा उद्गाता
iv) लोकमान्य टिळक	ड) संयुक्त महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री
v) यशवंतराव चव्हाण	इ) बाष्पयंत्राचा शोध
	फ) केसरी व मराठा वृत्तपत्र

प्रश्न 4) तंत्रज्ञानाधारित अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? परिणामकारक इतिहास अध्ययन – अध्यापन होण्यासाठी या स्रोतांचा वापर कसा कराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इतिहास अध्यापनाची तत्वे व सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) मूल्ये म्हणजे काय? इतिहास विषयाच्या अध्यापनातून कोणत्याही तीन मूल्यांच्या रूजवणूकीसाठी उपक्रम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संपादन चाचणी व नैदानिक चाचणीची संकल्पना स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) इतिहास विषयाचे माध्यमिक स्तरावरील स्थान.
 ब) इतिहास अध्यापनात ई – अध्ययन स्रोतांचे महत्व.
 क) आशययुक्त अध्यापनपध्दतीचा शिक्षकास होणारा उपयोग.
 ड) मूर्ताकडून अमूर्ताकडे या अध्यापन सूत्राचा वापर अध्यापनात कसा कराल?

OR

Explain the Traditional Learning Resources of Geography for learning and teaching? Explain qualities of Good Geography Teacher with examples.

Q6) Answer the following questions in short (any two) **[10]**

- a) Explain the concepts of Geography.
- b) Explain any two core elements of teaching Geography with suitable examples.
- c) What is correlation? Explain correlation between the subjects of Geography and History?
- d) Explain the merits and demerits of 'Regional method'.

- iv) हिंदीची ..... बोलीभाषा आहे.
- अ) संस्कृत   ब) कोकणी
- क) अहिराणी   ड) मैथिली
- v) उपण कटिबंधीय प्रदेशात प्रामुख्याने ..... व्यवसाय आढळतात.
- अ) प्राथमिक   ब) द्वितीयक
- क) तृतीयक   ड) चतुर्थक

ब) योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

‘अ’ स्तंभ	‘ब’ स्तंभ
i) काराकोरम	अ) उंचावरील वाळवंट
ii) के - 2	ब) सर्वाधिक हिमाच्छादित
iii) लडाख	क) सिंधू नदीचा स्रोत
iv) मानसरोवर	ड) जगातील दुसऱ्या क्रमांकाचे उंचीचे पर्वत शिखर
v) सुबनसिरी	इ) झास्कर रांग
	फ) ब्रम्हपुत्राची उपनदी

प्रश्न 4) भूगोल विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. भूगोल विषय शिक्षक म्हणून या संरचनेचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषणाचे महत्त्व लिहा. कोणत्याही एका भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करतांना कोणकोणत्या अंतर्गत व बाह्य घटकांचा विचार करावा लागतो. सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? प्रकल्प पद्धतीचे गुणदोष सांगा. एक शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांसाठी माध्यमिक स्तरावरील तुम्ही कोणत्या प्रकल्पाचे आयोजन कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भूगोल अध्ययन अध्यापनासाठीची पारंपरिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. चांगल्या भूगोल शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) भूगोलाच्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) भूगोल अध्यापनातील कोणतेही दोन गाभा घटक सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) समवाय म्हणजे काय ते सांगून भूगोलाचा इतिहास विषयाशी समवाय कसा साधाल ते स्पष्ट करा.
- ड) प्रादेशिक पद्धतीचे गुणदोष स्पष्ट करा.

[Max. Marks :80

- Q1)** a) What is resistor in series? Derive an expression with diagram for three resistors connected in series. [8]
b) What is periodic properties? How does valency and Atomic size vary in a period and in a group? [7]

OR

- a) Explain the construction and working of electric motor. [8]
b) Explain states of matter. Write Definition of change of state of substance. [7]

Q2) Write answer of the following (Any three) : [15]

- a) Write the characteristics of subkingdom phanerogams.
b) Write the various efforts being made to protect rare species.
c) Write note on useful and harmful bacteria.
d) Draw neat and well labeled diagram of excretory system of human being.
e) Write functions of any five organelles of cell.

Q3) A) Match the following [5]

'A' Group

'B' Group

a) Sodium	i) Nonmetal
b) Sulphur	ii) Lanthanide
c) Manganese	iii) Actinide
d) Cerium	iv) Metal
e) Thorium	v) Transition Metal
	vi) Metalloid

B) Select the proper option and complete the statement. [5]

- i) The _____ is an organelle found only in plant cells.
a) ribosomes   b) mitochondria
c) plastids   d) nucleus
- ii) The _____ cell carries out photosynthesis.
a) Plant   b) Yeast
c) Muscle   d) Nerve

- प्रश्न 1) अ) रोधांची एकसर जोडणी म्हणजे काय? तीन रोधांच्या एकसर जोडणीचे समीकरण आकृतीच्या साहाय्याने स्पष्ट करा. [8]
- ब) आवर्ती गुणधर्म म्हणजे काय? गणांमध्ये आणि आवर्तनामध्ये संभुजा आणि अणुचा आकार कसा बदलत जातो? [7]

किंवा

- अ) विद्युत चलित (मोटर) यांचे रचना आणि कार्य स्पष्ट करा. [8]
- ब) पदार्थांच्या अवस्था स्पष्ट करून पदार्थांचे अवस्थांतरांची व्याख्या लिहा. [7]

- प्रश्न 2) पुढीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- अ) बीजपत्री उपसृष्टीची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) दुर्मिळ जातीच्या सजीवांच्या रक्षणासाठी कोणकोणते उपाय योजले जात आहेत?
- क) उपयोगी आणि उपद्रवी जीवाणू – टीप लिहा.
- ड) मानवी उत्सर्जन संस्थेची सुबक आणि नामनिर्देशित आकृती काढा.
- इ) पेशींच्या कोणत्याही पाच अंगकांची कार्ये लिहा.

- प्रश्न 3) अ) जोड्या लावा [5]

‘अ’ गट	‘ब’ गट
अ) सोडिअम	i) अधातू
ब) सल्फर	ii) लॅथेनाईड
क) मॅगनीज	iii) ऑक्टेनाईट
ड) सिरीअम	iv) धातू
इ) थोरीअम	v) संक्रामक धातू
	vi) मिश्र धातू

- ब) दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [5]
- i) केवळ वनस्पती पेशीतच सापडणारे अंगक ..... होय.
- अ) रायबोझोम्स   ब) मायटोकाँड्रिया
क) लवके   ड) केंद्रक
- ii) ..... ही पेशी प्रकाश संश्लेषण क्रिया करेल.
- अ) वनस्पती पेशी   ब) किण्व पेशी
क) स्नायू पेशी   ड) चेतापेशी
- iii) गुणसूत्रे ..... या अंगकत आढळतात.
- अ) लवके   ब) मायटोकाँड्रिया
क) केंद्रक   ड) गोल्जीपिंड
- iv) तीन मूलद्रव्यांच्या एकाच गटात मांडणी करण्याला ..... म्हणतात.
- अ) त्रिके   ब) अष्टके
क) आवर्तन   ड) गण
- v) विद्युतधारा वाहून नेणाऱ्या सरळ वाहकामुळे निर्माण होणाऱ्या चुंबकीय क्षेत्राची दिशा ठरविण्यासाठी ..... वापरतात.
- अ) उजव्या हाताच्या नियम
ब) फ्लेमिंगचा डाव्या हाताचा नियम
क) फ्लेमिंगचा उजव्या हाताचा नियम
ड) यापैकी नाही

प्रश्न 4) विज्ञान विषयाच्या 8 वी ते 10 वी पैकी कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाच्या अंतरंगाचे व बाह्यांगाचे विश्लेषण सविस्तर करा. [15]

किंवा

माध्यमिक स्तरावरील विज्ञान विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 5) माध्यमिक स्तरावरील 'विज्ञान प्रयोगशाळा' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) आकृतीसह नियोजन
- ब) प्रयोगशाळेची देखभाल
- क) प्रयोगशाळेचे महत्त्व

किंवा

विज्ञान अध्यापनातील 'दिग्दर्शन पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) प्रकल्प पद्धतीचे गुण व दोष लिहा.
- ब) विज्ञान विषय शिक्षकाच्या क्षमता लिहा.
- क) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा.
- ड) आशय विश्लेषणाचे विज्ञान विषय शिक्षकाला होणारे उपयोग लिहा.

Q1) Solve the following examples (3 marks each)

[15]

a) Solve the simultaneous equations

$$-x + 2y = 0, 10x + 15y = 105$$

b) Simplify $= \frac{4}{5} - \frac{8}{15}$.

c) Solve $x^2 + x - 30 = 0$

d) Divide $(y^3 - 6y^2 + 6y + 1)$ by $(y - 1)$

e) Add the following expressions

$$3x + y - 8, y + 4 - 7x, y + 8$$

OR

Solve the following examples (3 marks each)

a) $p \propto q$, when $p = 8$, $q = 2$, find the value of q , when $p = 6$.

b) Write the decimal form of $\frac{24}{7}$

c) Simplify : $(3a + 4)^2 + (3a - 4)^2$

d) Factorize : $3x^2 + 8x + 5$

e) Simplify : $5 \times 4 + 3 - 4 \times 2$

Q2) Attempt any three of the following :

[15]

a) Find the volume of cylinder whose radius of base is 5cm and height is 21 cm.

b) Mahesh deposited ₹ 8650 in a Bank at rate of 6 p.c.p.a. How much money will he get at the end of the 3 years in all.

c) Prove that in $45^\circ - 45^\circ - 90^\circ$ triangle the sides opposites to 45° are $\frac{1}{\sqrt{2}}$ times hypotenuse.

d) Divide segment AB of length 9cm into 5 congruent parts.

e) The mean of five numbers is 55, If the four numbers are 52, 57, 59, 61 then find fifth number.

Q3) Attempt the following :

[10]

- a) Expand : $(a - b)^3$
- b) If $54^2 = 2916$, write the value of $(0.54)^2$
- c) The angles of a quadrilateral are of measure 110° , 70° , 80° and x , find the value of x .
- d) Define 'chord of a circle'.
- e) $x^3 \times x^3 = x^m$, find the value of m .
- f) If selling price is Rs. 80 and cost price is Rs.50 find the percent profit.
- g) If the side of square is 5cm, then find its perimeter.
- h) What is the circumference of a circle having radius 7 cm?
- i) Write the formula to calculate Area of triangle.
- j) $\frac{3}{2} \div \frac{2}{3} = \frac{\square}{\square}$.

Q4) Explain the place, scope and importance of the Mathematics subject at secondary and higher secondary level. **[15]**

OR

What is meant by curriculum? Explain with suitable examples the methods of curriculum construction for the subject Mathematics.

Q5) Explain "Analysis-Synthesis" method of teaching Mathematics with reference to following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Steps with examples
- c) Merits
- d) Limitations

OR

Explain '5E's' model of teaching Mathematics with suitable examples from Mathematics.

Q6) Answer in brief (any two) :

[10]

- a) Explain any five competencies of Mathematics teacher.
- b) Write the merits of Inductive - deductive method of teaching Mathematics.
- c) What are the criteria of analysing the textbook of Mathematics?
- d) Explain the correlation of Mathematics with Science and Geography.

प्रश्न 1) पुढील उदाहरणे सोडवा (प्रत्येकी 3 गुण) [15]

अ) एकसामायिक समीकरणे सोडवा
 $-x + 2y = 0$, $10x + 15y = 105$

ब) सरळरूप द्या. $\frac{4}{5} - \frac{8}{15}$

क) सोडवा : $x^2 + x - 30 = 0$

ड) $(y^3 - 6y^2 + 6y + 1)$ या बहुपदीला $(y - 1)$ ने भाग द्या.

इ) पुढील बैजिक राशींची बेरीज करा.
 $3x + y - 8$, $y + 4 - 7x$, $y + 8$

किंवा

पुढील उदाहरणे सोडवा (प्रत्येकी 3 गुण)

अ) जर $p \propto q$, जेव्हा $p = 8$, $q = 2$ जर $p = 6$ असेल तर q ची किंमत काढा.

ब) $\frac{24}{7}$ चे दशांश अपूर्णाकात रूपांतर करा.

क) सोपे रूप द्या : $(3a + 4)^2 + (3a - 4)^2$

ड) अवयव पाडा. $3x^2 + 8x + 5$

इ) सोपे रूप द्या. $5 \times 4 + 3 - 4 \times 2$

प्रश्न 2) पुढीलपैकी कोणतेही तीन उदाहरणे सोडवा. [15]

अ) तळाची त्रिज्या 5 सेमी व उंची 21 सेमी असलेल्या वृत्तचितीचे घनफळ काढा.

ब) महेशने द.सा.द.शे. 6 दराने ₹ 8,650 बँकेत जमा केले. तीन वर्षांनंतर त्याला एकूण किती रक्कम परत मिळेल?

क) सिद्ध करा की, $45^\circ - 45^\circ - 90^\circ$ त्रिकोणामध्ये 45° कोनासमोरील बाजू कर्णाच्या $\frac{1}{\sqrt{2}}$ पट असते.

ड) 9 सेमी लांबीच्या रेषाखंडाचे 5 एकरूप भागात विभाजन करा.

इ) 5 संख्यांचे मध्यमान 55 आहे. जर त्यापैकी 4 संख्या 52, 57, 59, 61 या आहेत, तर पाचवी संख्या शोधा.

प्रश्न 3) पुढील उदाहरणे सोडवा.

[10]

अ) विस्तार करा : $(a - b)^3$

ब) जर $54^2 = 2916$, तर $(0.54)^2$ ची किंमत काढा.

क) एका चौकोनाच्या चार कोनांची मापे $110^\circ, 70^\circ, 80^\circ$ व x आहेत. तर x ची किंमत काढा.

ड) व्याख्या लिहा : 'वर्तुळाची जीवा'.

इ) जर $x^3 \times x^3 = x^m$, तर m ची किंमत काढा.

फ) जर विक्री किंमत 80 रूपये व खरेदी किंमत 50 रूपये असेल, तर शेकडा नफा काढा.

ग) एका चौरसाची बाजू 5 सेमी आहे, तर त्याची परिमीती काढा.

ह) 7 सेमी त्रिज्या असलेल्या वर्तुळाचा परीघ काढा.

ज) वर्तुळाच्या क्षेत्रफळाचे सूत्र लिहा.

झ) $\frac{3}{2} \div \frac{2}{3} = \frac{\square}{\square}$

प्रश्न 4) माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक स्तरावरील गणित विषयाचे स्थान, व्याप्ती व महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम म्हणजे काय? गणित विषयाच्या अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) गणित अध्यापनाची 'पृथक्करण-संयोजन' पद्धती पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) संकल्पना

ब) पायऱ्या (उदाहरणासह)

क) फायदे

ड) मर्यादा

किंवा

गणित अध्यापनाचे 5E-प्रतिमान योग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) गणित शिक्षकाच्या कोणत्याही पाच क्षमता स्पष्ट करा.
- ब) गणित अध्यापनाच्या उद्गामी – अवगामी पद्धतीचे फायदे लिहा.
- क) गणित पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे निकष कोणते?
- ड) गणित विषयाचा विज्ञान व भूगोलाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.

- Q1)** a) Explain the current challenges against Indian Economy with example. [7]
b) Explain the effects of current challenges on Indian economy. [8]

OR

- a) Explain the functions of the Central Bank.
b) Explain 'Regulation of consumer credit' as a qualitative measure of the Central Bank of India.

- Q2)** Answer any three of the following : [15]

- a) Explain the features of Micro Economics.
b) Explain the Importance of the study of Economics.
c) State and explain law of Diminishing Marginal Utility and explain it's exceptions.
d) Explain the causes of poverty in India.
e) Explain the fundamental concepts of economics :-Value in price

- Q3)** A) Fill in the blanks with appropriate alternative given in the brackets. [5]

- i) The difference between birth rate and death rate is called _____.
a) Population explosion   b) Survival rate
c) Fertility rate   d) Mortality rate
- ii) National Income is the subject matter of _____ economics.
a) Micro economics   b) Macro Economics
c) Managerial Economics   d) Industrial Economics
- iii) Family Planning Programme was introduced in the year _____.
a) 1950   b) 1952
c) 1942   d) 2004

Q6) Answer any two of the following :

[10]

- a) Explain any five objectives of teaching Economics at higher secondary level.
- b) State the importance of Economics Structure.
- c) Explain any five special qualities of an ideal teacher of Economics.
- d) Explain the advantages and limitations of project method in teaching of Economics.

प्रश्न 1) अ) भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरिल नवीन आव्हाने उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]

ब) नवीन आव्हानांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवर होणारे परिणाम स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) मध्यवर्ती बँकेची कार्ये स्पष्ट करा.

ब) मध्यवर्ती बँकेचे एक गुणात्मक साधन म्हणून 'उपभोक्त्यांच्या कर्जाचे नियमन' स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

अ) सूक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्राची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) अर्थशास्त्र अभ्यासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

क) घटत्या उपयोगितेच्या सिद्धान्त स्पष्ट करून त्याचे अपवाद स्पष्ट करा.

ड) भारतातील दारिद्र्याची कारणे स्पष्ट करा.

इ) अर्थशास्त्राची मूलभूत संकल्पना स्पष्ट करा. - मूल्य किंमत.

प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायातील योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [5]

i) जन्मदर व मृत्युदरातील फरकाला ..... म्हणतात.

अ) लोकसंख्या विस्फोट   ब) जगण्याचा दर

क) जन्मदर   ड) मृत्युदर

ii) राष्ट्रीय उत्पन्न हा ..... चा अभ्यास विषय आहे.

अ) सूक्ष्म अर्थशास्त्र   ब) स्थूल अर्थशास्त्र

क) व्यवस्थापनशास्त्र   ड) औद्योगिक अर्थशास्त्र

iii) कुटुंबकल्याण कार्यक्रम ..... या वर्षी सुरू झाला.

अ) 1950   ब) 1952

क) 1942   ड) 2004

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर उत्तरे लिहा :

[10]

- अ) उच्च माध्यमिक स्तरावर अर्थशास्त्र अध्यापनाची कोणतीही पाच उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- ब) अर्थशास्त्राच्या संरचनेचे महत्व विशद करा.
- क) अर्थशास्त्राच्या आदर्श शिक्षकाचे कोणतेही पाच गुणविशेष सांगा.
- ड) अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या प्रकल्प पद्धतीचे फायदे आणि मर्यादा स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :80

Q1) Explain the concept of Hardware with input devices of computer. As a teacher how will you use storage devices in Education effectively. Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the concept of Application software with its types. How will you use word processor for effective teaching learning process?

Q2) Answer in brief (any three) : **[15]**

- a) Explain types of network -
  - i) LAN
  - ii) WAN
- b) Explain internet facilities-
  - i) World Wide Web
  - ii) E-mail
- c) Explain copyright Act
- d) Explain the concept of computer Lab Management.
- e) Explain moral and ethical issues with reference to cyber Law.

Q3) a) Fill in the blanks correct option from bracket. **[5]**

- i) Integral parts of forum is _____.
(Administration section, Teacher, User group, Student)
- ii) ICT stands for _____.
(Information Communication Technology, Information and Computer Technology, Interaction and Compile Technique, Information and Competent Technique)

- iii) _____ is used for searching required information on Internet.
(VOIP, E-mail, Search engine, Twitter)
- iv) Ctrl + V is used to _____ a file.
(Copy, Paste, Save, Control)
- v) _____ is an input device.
(Printer, Monitor, Keyboard, Pendrive)
- b) Write full form of abbreviation. [5]
- i) ATM -
- ii) VOIP -
- iii) HTTP -
- iv) RAM -
- v) MAN -

Q4) Explain in details Nature, Scope and Place of ICT at Higher Secondary Level. [15]

OR

Explain need and importance of Textbook analysis. Analyse the textbook with following points.

- a) Objectives
- b) External aspects
- c) Internal aspects
- d) Content
- e) Learning experiences

Q5) Explain project method of teaching ICT with following points. [15]

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implication

OR

Explain blended learning approach of ICT with following points.

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implication

Q6) Answer in brief (any two) :

[10]

- a) Give difference between curriculum and syllabus.
- b) Describe competencies of ICT teacher.
- c) Explain project based learning.
- d) Write advantages of project method.

Total No. of Questions : 6]

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) 'हार्डवेअर' ही संकल्पना संगणकाच्या अंतर्गमन साधनांच्या आधारे स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणून संगणकाच्या स्मृती साधनाचा वापर शिक्षण क्षेत्रात प्रभावीपणे कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ऑप्लिकेशन सॉफ्टवेअर ही संकल्पना स्पष्ट करून तिचे प्रकार स्पष्ट करा. वर्ड प्रोसेसरचा अध्ययन – अध्यापन प्रक्रियेत प्रभावी वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) लॅन व वॅन ही नेटवर्क स्पष्ट करा.
- ब) वर्ल्ड वाईल्ड वेब आणि ई – मेल या इंटरनेटवरील सुविधा स्पष्ट करा.
- क) कॉपीराईट अॅक्ट स्पष्ट करा.
- ड) संगणक प्रयोगशाळा व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- इ) सायबर कायद्याशी संबंधित नैतिक बाबी स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) फोरमच्या एकात्मिकरणाचा भाग म्हणजे .....

(प्रशासन विभाग, शिक्षक, वापरकर्ता संघ, विद्यार्थी)

ii) ICT म्हणजे .....

(Information Communication Technology, Information and Computer Technology, Interaction and Compile Technique, Information and Competent Technique)

iii) इंटरनेट वरील माहिती शोधण्यासाठी ..... चा वापर केला जातो.

(VOIP, ई-मेल, सर्च इंजिन, ट्विटर)

- iv) Ctrl + V चा वापर ..... साठी केला जातो.
(Copy, Paste, Save, Control)
- v) ..... हे अंतर्गमन साधन आहे.
(प्रिंटर, मॉनिटर, की - बोर्ड, पेन ड्राईव्ह)

- ब) खाली दिलेल्या संक्षिप्त रूपांचे पूर्ण स्वरूपात शब्द लिहा. [5]
- i) ATM -
ii) VOIP -
iii) HTTP -
iv) RAM -
v) MAN -

प्रश्न 4) ICT चे उच्च माध्यमिक स्तरावरील स्वरूप, व्याप्ती आणि स्थान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. पाठ्यपुस्तक विश्लेषण खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) उद्दिष्टे
ब) बाह्य घटक
क) अंतर्गत घटक
ड) आशय
इ) अध्ययन अनुभूती

प्रश्न 5) ICT विषय अध्यापनाची प्रकल्प पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
ब) वैशिष्ट्ये
क) फायदे
ड) मर्यादा
इ) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

ICT चा मिश्र अध्ययन दृष्टीकोण (Blended Learning) खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा.

[10]

- अ) पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.
- ब) ICT शिक्षकाच्या क्षमता स्पष्ट करा.
- क) प्रकल्पधारित अध्ययन संकल्पना स्पष्ट करा.
- ड) प्रकल्प पद्धतीचे फायदे स्पष्ट करा.

F.I. Schreiben Sie über die Wichtigkeit des Hörverstehens im Daf - Unterricht ! (15)

ODER

F.II. Sie wollen in Klasse 10 das Grammatikthema 'Perfekt' ! Schreiben Sie die Regeln dieses Themas und machen Sie eine Lehrskizze für einen 40 minütigen Unterricht ! (15)

F.III. Schreiben Sie über drei der folgenden Fragen ! (15)

A. Schreiben Sie einen Brief an Ihren Freund / Ihre Freundin. Er / Sie hat Sie zum Essen eingeladen. Sie können aber leider nicht gehen. Entschuldigen Sie sich und schlagen Sie einen anderen Termin vor !

B. Sie haben an einer Studienreise nach Deutschland teilgenommen. Beschreiben Sie die Reise und fassen Sie Ihre Erfahrungen zusammen.

C. Sie sind im Klamottengeschäft und wollen etwas Schickes für eine Party einkaufen. Schreiben Sie ein Gespräch !

D. Schreiben Sie über : Österreich

In Ihrer 10. Klasse kommt heute ein neuer Student / Schüler. Sie möchten ihn gerne kennenlernen. Welche 10 Fragen würden Sie ihm stellen ?

F.3. Ergänzen / Formulieren Sie ! (10)

1. Wir fliegen um 9.40 Uhr von Frankfurt ab.
(Partizip Perfekt)
2. Leise sprechen. (Du-form Imperativ)
3. Er kauft ^{immer} etwas fertiges. Er hat keine Zeit zum Kochen.
4. Im Sommer dusche ich mich lieber mit kalt _____ Wasser.
5. Peter ist oft krank und müde. Es wäre gut, wenn ... (gesund essen) (Konjunktiv II)
6. ankommen x _____ (Gegenteil)
7. Chemie, Mathe, Biologie : _____
(Wie heißt das richtige Wort)
8. Das Matterhorn ist ^{der} höchste _____
in den deutschsprachigen Ländern.
(Monument / Schloss / Berg)
9. Suppe : Vorspeise ; Schweinebraten : _____ ?
10. Teller - Glass - Messer - Gabel (Was passt nicht ?)

F.4 Warum lernen die Schüler / Studenten in Ihrer Stadt Deutsch? Welche Rolle spielt Deutsch bei der Karriere? Welche Möglichkeiten gibt es?

ODER

(15)

F.4: „Landeskundevermittlung dient als ein wichtiger Teil eines DaF-Unterrichts!“
Geben Sie passende Argumente für diese Aussage!

F.5 Was halten Sie von Mehrsprachigkeit im DaF-Unterricht? Erläutern Sie anhand Ihrer Erfahrungen!

ODER

F.5 Erklären Sie die unterschiedlichen Sozialformen im DaF-Unterricht anhand passende Beispiele!

F.6. Schreiben Sie über zwei der folgenden Themen!

(10)

- A. Die kommunikative Methode des DaF-Unterrichts
- B. E-Learning im DaF-Unterricht
- C. Lernerzentriertes Lernen
- D. Wirkung der Lehrer-Lerner-Beziehung auf den Lernprozess

GERMAN
(English Version)

[Max. Marks :80

Q. I Write about the importance of Listening skills in a Daf lecture ! (15)

OR

Q. I You are supposed to introduce the grammar topic 'Perfect Tense' in your 10th class. Write the grammar rules for this topic and design a teaching plan for a 40 minutes lecture. (15)

Q. II: Answer any three of the following questions ! (15)

A. Write a letter to your friend. He/she has invited you for lunch/dinner. Unfortunately you won't be able to make it. Apologize for the same and suggest a new day/date of meeting up.

B. You had gone for a study tour to Germany. Describe your trip and summarize your experiences.

C. You are in a textile /clothes shop and would like to buy something chic for a party. Write a dialogue !

D. Write about Austria !

E You have a new student in your 10th class.
You would like to get to know him.
Which 10 questions would you ask him.

Q. III. Only in German version

Q. IV.

Q. IV. Why do students in your city learn German? What role does German play in career? What type of opportunities are available with German? (15)

OR.

Q. IV. Cultural knowledge of the country is an important aspect while learning a foreign language.
State arguments for the above given statement. (15)

Q. V. State your opinion about Multilingualism in Daf-lecture. Write your experiences about the same. (15)

OR

Q. V. Write about the different social forms in Daf-lecture with the help of examples. (15)

Q.6. Write about any two given topics! (10)

A. The communicative Method of Daf-lecture

B. E-learning in Daf-lecture.

C. Studentsoriented Learning

D. Effect of Teacher- student relationship
on the learning process.

Q.1] Discutez les particularités des temps et des modes en français. [15]

OR

Q.1] Discutez la nature et les particularités de la phonologie française et comment faut – il l'exposer en classe de français ?

Q.2] Répondez aux questions suivantes (TROIS au choix): [15]

1. Écrivez une lettre à votre ami(e) où vous décrivez votre famille.
2. Rédigez un dialogue entre le vendeur de légumes et une femme.
3. Rédigez un récit d'un accident en utilisant différents types d'adverbes (de manières etc.)
4. Écrivez un article sur un programme organisé récemment sur la culture française dans votre ville.
5. Écrivez CINQ phrases en utilisant les prépositions suivantes:

Auprès de, comme, pour, depuis, en.

Q.3] Faites selon les consignes: [10]

A) Complétez les phrases suivantes par les pronoms relatifs simple ou composés : (4)

1. Le pont _____ on s'est promené hier soir est le plus ancien de cette ville.
2. Voici l'auteur _____ vous aimez les articles.
3. C'est une ancienne chanson française _____ je pense.
4. Les élèves _____ sont venus hier parlent bien l'anglais.

B) Formez des adverbes des adjectifs suivants : (3)

1. Simple
2. Impatient
3. gai

C) Transformez les phrases suivantes en voix passive. (3)

1. Le gouvernement va construire un stade de football.
2. Elle offre les fleurs à François.
3. Monsieur Leblanc avait établi cette entreprise.

Q. 4] Explain the nature and place of French language in the curriculum of higher secondary education. [15]

OR

Q. 4] Propose a group based activity for vocabulary and how will it be conducted in the class. [15]

Q. 5] Explain the methods to develop language skills with the special reference to oral skills in French class at higher secondary level. [15]

OR

Q. 5] What is the role of a teacher in the preparation and evaluation of topic based projects for the French student? [15]

Q.6] Write short notes: (Any two) [10]

1. Use of audio-visual medium in the French class.
2. Merits and limitations of direct method.
3. Importance of grammar exercises in French class.
4. Extracurricular texts in French class.

Q1) a) Define real force and pseudo force. Explain the concept of gravitational force. Write characteristics of gravitational force. [10]

b) Derive Ideal Gas equation, $PV = nRT$. [5]

OR

a) Explain types of vectors with suitable examples. Explain triangle law of vector addition.

b) Define potential Energy. 600 kg of water is stored in the overhead tank of a 8m high building. Calculate the amount of Potential Energy stored in the water.

Q2) Answer the following questions. (any three) : [15]

a) Differentiate between balanced and unbalanced force.

b) State and explain Fleming's left hand rule.

c) Explain characteristics of Musical sound.

d) Explain Law of conservation of momentum.

e) Write a note on - 'Echo'.

Q3) Choose the correct alternative and rewrite the sentence. [10]

a) The dimensions of momentum are _____.

i) $[L^1M^1T^{-1}]$

ii) $[L^1M^2T^{-1}]$

iii) $[L^1M^{-1}T^1]$

iv) $[L^{-1}M^1T^1]$

b) Velocity vector of stationary particle is a _____ vector.

i) Resultant

ii) Negative

iii) Positive

iv) Zero

c) SI unit of power is _____.

i) J / cm

ii) Joule

iii) J / s

iv) J / s²

- d) The range of mercury thermometer is _____.
- i) 0°C to 100°C
  - ii) -39°C to 357°C
  - iii) 0°F to 100°F
  - iv) 39°C to -357°C
- e) 'Motion of earth and other planets around the sun' - is an example of _____ motion.
- i) Circular
  - ii) Rotational
  - iii) Gravitational
  - iv) Projectile
- f) If the velocity changes by equal amounts in equal time intervals, the object is said to be in uniform _____.
- i) Retardation
  - ii) Acceleration
  - iii) Momentum
  - iv) Displacement
- g) For all uniformly accelerated motions, the velocity-time graph is a _____.
- i) Curvilinear graph
  - ii) Declined graph
  - iii) Non-linear graph
  - iv) Straight line graph
- h) Full form of MRI is _____.
- i) Magnetic Resonance Image
  - ii) Magnetic Resonance Imaging
  - iii) Magnetic Range Imaging
  - iv) Magnetic Resonance Induction
- i) At 22°C , the velocity of sound in air is _____.
- i) 344 m/s
  - ii) 344 cm/s
  - iii) 34.4 m/s
  - iv) 344 m/s^2
- j) _____ assumed that the compressions and rarefactions take place very slowly in air, when the sound waves travel in the medium.
- i) Hertz
  - ii) Laplace
  - iii) Newton
  - iv) Bohr

Q4) Explain nature, scope and importance of physics subject at higher secondary level. **[15]**

OR

Explain analysis of physics textbook considering -

- a) Internal criteria and
- b) External criteria

Q5) Explain 5E learning model of teaching physics with suitable example. **[15]**

OR

Draw labelled layout diagram of physics laboratory at higher secondary level.
Write about organization of physics laboratory at higher secondary level.

Q6) Write notes on (any two): **[10]**

- a) Importance of content analysis of physics subject.
- b) Correlation of physics subject with -
  - i) Language
  - ii) History
- c) Competencies of Physics teacher
- d) Merits and Limitations of project method of teaching physics.

प्रश्न 1) अ) वास्तव बल (Real force) आणि छद्म बल (Pseudo force) यांच्या व्याख्या लिहा. [10]

गुरुत्वाकर्षण बलाची संकल्पना स्पष्ट करा.

गुरुत्वाकर्षण बलाची वैशिष्ट्ये लिहा.

ब) $PV = nRT$ हे आदर्श वायू समीकरण (Ideal Gas equation) मिळवा. [5]

किंवा

अ) सदिश राशींचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. सदिश राशींच्या बेरजेचा त्रिकोण नियम (Triangle Law of Vector addition) स्पष्ट करा.

ब) स्थितिज ऊर्जेची व्याख्या लिहा.

8 मीटर उंच इमारतीवरील टाकीत 600 किलोग्रॅम वस्तूमानाएवढे पाणी साठविलेले असल्यास पाण्यामध्ये साठविली गेलेली स्थितिज ऊर्जा काढा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणत्याही तीन) [15]

अ) संतुलित बल आणि असंतुलित बल यातील फरक लिहा.

ब) फ्लेमिंगचा डाव्या हाताचा नियम (Fleming's Left Hand Rule) लिहून स्पष्ट करा.

क) संगीत ध्वनी (Musical Sound) ची वैशिष्ट्ये लिहा.

ड) संवेग अक्षय्यतेचा नियम स्पष्ट करा.

इ) टीप लिहा. - 'प्रतिध्वनी' (Echo)

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडा आणि उत्तर पूर्ण वाक्यात लिहा. [10]

अ) संवेगाची परिमाणे ..... आहेत.

i) $[L^1M^1T^{-1}]$

ii) $[L^1M^2T^{-1}]$

iii) $[L^1M^{-1}T^1]$

iv) $[L^{-1}M^1T^1]$

- ल) 22°C तापमानाला ध्वनीचा हवेतील वेग ..... असतो.
- i) 344 मीटर / सेकंद   ii) 344 सेमी / सेकंद
 iii) 34.4 मीटर / सेकंद   iv) 344 मीटर / सेकंद²
- व) ..... च्या मतानुसार, जेव्हा ध्वनीतरंग माध्यमातून प्रवास करतात तेव्हा हवेमध्ये हळूवारपणे संपिंडन आणि विरलन निर्माण होतात.
- i) हर्ट्झ (Hertz)   ii) लाप्लास (Laplace)
 iii) न्यूटन (Newton)   iv) बोर (Bohr)

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]
 किंवा

भौतिकशास्त्र विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अंतर्गत निकष
 ब) बहिर्गत निकष

प्रश्न 5) भौतिकशास्त्र अध्यापनाचे 5E अध्ययन प्रतिमान सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]
 किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र प्रयोगशाळेची नामनिर्देशित आराखडा आकृती काढा. उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाच्या प्रयोगशाळेच्या संघटनाविषयी लिहा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

- अ) भौतिकशास्त्र विषयाच्या आशय विश्लेषणांचे महत्त्व.
 ब) भाषा आणि इतिहास या दोन विषयांशी भौतिकशास्त्र विषयाचा समवाय.
 क) भौतिकशास्त्र विषय शिक्षकाच्या क्षमता.
 ड) भौतिकशास्त्र विषयाच्या प्रकल्प पद्धतीचे गुण आणि मर्यादा.

Q6) Write short notes. (Any two) :

[10]

- a) Explain the need and importance of content analysis.
- b) Write merits and limitations of demonstration method.
- c) State the importance of chemistry in daily life.
- d) Explain any two learning resources with suitable examples.

- प्रश्न 1) अ) अल्केनची संरचना आणि सामान्य गुणधर्म लिहा. [8]
 ब) पुढील व्याख्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
 मालिकाबंधन, अपरूप (Allotropy), निष्क्रिय बंध प्रभाव (Inert pair effects).
 IUPAC चे विस्तारित रूप.
 किंवा
 अ) एस्. आणि पी खंड मूलद्रव्यांचे भौतिक व रासायनिक गुणधर्म लिहा. [8]
 ब) ऑक्टिनाइड व लॅथॅनाइड मधील फरक लिहा. [7]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) द्रावण म्हणजे काय? द्रावणाचे प्रकार उदाहरण देऊन स्पष्ट करा.
 ब) स्थायूचे भौतिक गुणधर्म लिहा.
 क) 'हायड्रोजन बंध' वर टीप लिहा.
 ड) दैनंदिन जीवनातील परिमार्जकाचा (Cleansing agent) उपयोग लिहा.
 इ) थर्मोडायनामिकचा पहिला नियम लिहा.
- प्रश्न 3) अ) खालील पर्यायाची योग्य निवड करून विधान पुन्हा लिहा. [5]
 i) उर्जेचे एकक ..... आहे.
 अ) ज्यूल (Joule)   ब) Newton न्यूटन
 क) Mole   ड) डाइन Dyne
 ii) संख्यावलंबी (Colligative) हा शब्द ..... पासून निर्माण झाला आहे.
 अ) स्पॅनिश   ब) ब्रिटीश
 क) इटालियन   ड) ग्रीक
 iii) ज्योतीमध्ये बेरीयमपासून ..... रंग मिळतो.
 अ) वीटकरी लाल
 ब) ऑपल ग्रीन
 क) निळा
 ड) लाल

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) आशयविश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- ब) दिग्दर्शन पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- क) दैनंदिन जीवनातील रसायनशास्त्राचे महत्त्व लिहा.
- ड) कोणतेही दोन अध्ययन स्रोत सोदाहरण स्पष्ट करा.

Q5) With suitable example explain Biological Science Inquiry Model. **[15]**

OR

As a Biology teacher how will you do planning, Organizing and maintaining the Biology laboratory?

Q6) Answer in short (any two) : **[10]**

- a) Write any five advantages and five limitations of project method.
- b) Explain the importance of content analysis.
- c) Distinguish between curriculum and syllabus (any five points).
- d) Explain technology based learning resources. (any two)

- प्रश्न 1) अ) आदिकेंद्रकी (Prokaryotics) आणि दृष्यकेंद्रकी (Eukaryotics) पेशी यांतील फरकाचे पाच मुद्दे लिहा. [5]
- ब) केंद्रकाची कार्ये स्पष्ट करा. [5]
- क) तंतुकणिकेची रचना आकृतीसह स्पष्ट करा. [5]

किंवा

- अ) एकबीजपत्री आणि द्विबीजपत्री (Monocotyledonae & Dicotyledonae) यांतील फरकाचे पाच मुद्दे लिहा.
- ब) अनावृत्तबीजी आणि आवृत्तबीजी (Gymnosperms and Angiosperms) यांतील पाच फरक लिहा.
- क) शैवालची कोणतीही पाच वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) अन्नस्तूवाचे (Food Pyramid) महत्व स्पष्ट करा.
- ब) अन्नउत्पादन वाढीचे कोणतेही पाच मार्ग स्पष्ट करा.
- क) सूदृढ आरोग्यासाठीचे मार्ग स्पष्ट करा. (पाच मुद्दे)
- ड) मानवी जिनोम प्रकल्प स्पष्ट करा.
- इ) कृषीमध्ये जैवतंत्रज्ञानाचे उपयोग स्पष्ट करा.

- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा. [10]

- अ) ..... हे पेशीअंगके दोन आवरणांनी वेष्टित असते.
- i) रायबोझोम ii) पेरोक्झिझोम
- iii) रिक्तिका iv) तंतूकणिका
- ब) बीअरच्या औद्योगिक उत्पादनासाठी साधारणतः ..... यांचा वापर केला जातो.
- i) बारली ii) गहू
- iii) मका iv) ऊसाची मळी

- क) जलसंवहन प्रणाली (Water Vascular System) हे ..... याचे ऐकमेवाद्वितीय वैशिष्ट्य आहे.
- इकायनोडर्माटा (Echinodermata)
  - आर्थ्रोपोडा (Arthropoda)
  - प्रोटोकॉर्डेटा (Protochordata)
  - मोलुस्का (Mollusca)
- ड) मोठे, मांसल, आणि खाण्यायुक्त अवयवांची (Fruiting bodies) निर्मिती ..... हे करते.
- किण्व (Yeast)
  - जीवाणू (Bacteria)
  - काही कवक (Some Fungi)
  - Algae (शैवाल)
- इ) पचलेले अन्न ..... मध्ये शोषले जाते.
- जठर (Stomach)
  - पित्ताशय (Pancreas)
  - उद्वर्ध (Villi)
  - आतडे (Intestine)
- ई) ..... हा विषाणूजन्य रोग नाही.
- हेपेटिटिस (Hepatitis)
  - टायफॉईड (Typhoid)
  - रेबीज (Rabies)
  - पोलिओ (Polymyelitis)
- फ) ..... च्या अभावामुळे रातआंधळेपणा येतो.
- व्हिटामिन B
  - व्हिटामिन C
  - व्हिटामिन A
  - व्हिटामिन D
- ग) ..... हा कुक्कुटपालन पक्षी नाही.
- कबुतर
  - कोंबडीचे पिल्लू
  - अंडी देणारा पक्षी
  - बदक
- घ) डी. एन्. ए. (D.N.A.) ची द्विसर्पिल (Double helix) रचना ..... यांनी मांडली.
- विलिकिन्स
  - वॉटसन आणि क्रिक
  - जे. बी. समर
  - विल्यम कुहने
- ज) कवकांमध्ये ..... च्या रूपात अन्न साठविले जाते.
- ग्लायकोजेन (Glycogen)
  - व्हिटामिन (Vitamin)
  - स्टार्च (Starch)
  - कायटिन (Chitin)

प्रश्न 4) पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे निकष कोणते? निकषांच्या आधारे 9 वी किंवा 10 वी च्या विज्ञान विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

माध्यमिक स्तरावरील जीवशास्त्राचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) जीवशास्त्राचे पृच्छा प्रतिमान सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जीवशास्त्राचे शिक्षक म्हणून जीवशास्त्राच्या प्रयोगशाळेचे नियोजन, संघटन आणि व्यवस्थापन तुम्ही कसे कराल?

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) प्रकल्प पद्धतीचे पाच फायदे आणि पाच मर्यादा लिहा.

ब) आशय विश्लेषणाचे महत्व स्पष्ट करा.

क) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरकाचे पाच मुद्दे लिहा.

ड) तंत्रज्ञान आधारित अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. (कोणतेही दोन)

- Q1)** a) Write the different uses of fabric in detail. [7]
b) Write the functions of spices and condiments in cooking. [8]

OR

- a) Explain the influencing factors on child's development. [7]
b) Classify different types of stains in detail. [8]

Q2) Give answers in brief (Any 3) [15]

- a) Explain the role of heredity in child's development.
b) Write the rights of consumers in detail.
c) Write the sources of family income.
d) Write the importance of time and its types.
e) Differentiate between growth and development.

Q3) A) Fill in the blanks with appropriate option. [5]

- i) Obesity is caused due to excessive intake of _____.
(Vitamins / Minerals / Fats)
ii) Silk fiber received from _____.
(Sheep / Worm / Plant)
iii) Amola is rich source of vitamin _____.
(A / B / C)
iv) Weaving looking similar from both sides is called _____.
(Twill / Simple / Honey Comb)
v) _____ adulterants identified in turmeric.
(Wooden dust / Metallic Yellow / Chikori)

B) Match the pairs : [5]

'A'

- i) Protein
- ii) Night Blindness
- iii) Mulberry
- iv) Moisture absorbent
- v) Skills

'B'

- a) Vitamin C
- b) Growth of Cells
- c) Cotton fiber
- d) Vitamin A
- e) Silk fiber
- f) Human resource

Q4) Explain the scope and importance of Home Science and write it's correlation with any four branches with examples. [15]

OR

Write in detail about objectives of Home Science and it's branches and its curriculum in detail.

Q5) Write the different methods of teaching Home Science and explain 'Project' method in detail with its merits and limitations and applicability. [15]

OR

Write in detail about "Food Science and Nutrition" branch of home science and write in detail how will you develop and maintain the laboratory for food science and nutrition.

Q6) Answer any two questions. [10]

- a) Write in detail the role of technology in learning Home Science.
- b) Explain the relation of Social Science with Home Science.
- c) Write the merits and limitations of demonstration method.
- d) Explain the objectives of Home Science Curriculum.

- प्रश्न 1) अ) वस्त्राचे उपयोग सहमुद्दे सविस्तर लिहा. [7]
- ब) मसाल्याच्या पदार्थांचे पाककलेतील कार्ये लिहा. [8]
- किंवा
- अ) बालकाच्या विकासावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [7]
- ब) डागांचे वर्गीकरण करून त्यात येणाऱ्या डागांविषयी लिहा. [8]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) बालकांच्या विकासात अनुवंशाची भूमिका लिहा.
- ब) ग्राहकाचे हक्क स्पष्ट करा.
- क) कौटूंबिक उत्पन्नाचे स्रोत लिहा.
- ड) वेळेचे महत्व सांगून वेळेचे प्रकार स्पष्ट करा.
- इ) वाढ व विकास यातील फरक स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. [5]
- i) लठ्ठपणा हा ..... या पोषक घटकाच्या आधिक्याचा परिणाम आहे.
(जिवनसत्वे / क्षार / स्निग्ध)
- ii) रेशीम हा तंतु ..... पासून मिळतो.
(मेंढी / अळी / झाड)
- iii) आवळ्यामध्ये ..... जीवनसत्व भरपूर प्रमाणात आढळते.
(अ / ब / क)
- iv) दोन्ही बाजूने समान दिसणारी विण ..... ही होय.
(ट्रविल/ साधी / हनीकॉब)
- v) हळदीमध्ये ..... ची भेसळ आढळते.
(भुसा / मेटॅलिक यलो / चिकोरी)

ब) योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

'अ'	'ब'
i) प्रथिने	अ) जीवनसत्व क
ii) रातांधळेपणा	ब) पेशींची वाढ
iii) तुती	क) सुती तंतु
iv) आर्द्रताशोषक	ड) जीवनसत्व 'अ'
v) कौशल्य	इ) रेशीम तंतु
	फ) मानवीय संसाधन

प्रश्न 4) गृहविज्ञानाच्या अभ्यासक्रमाची व्यापकता आणि महत्व स्पष्ट करून कोणत्याही चार शाखांशी असलेला सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गृहविज्ञान अभ्यासाची उद्दिष्ट्ये लिहून त्याच्या विविध शाखा व त्यांच्या अभ्यासक्रमाविषयी सविस्तर लिहा.

प्रश्न 5) गृहविज्ञानाच्या अध्यापनाच्या विविध पद्धती सांगून प्रकल्प पद्धतीचे फायदे, तोटे व त्याची उपयोगिता सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

गृहविज्ञानाच्या “अन्नशास्त्र व पोषण” या शाखेविषयी लिहून त्याची प्रयोगशाळा विकसित करून तिची तुम्ही देखभाल कशी कराल ते सविस्तर लिहा.

प्रश्न 6) कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

- तंत्रज्ञानाची गृहविज्ञानाच्या अध्ययनातील भूमिका स्पष्ट करा.
- गृहविज्ञानाचा समाजशास्त्राशी असलेला सहसंबंध स्पष्ट करा.
- गृहविज्ञान अध्यापनातील “प्रात्यक्षिक” या पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- गृहविज्ञान अभ्यासक्रमाची उद्दीष्ट्ये लिहा.

Q1) What do you mean by Wholesalers and Retailers? Distinguish between a Wholesaler and a Retailer. [15]

OR

What do you mean by principles? Discuss Henry Fayol's 14 principles of Management.

Q2) Answer any three of the following : [15]

- a) Define a Joint Hindu Family Firm. Explain features of Joint Hindu Family Firm.
- b) Define co-operative society. Explain its features.
- c) Define Joint Stock Company and Explain its features.
- d) Define Sales Promotion. Explain role of Sales Promotion.
- e) What is channel of Distribution? Explain various types of channel of Distribution.

Q3) A) Select the proper option from the options given below and rewrite the sentences. [5]

- i) Maximum shopping convenience is available to the consumers at _____ stores.
a) Departmental   b) Chain   c) One price
- ii) A sole trading concern ensures _____ business secrecy.
a) Minimum   b) Maximum   c) Limited
- iii) Management is _____.
a) Dynamic   b) Static   c) Selective
- iv) To look after maintenance of machinery is the function of _____ level management.
a) Top   b) Middle   c) Lower
- v) Planning is _____.
a) Advanced function
b) Basic function
c) End Function

- B) Match the correct pairs. [5]
Group 'A'	Group 'B'
i) Marketing	a) Exchange Value of goods
ii) Marketing Mix	b) Cost of Commodity
iii) Price	c) One of the important elements of marketing management
iv) Physical distribution	d) An important instrument of employment
v) Durable Product	e) Channel of distribution
	f) Machinery

Q4) What is correlation? How will you correlate Economics with other subject? Explain with suitable Examples. [15]

OR

Explain field Visit method on the basis of following points.

- a) Meaning and nature
- b) Teachers Role
- c) How will you use field visit method for Teaching of commerce? Explain with examples.

Q5) Explain the importance & characteristics of the structure of commerce. As commerce teacher, how will you use the structure while teaching commerce? Explain with suitable examples. [15]

OR

What are the methods of teaching commerce. Explain the merits and demerits of project method. As a Teacher which projects you will organize for the students at secondary level? Give examples.

Q6) Answer any two of the following : [10]

- a) Explain the various objectives of teaching commerce.
- b) Explain the advantages of Inductive- deductive method.
- c) Explain importance of commerce subjects in daily life. Explain with suitable examples.
- d) Explain importance of learning resources.

प्रश्न 1) घाऊक व्यापार आणि किरकोळ व्यापार म्हणजे काय. घाऊक व्यापारी आणि किरकोळ व्यापारी यातील फरक स्पष्ट करा. [15]

किंवा

‘तत्त्वे’ म्हणजे काय? हेन्री फेयॉलच्या व्यवस्थापनाच्या 14 तत्त्वांची चर्चा करा.

प्रश्न 2) खालील पैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- अ) अविभक्त हिंदू - कुटुंब संस्थेची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 ब) सहकारी संस्थेची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 क) संयुक्त भांडवली संस्थेची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 ड) विक्रीय संवर्धनाची व्याख्या सांगा. विक्रीय संवर्धनाची भूमिका स्पष्ट करा.
 इ) वितरण वाहिनी म्हणजे काय? वितरण वाहिनींचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) खालील दिलेल्या पर्यायातून योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]

i) ग्राहकांना मालाच्या खरेदीबाबत जास्तीत - जास्त सुविधा ..... दुकानात देण्यात येतात.

अ) एकछती   ब) साखळी पद्धतीचे   क) एक किंमत

ii) व्यक्तिगत व्यापारात ..... व्यावसायिक गुप्तता पाळली जाते.

अ) कमीत कमी   ब) जास्तीत जास्त   क) मर्यादित

iii) व्यवस्थापन ..... असते.

अ) गतिमान   ब) स्थिर   क) निवड करणारे

iv) यंत्रसामग्रीची देखभाल करणे हे ..... स्तरीय व्यवस्थापनाचे कार्य आहे.

अ) उच्च   ब) मध्य   क) कनिष्ठ

v) नियोजन म्हणजे .....

अ) प्रगत कार्य   ब) मूलभूत कार्य   क) अंतिम कार्य

ब) योग्य जोड्या जुळवा. [5]

गट ‘अ’

गट ‘ब’

i) विपणन

अ) वस्तूचे विनिमय मूल्य

ii) विपणन मिश्र

ब) वस्तूखर्च

iii) किंमत

क) विपणन व्यवस्थापनातील महत्त्वाचा घटक

iv) प्रत्यक्ष वाटप

ड) रोजगाराचे महत्त्वाचे साधन

v) टिकाऊ उत्पादन

इ) वितरण साखळी

फ) यंत्रसामग्री

प्रश्न 4) समवाय म्हणजे काय ते सांगून तुम्ही कॉमर्स विषयाचा इतर विषयांशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

क्षेत्र भेट पद्धतीचे स्पष्टीकरण खालील दिलेल्या मुद्दांना अनुसरून करा.

- अ) अर्थ व स्वरूप
- ब) शिक्षकाची भूमिका
- क) कॉमर्स अध्यापनात क्षेत्र भेट पद्धतीचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) कॉमर्स विषयाच्या संरचनेचे महत्व सांगून कॉमर्सच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. कॉमर्स विषय शिक्षक म्हणून त्या संरचनेचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा. [15]

किंवा

कॉमर्स अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? प्रकल्प पद्धतीचे गुणदोष सांगा. एक शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांसाठी माध्यमिक स्तरावर तुम्ही कोणत्या प्रकल्पाचे आयोजन कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) कॉमर्स अध्यापनाची विविध उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) उद्गामी व अवगामी पद्धतीचे फायदे स्पष्ट करा.
- क) दैनंदिन जीवनातील कॉमर्स विषयाचे महत्व उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड) अध्ययन स्रोताचे महत्व स्पष्ट करा.

Q1) What is psychology? Explain behaviouristic psychoanalytical, Humanistic perspectives of psychology. **[15]**

OR

Explain experimental and case study method with the help of following points.

- a) Meaning and Nature
- b) Merits
- c) Demerits

Q2) Write short notes (any three) **[15]**

- a) Explain types of attention.
- b) What is attitude? Explain it.
- c) Explain causes of stress.
- d) Explain principles of perception.
- e) Explain causes of forgetting.

Q3) A) Fill in the blanks correct option from bracket. **[5]**

- i) _____ was established first psychological laboratory.
  - a) Watson
  - b) Wundt
  - c) Freud
  - d) Feldman
- ii) Observation in controlled condition is known as _____.
  - a) Experiment
  - b) Survey
  - c) Science
  - d) Case Study
- iii) _____ gives us knowledge to object.
  - a) Sensation
  - b) Perception
  - c) Attention
  - d) Illusion

iv) _____ is biological motivation.

- a) Hunger   b) Curiosity
c) Achievement   d) Need

v) _____ method is very popular form of qualitative analysis of a person or family.

- a) Case study   b) Observation
c) Experimental   d) Project

B) Match the pairs. [5]

Group 'A'

Group 'B'

i) Humanistic perspective	a) Abraham sperling
ii) Cognitive perspective	b) Carl Rogers
iii) Survey research	c) Ebbinghaus
iv) Forgetting curve	d) Knowing public opinion
v) Sensory memory	e) Ulric Neisser
	f) J. B. Watson

Q4) Explain Nature, steps, merits and limitations of project method of teaching psychology subject with suitable examples. [15]

OR

Explain lecture cum discussion method of teaching psychology subject with the help of following points.

- a) Nature
b) Merits
c) Limitation
d) Educational implication

Q5) Explain the importance and characteristics of the structure of psychology subject. As a psychology teacher how will you use the structure while teaching psychology? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain need and importance of content analysis. Analyse any one content with following points.

- a) Objectives
- b) Subpoints
- c) Concepts
- d) Cause and effect

Q6) Write short notes of following questions. (any two) **[10]**

- a) Explain technology based learning resources.
- b) Explain importance of psychological tests.
- c) Explain relation of psychology with education.
- d) Objectives of teaching psychology.

प्रश्न 1) मानसशास्त्र म्हणजे काय? मानसशास्त्राचे वर्तनवादी, मनोविश्लेषणवादी, मानवतावादी दृष्टीकोन स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्रायोगिक आणि प्रकल्प पद्धती पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ व स्वरूप
- ब) गुण
- क) मर्यादा

प्रश्न 2) टीपा लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) अवधानाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- ब) अभिवृत्ती म्हणजे काय ते स्पष्ट करा.
- क) ताणाची कारणे स्पष्ट करा.
- ड) अवबोधाची तत्त्वे स्पष्ट करा.
- इ) विस्मरणाची कारणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा ..... यांनी स्थापन केली.

- अ) वॅटसन
- ब) वुंट
- क) फ्राईड
- ड) फिलडमन

ii) नियंत्रित वातावरणातील निरीक्षण म्हणजे ..... होय.

- अ) प्रयोग
- ब) सर्वेक्षण
- क) शास्त्र
- ड) व्यक्ती अभ्यास

iii) ..... मुळे आपणास वस्तुचे ज्ञान होते.

- अ) वेदना
- ब) संवेदना
- क) अवधान
- ड) भ्रम

iv) ..... ही शारीरिक प्रेरणा आहे.

- अ) भूक
- ब) कुतूहल
- क) संपादन
- ड) गरज

v) व्यक्ती अथवा कुटुंब यांचे गुणात्मक विश्लेषण करण्याची लोकप्रिय पद्धती म्हणजे ..... पद्धती होय.

- अ) व्यक्ती अभ्यास
- ब) निरीक्षण
- क) प्रायोगिक
- ड) प्रकल्प

- ब) योग्य जोड्या जुळवा [5]
गट 'अ'	गट 'ब'
i) मानवतावादी दृष्टीकोन	अ) अब्राहम स्पलिंग
ii) बोधात्मकवादी दृष्टीकोन	ब) कार्ल रॉजर्स
iii) सर्वेक्षण संशोधन	क) एबिंगहॉस
iv) विस्मरण वक्र	ड) लोकांची मने जाणून घेणे
v) वेदनिक स्मृती	इ) अलरिस नेसर
	फ) जे. बी. वाटसन

प्रश्न 4) मानसशास्त्र अध्यापनाची प्रकल्प पद्धतीचे स्वरूप, पायऱ्या, गुण, मर्यादा सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]
किंवा

मानसशास्त्र अध्यापनाची व्याख्यान – चर्चा पद्धती पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) स्वरूप	ब) गुण
क) मर्यादा	ड) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 5) मानसशास्त्र विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. मानसशास्त्र विषय शिक्षक म्हणून त्या संरचनेचा कसा उपयोग कराल. ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. कोणत्याही एका घटकाचे खालील मुद्द्यांच्या आधारे आशय विश्लेषण करा.

अ) उद्दिष्टे
ब) उपमुद्दे
क) संकल्पना
ड) कारणे आणि परिणाम

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) तंत्रज्ञानाधारित अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.
ब) मानसशास्त्रीय चाचण्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
क) मानसशास्त्र विषयाचे शिक्षणशास्त्र विषयाशी असणारा संबंध स्पष्ट करा.
ड) मानसशास्त्र अध्यापनाचे उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

Q1) State and describe any two definitions of Philosophy and explain the concept of God as Moral Concept in detail. [15]

OR

Define 'Applied Ethics'. Explain the nature of the concept of Ethics for teacher as one of the sub branches of Applied Ethics. Is teaching trade or business? Criticize.

Q2) Write short notes on any three of the following : [15]

- a) The types of knowledge.
- b) *Shabd*.
- c) The Pragmatic theory of Truth.
- d) Intuition.
- e) Fivefold syllogism (*Panchavayavi Vakya*)

Q3) Fill in the blanks with suitable option. [10]

- i) _____ is father of Traditional Logic.
(Kant, Aristotle, Lock, Plato)
- ii) According to Vedic Darsana, there are _____ types of Ashrama.
(4, 5, 9, 10)
- iii) According to _____ 'Mind is *Tabula Rasa*'.
(Locke, Berkeley, Hume, Descartes)
- iv) _____ is subject matter of Aesthetics.
(Reason, Beauty, Logic, World)
- v) Right is _____ concept.
(Moral, Legal, Social, Political)
- vi) There are _____ types of theories of truth.
(3, 4, 6, 2)
- vii) According to Empiricism, knowledge begins from _____
(Sense experience, God, Reason, Inference)

- viii) The main source of philosophic questioning is _____
(doubt, reason, wonder, morality)
- ix) _____ strongly advocates the Retributive theory of punishment.
(Kant, Mill, Plato, Dewey)
- x) Testimony means believing in _____ person.
(Trustworthy, Relative, Professional, Saintly)

Q4) Discuss the relation of 'Philosophy' with sociology and Political Science.
Explain the scope of philosophy. **[15]**

OR

Describe the importance of the 'Discussion Method' of teaching Philosophy.
Explain its limitations.

Q5) Bring out the concept of values in Philosophy. Elaborate the core elements of philosophy as teaching subject at Higher Secondary School level. **[15]**

OR

State the structure of Philosophy as Teaching Method. Reflect on the need of Content Analysis in Teaching Philosophy.

Q6) Write short notes on any two of the following **[10]**

- a) The relation of Philosophy with Education.
- b) Structure of Philosophy.
- c) Nature of *Darsan*.
- d) Your reflections on Lecture method of Teaching Philosophy at Higher Secondary School level.

प्रश्न 1) तत्त्वज्ञानाच्या कोणत्याही दोन व्याख्या द्या आणि 'एक नैतिक संकल्पना' या अर्थाने 'ईश्वर' संकल्पनेचे स्वरूप सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

उपयोजित नीतिशास्त्राची व्याख्या द्या. उपयोजित नीतिशास्त्राची एक उपशाखा म्हणून 'शिक्षकांचे नीतिशास्त्र' या संकल्पनेचे स्वरूप स्पष्ट करा. अध्यापन हा धंदा आहे की व्यवसाय? टीका करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीनवर टीपा लिहा. [15]

अ) ज्ञानाचे प्रकार.

ब) शब्द.

क) सत्याचा फलवादी सिद्धान्त.

ड) अंतःप्रज्ञा.

इ) पंचावयवी वाक्य.

प्रश्न 3) योग्य पर्यायाने रिकाम्या जागा भरा. [10]

i) ..... हा पारंपरिक तर्कशास्त्राचा जनक मानला जातो.
(कांट, अरिस्टॉटल, लॉक, प्लेटो)

ii) वेदान्त दर्शनाच्या मते आश्रमाचे ..... प्रकार आहेत.
(4, 5, 9, 10)

iii) ..... च्या मते, "मन ही कोरी पाटी आहे".
(लॉक, बर्कले, ह्यूम, देकार्त)

iv) ..... हा सौंदर्यशास्त्राचा अभ्यास विषय आहे.
(विवेकशक्ती, सौंदर्य, तर्कशास्त्र, जग)

v) हक्क ..... ही संकल्पना आहे.
(नैतिक, कायदेशीर, सामाजिक, राजकीय)

vi) सत्याच्या सिद्धान्ताचे ..... प्रकार आहेत.
(3, 4, 6, 2)

vii) अनुभववादाच्या मते, ज्ञानाचा प्रारंभ ..... पासून होतो.
(इंद्रियानुभव, ईश्वर, विवेकशक्ती, अनुमान)

- viii) तात्त्विक प्रश्नार्थातकतेचा मूळस्रोत ..... आहे.
(संशय , विवेकशक्ती, कुतूहल, नैतिकता)
- ix) ..... शिक्षेच्या प्रतिशोध सिद्धान्ताचा समर्थक आहे.
(कान्ट, मिल्ल, प्लेटो, ड्युई)
- x) शब्दप्रमाण म्हणजे ..... व्यक्तिवर विश्वास ठेवणे.
(विश्वासू, नातेवाईक, व्यावसायिक, संत प्रवृत्तीच्या)

प्रश्न 4) तत्त्वज्ञानाचा समाजशास्त्र आणि राज्यशास्त्राशी असलेला संबंध स्पष्ट करा. तत्त्वज्ञानाची व्याप्ती विशद करा. [15]

किंवा

तत्त्वज्ञानाची अध्यापन पद्धती म्हणून 'चर्चा पद्धती' चे महत्व सांगा. तिच्या मर्यादा विशद करा.

प्रश्न 5) तत्त्वज्ञानातील मूल्ये ही संकल्पना समजावून द्या. उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्यापन विषय म्हणून तत्त्वज्ञानाची मूलतत्त्वे सविस्तर विशद करा. [15]

किंवा

एक अध्यापन पद्धती म्हणून तत्त्वज्ञानाची रचना सांगा. तत्त्वज्ञान अध्यापनात आशय विश्लेषणाची गरज, यावर तुमचे मत लिहा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोनावर टीपा लिहा. [10]

- अ) शिक्षणाशी असलेला तत्त्वज्ञानाचा संबंध.
- ब) तत्त्वज्ञानाची रचना.
- क) दर्शन.
- ड) उच्च माध्यमिक स्तरावर 'तत्त्वज्ञानाची व्याख्यान अध्यापन पद्धती' विषयक तुमचे विचार.

Q1) Write the structure of Sociology. State the objectives of teaching sociology at higher secondary level. Explain the place of sociology at higher secondary level. **[15]**

OR

Explain the scope of sociology. State the uses of sociology for a teacher. Explain the origin and development of sociology.

Q2) Answer in short (any three) **[15]**

- a) Explain the role of family in socialization process of a child.
- b) Write a note on farmers suicide.
- c) What are the characteristics of Rural community.
- d) Suggest some measures to eradicate problem of child labour.
- e) Write a note on urbanization.

Q3) A) Fill in the blanks with the most appropriate alternative from the option given. **[5]**

- i) A family consisting of married couple and their unmarried children is called as _____ family.
  - a) Nuclear
  - b) Joint
  - c) Patriarchal
  - d) Matriarchal
- ii) In India minimum age of marriage for a girl is _____ years.
  - a) 14
  - b) 18
  - c) 21
  - d) 16
- iii) Dormitories are found in _____ community.
  - a) Industrial
  - b) Rural
  - c) Tribal
  - d) Urban
- iv) In _____ period factory system was introduced in India.
  - a) Islamic
  - b) British
  - c) Ancient
  - d) Medieval
- v) _____ is the most ancient civilization in India.
  - a) Vedic
  - b) Indus Valley
  - c) Islamic
  - d) Chinese

B) Match the column [5]

Column A	Column B
i) Tribal community	a) Birth
ii) Polyandry	b) Khasi
iii) Urban community	c) Magic
iv) Caste	d) Todas
v) Matriarchal family	e) Slums
	f) Garo

Q4) Discuss the relationship between sociology and education. [15]

OR

Explain the relationship of sociology with history and Political Science. Explain the place of sociology in higher secondary curriculum.

Q5) Explain the observation and interview technique as sources of data collection in sociology. State the importance of these techniques. [15]

OR

Explain the field visit and Survey method in Sociology. State their importance.

Q6) Answer in short (any two) [10]

- a) Traditional learning resources in Sociology.
- b) Project Method in Sociology.
- c) Benefits of content analysis to sociology teacher.
- d) Advantages of questionnaire technique in sociology.

ब) योग्य जोड्या जुळवा :-

[5]

स्तंभ अ	स्तंभ ब
i) आदिवासी समुदाय	अ) जन्म
ii) बहुपती विवाह	ब) खासी
iii) शहरी समुदाय	क) जादू
iv) जात	ड) तोडा
v) मातृसत्ताक कुटुंब	इ) झोपडपट्टी
	फ) गारो

प्रश्न 4) समाजशास्त्र व शिक्षण ह्यातील संबंधाची चर्चा करा.

[15]

किंवा

समाजशास्त्राच्या 'इतिहास व राज्यशास्त्र' ह्या विषयांशी असलेल्या संबंधाची चर्चा करा. उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमात समाजशास्त्राचे स्थान स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) समाजशास्त्रातील 'निरीक्षण व मुलाखत' ही माहिती संकलन तंत्रे स्पष्ट करा. ह्या तंत्राचे समाजशास्त्रातील महत्त्व लिहा.

[15]

किंवा

समाजशास्त्रातील क्षेत्र भेट व सर्वेक्षण पद्धती स्पष्ट करा व त्यांचे महत्त्व लिहा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- समाजशास्त्रातील पारंपारिक अध्ययन स्रोत.
- समाजशास्त्रातील प्रकल्प पद्धती.
- आशय विश्लेषणाचे समाजशास्त्र शिक्षकास फायदे.
- समाजशास्त्रात प्रश्नावली तंत्राचे फायदे.

Q1) Explain the powers and functions of the President of India in detail. [15]

OR

Explain the right to freedom given to Indian Citizens by the constitution.

Q2) Write answers in brief (any three) [15]

- a) Directive Principles
- b) Self-determination
- c) Bipolarity
- d) NAM
- e) Impeachment

Q3) A) Fill in the blanks using correct alternatives [5]

- i) People of Pakistan united on the basis of _____.
  - a) Common race   b) Common religion
  - c) Common language   d) Common History
- ii) There was control of _____ during unipolar system.
  - a) UK   b) USA
  - c) USSR   d) Germany
- iii) _____ started process of change in U.S.S.R.
  - a) Wilson   b) Gorbacheve
  - c) Yelstin   d) Khrusher
- iv) The provision for amending the constitution is made in article _____ of the constitution of India.
  - a) 356   b) 362
  - c) 368   d) 370
- v) Children below _____ are prohibited to work at hazardous places, mines and industries.
  - a) 14   b) 12
  - c) 18   d) 21

- B) Match the following [5]
Group A	Group B
i) Right against exploitation	a) Disputes at local level
ii) Right to constitutional Remedies	b) Governor's Report
iii) Fundamental duties	c) Appointed by President
iv) State Emergency	d) Approach the court for protection
v) Lok Adalat	e) Prohibition of bonded labour
	f) To respect national flag

Q4) What are the objectives of teaching Political Science at higher secondary level? As a political science subject teacher what efforts will you take to achieve these objectives? [15]

OR

What are the characteristics of a good Political Science teacher? Political Science Teacher is different from any other subject teacher. Explain with examples.

Q5) What is content analysis? Explain the steps of content analysis and do content analysis of any topic in Political Science subject. [15]

OR

Explain the nature and advantages and disadvantages of discussion method of teaching of Political Science. How will you use discussion method in teaching Political Science? Explain with examples.

- Q6)** Answer in short (any two) [10]
- Explain the nature and scope of Political Science subject.
  - Explain the relation of Political Science subject with Education.
  - Explain the place of Political Science subject in Higher Secondary curriculum.
  - Explain the advantages and disadvantages of Lecture method.

- प्रश्न 1) सविस्तर उत्तर लिहा. [15]
 भारताच्या राष्ट्रपतीचे अधिकार व कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.
 किंवा
 राज्यघटनेने भारतीय नागरिकांना दिलेला स्वातंत्र्याचा हक्क स्पष्ट करा.
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) मार्गदर्शक तत्त्वे
 ब) स्वयंनिर्णय
 क) द्विध्रुवीयता
 ड) अलिप्त चळवळ
 इ) महाभियोग
- प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]
 i) पाकिस्तानमधील जनता ..... या घटकामुळे एकत्र आली.
 अ) समान वंश   ब) समान धर्म
 क) समान भाषा   ड) समान इतिहास
 ii) एकध्रुवीय व्यवस्थेमध्ये ..... चे नियंत्रण होते.
 अ) इंग्लंड   ब) अमेरिका
 क) सोव्हिएत रशिया   ड) जर्मनी
 iii) ..... यांनी रशियामध्ये बदलाची प्रक्रिया सुरू केली.
 अ) विल्सन   ब) गोर्वाचेव्ह
 क) येलत्सिन   ड) खुश्चेव्ह
 iv) भारताच्या राज्यघटनेत ..... या कलमात राज्यघटना दुरूस्तीची तरतूद आहे.
 अ) 356   ब) 362
 क) 368   ड) 370
 v) ..... वर्जाखालील मुलांना धोकादायक ठिकाणी, खाणी आणि कारखाने येथे कामावर ठेवण्यास मनाई केली आहे.
 अ) 14   ब) 12
 क) 18   ड) 21

ब) योग्य जोड्या जुळवा

[5]

गट 'अ'	गट 'ब'
i) शोषणाविरूद्धचा हक्क	अ) स्थानिक पातळीवरीलवाद
ii) घटनात्मक उपाययोजनेचा हक्क	ब) राज्यपालांचा अहवाल
iii) मूलभूत कर्तव्ये	क) संरक्षणासाठी न्यायालयकडे धाव
iv) घटकराज्यातील आणीवाणी	ड) राष्ट्रपतीकडून नेमणूक
v) लोक अदालत	इ) वेठबिगारीला बंदी
	फ) राष्ट्रध्वजाविषयी आदर

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील राज्यशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? राज्यशास्त्र विषय शिक्षक म्हणून ही उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? [15]

किंवा

चांगल्या राज्यशास्त्र विषय शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? राज्यशास्त्र विषय शिक्षक हा इतर विषय शिक्षकांपेक्षा वेगळा कसा ठरतो ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषणाच्या पायऱ्या स्पष्ट करून राज्यशास्त्रातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा. [15]

किंवा

राज्यशास्त्र अध्यापनाच्या चर्चा पद्धतीचे स्वरूप, गुण व मर्यादा स्पष्ट करा. राज्यशास्त्र अध्यापनात चर्चा पद्धतीचा वापर तुम्ही कशा प्रकारे कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- राज्यशास्त्र विषयाचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.
- राज्यशास्त्र विषयाचा शिक्षणशास्त्र विषयाशी असणारा संबंध स्पष्ट करा.
- उच्च माध्यमिक स्तरावरील राज्यशास्त्र विषयाचे अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- व्याख्यान पद्धतीचे गुण व मर्यादा स्पष्ट करा.

Q1) Explain the modern view of proposition. Write the difference between [15]

- a) Simple and compound proposition.
- b) Truth and validity

OR

What is conditional Proof? Explain conditional proof with appropriate example.

Q2) Write short answer on (any three) : [15]

- a) Ostensive definition and extensive definition with example.
- b) Construct and explain the Venn Diagram for the following
  - i) Some Books are costly.
  - ii) All crows are black.
- c) Square of opposition of proposition.
- d) Explain formal Ground of Induction.
- e) Explain and discuss Kinds of Definition.

Q3) Fill in the blanks with suitable option given. [10]

- i) How many truth values are there in the proposition _____
(two, three, four)
- ii) $p \vee q$ is _____ proposition.
(implicative, disjunctive, conjunctive)
- iii) _____ is not the condition of decision procedure.
(Reliability, Neutrality, Finite)
- iv) If I do handwork then I will get good marks. The form of this argument is _____
($p \vee q$, $p \cdot q$, $p \supset q$)
- v) Shorter truth table method can be used as testing the _____ of arguments.
(Validity, Reliability, Objectivity)

- vi) When we deny a contingency, we get _____
(tautology, contradiction, none of these)
- vii) ' $\vee$ ' is the symbol for _____.
(disjunction, equivalence, conjunction)
- viii) The subject and the predicate are called _____.
(quantity, variable, terms)
- ix) 'Some people are not good' is _____ proposition.
(A, E, I, O)
- x) 'a,b,c' are propositional _____.
(variables, constants, none of these)

Q4) What is the nature of logic? Explain the importance of logic in teaching learning process. **[15]**

OR

What is Inductive method? How will you help students in using this method of learning?

Q5) What is the concept of curriculum and syllabus. Show difference between curriculum and syllabus with example. **[15]**

OR

Explain what is learning resources? Explain its types in detail according to you which learning resources are more useful for teaching learning of logic subject.

Q6) Write short answers on (any two) : **[10]**

- a) Structure of logic.
- b) Chronological method of construction of curriculum with example.
- c) Merits of Deductive method.
- d) Importance of learning resources.

- प्रश्न 1) विधानासंबंधीचे आधुनिक मत सांगा व खालील फरक स्पष्ट करा. [15]
- अ) सरल व संयुक्त विधान
ब) सत्यता व वैधता
- किंवा
- सोपाधिक सिद्धता म्हणजे काय? सोपाधिक सिद्धता सोदाहरण स्पष्ट करा.
- प्रश्न 2) टीपा लिहा. (फक्त तीन) [15]
- अ) निर्देशात्मक व उदाहरणात्मक व्याख्या
ब) खालील विधानांच्या व्हेन आकृत्या काढून स्पष्ट करा.
i) काही पुस्तके महाग असतात
ii) सर्व कावळे काळे असतात
क) विधान प्रतियोग चौरस.
ड) विगमनाच्या आकारिक आधार.
इ) व्याख्येचे प्रकार स्पष्ट करा व चर्चा करा.
- प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]
- i) विधानाला ..... सत्यतामूल्ये असतात.
(दोन, तीन, चार)
- ii) $p \vee q$ हे ..... विधान आहे.
(व्यंजन, वैकल्पिक, संधी)
- iii) ..... ही निर्णय पध्दतीची अट नाही
(वस्तुस्थिती, नैसर्गिकता, विश्वसनीयता)
- iv) 'जर मी कठोर परिश्रम केले तर मला चांगले मार्कस मिळतील' या विधानाचा आकार
..... आहे.
($p \vee q$, $p \cdot q$, $p \supset q$)
- v) लघुसत्यता कोष्टक पध्दतीचा वापर युक्तिवादांच्या ..... तपासण्यासाठी होतो.
(वैधता, निष्पक्षता, विश्वसनीयता)

- vi) जेव्हा आपण नैमित्तिक सत्यासत्य, विधानाचा निषेध करतो तेव्हा आपणास .... विधान मिळते.
(पुनरूक्ति, तोंडी, यापैकी नाही)
- vii) '√' हे चिन्ह ..... साठी वापरले जाते.
(वैकल्पिक, सममूल्य, संधी)
- viii) उद्देश आणि विधेय यांना ..... म्हटले जाते
(संख्या, चरे, पदे)
- ix) 'काही माणसे चांगली नसतात' हे विधान ..... आहे.
(A,E,I,O)
- x) 'a,b,c' यांना ..... म्हणतात
(चरे, अचरे, यापैकी नाही)

प्रश्न 4) तर्कशास्त्र म्हणजे काय? अध्ययन-अध्यापन पध्दतीमध्ये तर्कशास्त्राचे महत्व काय आहे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विगमनात्मक अध्ययन पध्दती म्हणजे काय? ह्या पद्धतीचा वापर तुम्ही विद्यार्थ्यांसाठी कसा कराल.

प्रश्न 5) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम ह्या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करून त्यांच्यातील फरक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? त्याचे प्रकार सविस्तर स्पष्ट करा तुम्हाला अध्ययन-अध्यापन पध्दतीमध्ये ते किती उपयुक्त वाटतात.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (फक्त दोन) [10]

- अ) तर्कशास्त्राची संरचना
- ब) अभ्यासक्रम रचनेची कालनिहाय पध्दत सोदाहरण स्पष्ट करा
- क) निगमनात्मक पद्धतीचे फायदे
- ड) अध्ययन स्रोतांचे महत्व

Total No. of Questions : 6] **PHYSICAL EDUCATION**

[Max. Marks :80

Q1) Define Education. Write need and importance of education in modern society.
[15]

OR

Explain with example how values and ethics are developed in physical education and sports.

Q2) Answer in short (any 3) **[15]**

- a) Describe development of physical education and sports in Hindu period.
- b) Write contribution of Greece in development of physical education and sports.
- c) List goals of olympic movement.
- d) Describe career opportunities in sports media.
- e) Write role conflict in Sports.

Q3) Answer in one sentence **[10]**

- a) Definition of physical education given by Harold Barrow.
- b) Organic domain objective of Physical Education.
- c) Any two values of physical education.
- d) Turnverein movement- Germany.
- e) Isthmian Games - Greece.
- f) Major Dhyanchand contribution in sports.
- g) Olympic Symbols.
- h) Baron Pierrie-de Coubertine contribution in sports
- i) 'Young Devils' from Sparta.
- j) Any one objective of Physical Education.

Q4) Describe structure of physical education for higher secondary level. **[15]**

OR

Describe framework of syllabus of physical education.

Q5) Explain types of learning resources with examples. **[15]**

OR

Explain how play ground activities are useful for growth and development in children.

Q6) Answer in short (any 2) **[10]**

- a) Describe core elements of physical education
- b) Describe life skills development through Phy.Edn.
- c) Explain project method of teaching physical Education.
- d) Write qualities of good physical education teacher.

प्रश्न 1) शिक्षणाची व्याख्या द्या. आधुनिक समाजामध्ये शिक्षणाची गरज व महत्व लिहा. [15]

किंवा

शारीरिक शिक्षण व क्रिडेमुळे नैतिकता व मूल्ये कशी विकसीत होतात ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) हिंदु काळातील शारीरिक शिक्षणाचा विकास विशद करा.
- ब) शारीरिक शिक्षण आणि क्रीडेतील विकासातील ग्रीसचे योगदान लिहा.
- क) ऑलंपिक चळवळीच्या उद्दिष्टांची यादी करा.
- ड) क्रीडाप्रसार माध्यमातील नोकरीच्या संधी विशद करा.
- इ) क्रीडेतील विवादीत भूमिका लिहा.

प्रश्न 3) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. [10]

- अ) हॅरोल्ड बॅरोची शारीरिक शिक्षणाची व्याख्या द्या.
- ब) शारीरिक शिक्षणातील ऑर्गॅनिक क्षेत्राची उद्दिष्टे लिहा.
- क) शारीरिक शिक्षणाची कोणतीही दोन मूल्य लिहा.
- ड) टर्नव्हेरीयन चळवळ - जर्मनी.
- इ) इस्टमियन खेळ - ग्रीस
- फ) क्रीडेतील मेजर ध्यानचंदचे योगदान
- य) ऑलंपिक बोधचिन्ह
- र) बॅरॉन डी कुबर्टीनचे खेळातील योगदान
- ल) स्पार्टातील (यंग डेव्हेल्स)
- व) शारीरिक शिक्षणाचे कोणतेही एक उद्दिष्टे लिहा.

- प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील शारीरिक शिक्षणाची संरचना विशद करा. [15]
किंवा
शारीरिक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचा आराखडा विशद करा.
- प्रश्न 5) अध्ययन स्रोतांचे प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]
किंवा
मैदानावरील क्रीडा बाबीं मुलांच्या विकासासाठी कशा उपयोगी आहेत हे स्पष्ट करा.
- प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]
अ) शारीरिक शिक्षणाचे गाभा घटक विशद करा.
ब) शारीरिक शिक्षणाद्वारे जीवन कौशल्याचा विकास विशद करा.
क) शारीरिक शिक्षणाच्या अध्यापनाची प्रकल्प पद्धत स्पष्ट करा.
ड) उत्तम शारीरिक शिक्षण शिक्षकाचा दर्जा लिहा.

Q1) Explain Ashtang Yoga in detail. **[15]**

OR

Explain Yoga in Bhagwadgita.

Q2) Write in short (Any Three) **[15]**

- a) Describe the Bhramari Pranayam.
- b) Explain poses in Chandranamaskar.
- c) List Hasta mudra. Explain any two.
- d) Explain Mahabandh.
- e) Explain Dhyana, Dharana & Samadhi.

Q3) A) True or false. **[5]**

- i) Kapalbhati is a Kriya.
- ii) Dhauti is a Pranayama.
- iii) Shalabhasana is done in supine position.
- iv) Yama & Niyama are the Antarang Yoga.
- v) Khechari Mudra is a hand Mudra.

B) Fill in the blanks. **[5]**

- i) _____ cleansing kriya is done with Nose.
- ii) Ashtanga Yogasutra is written by _____.
- iii) Meaning of Surrender to the god is _____.
- iv) Focusing of the mind means _____.
- v) Ida Nadi is on the _____ side.

Q4) a) Explain the mind management with Yoga. [15]

OR

b) Explain asanas for chronic & acute diseases & disorders.

Q5) a) Write the relation of Yoga with education & other subjects. [15]

OR

b) List method of teaching Yoga. Explain lecture & experimental method in detail.

Q6) Answer in short (any two) [10]

a) Explain Raja Yoga

b) Why Yoga is important for school students

c) Explain need of therapeutic Yoga

d) Differentiate between lecture & Discussion method of teaching Yoga.

प्रश्न 1) अष्टांग योग सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भगवतगीतेतील 'योग' सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील पैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) भ्रामरी प्राणायामाचे वर्णन लिहा.
- ब) चंद्रनमस्कारातील सर्व स्थिती लिहा.
- क) हस्तमुद्रांची यादी करा. कोणत्याही दोन मुद्रा लिहा.
- ड) 'महाबंध' कसा लागतो. वर्णन करा.
- इ) ध्यान धारणा समाधी स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) चूक की बरोबर लिहा. [5]

- i) कपालभाती ही क्रिया आहे.
- ii) धौती हे प्राणायाम आहे.
- iii) शलभासन हे पाठीवरील आसन आहे.
- iv) यम आणि नियम हे 'अंतरंग योग' आहे.
- v) खेचरी मुद्रा ही हस्तमुद्रा आहे.

ब) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) ..... शुद्धीक्रिया ही नाकाने केली जाते.
- ii) ..... यांनी अष्टांग योगसूत्र लिहिले.
- iii) देवाला समर्पण करणे याला ..... म्हणतात.
- iv) मन एकाग्र करणे याचा अर्थ .....
- v) इडा ही नाडी ..... बाजूला असते.

- प्रश्न 4) अ) योगाद्वारे मनाचे व्यवस्थापन स्पष्ट करा. [15]
किंवा
ब) तीव्र व दीर्घकालीन आजार तसेच विकारासाठी आसने स्पष्ट करा.
- प्रश्न 5) अ) शिक्षण व इतर विषयांबरोबर योगाचा असलेला संबंध स्पष्ट करा. [15]
किंवा
ब) योगाशिकविण्याच्या पद्धतींची यादी करा. व्याख्यान व प्रायोगिक पद्धती स्पष्ट करा.
- प्रश्न 6) (कोणतेही दोन) थोडक्यात उत्तरे लिहा. [10]
अ) 'राजयोग' स्पष्ट करा.
ब) शालेयविद्यार्थ्यांसाठी योगाचे महत्व काय? ते लिहा.
क) उपचारात्मक योगाचे महत्व स्पष्ट करा.
ड) व्याख्यान व चर्चा पद्धतीमधील फरक स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6] MUSIC & ART EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Describe the contribution of Pt. Vishnu Narayan Bhatkhande in view of the popularity and propagation of Indian Music. **[15]**

OR

Explain the concept of Gharanaas in Music. Write in brief about any three Gharanaas.

Q2) Answer in brief (any three) **[15]**

- Write a short note on Karnatic Music System.
- Give a brief information about Taal Tritaal and write notation of the same.
- Define Alankar and write down the Aaroh-Awaroh of any one Alankar.
- Give classical information of Raag Bageshri.
- Write a brief note on the interrelation between Music and the society.

Q3) A) Match the pairs **[5]**

i) Taal (टाल)	a) Tantu Vadya
ii) Flute (बासरी)	b) Avanaddha Vadya
iii) Tambora	c) Western Musical Instrument
iv) Dholak	d) Ghana Vadya
v) Synthesizer	e) Sushir Vadya
	f) Organ

B) Fill in the blanks **[5]**

- A set of Seven Swaras is known as _____
(Mandra Saptak, Madhya Saptak, Saptak, Taar Saptak)
- Ravindra Sangeet is a special musical form of the state of _____.
(Rajasthan, Bangla Desh, West Bengal, Uttar Pradesh)
- _____ is a name of famous Gharanaa of Indian Music.
(Gwalior, Taraana, Pune, Kashmir)
- _____ is the author of Natyashastra.
(Pt. Paluskar, Pt. Vyankatmakhi, Bharatmune, Sharangdev)
- _____ was the court singer of the emperor Akbar.
(Taansen, Birbal, Pt. Bhatkhande, Us. Bismillah Khan)

Q4) Explain in detail Gurukul method of music teaching. **[15]**

OR

What are the traditional based resources to learn music? Explain the nature of traditional based resources with the help of suitable examples.

Q5) Explain lesson plan of music teaching for 10th std. with the help of example. **[15]**

OR

Explain various research areas in music.

Q6) Write answers of the following any 2 **[10]**

- a) Write merits & demerits of modern method of music teaching.
- b) What are the characteristics of a music teacher?
- c) Explain the nature of the structure of music subject.
- d) Write about various Gharanaas in music.

प्रश्न 1) भारतीय संगीताच्या प्रचार प्रसाराच्या दृष्टिने पं. विष्णू नारायण भातखंडे यांचे सांगितिक योगदान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संगीतातील 'घराणी' ही संकल्पना स्पष्ट करून कोणत्याही तीन घराण्यांविषयी थोडक्यात लिहा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (एकूण तीन) [15]

- अ) कर्नाटक संगीत पध्दतीविषयी थोडक्यात लिहा.
ब) त्रितालाची शास्त्रीय माहिती लिहून ताल लेखन करा.
क) अलंकार म्हणजे काय? कोणताही एक अलंकार आरोह-अवरोहासह लिहा.
ड) बागेश्री रागाची शास्त्रीय माहिती लिहा.
इ) संगीत व समाज या दोहोंची परस्पर संबंध विषयक माहिती थोडक्यात लिहा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या लावा [5]

i) टाळ	अ) तंतूवाद्य
ii) बासरी	ब) अवनद्ध वाद्य
iii) तंबोरा	क) पाश्चात्य वाद्य
iv) ढोलक	ड) घनवाद्य
v) सिंथेसायझर	इ) सुशिर वाद्य
	फ) ऑर्गन

ब) रिकाम्या जागा भरा [5]

- i) सात स्वरांच्या समुहाला ..... म्हणतात.
(मंद्रसप्तक, मध्यसप्तक, सप्तक, तारसप्तक)
- ii) रविंद्र संगीत हे ..... या राज्याचे वैशिष्ट्यपूर्ण संगीत आहे.
(राजस्थान, बांगलादेश, पश्चिम बंगाल, उत्तर प्रदेश)
- iii) ..... हे संगीतातील एका प्रसिद्ध घराण्याचे नाव आहे.
(ग्वाल्हेर, तराणा, पुणे, काश्मिर)
- iv) नाट्यशास्त्र हा ग्रंथ ..... यांनी लिहिला आहे.
(पं. पळुस्कर, पं. व्यंकटमखि, भरतमुनि, शारंगदेव)
- v) अकबर बादशहाच्या दरबारात ..... हे राजगायक म्हणून प्रसिद्ध होते.
(तानसेन, बिरबल, पं. भातखंडे, उ. बिस्मिल्ला खान)

- प्रश्न 4) संगीत अध्यापनाची गुरूकुल पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]
किंवा
संगीत अध्ययनाची पारंपरिक संसाधने कोणती आहेत? पारंपरिक संसाधनाचे स्वरूप योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- प्रश्न 5) इ. दहावीसाठी संगीत अध्यापनाच्या पाठाचे नियोजन उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]
किंवा
संगीतातील संशोधनाची विविध क्षेत्रे स्पष्ट करा.
- प्रश्न 6) खालीलपैकी दोहोंची उत्तरे लिहा. [10]
अ) संगीत अध्यापनाच्या आधुनिक पद्धतीचे फायदे व तोटे लिहा.
ब) संगीत शिक्षकाची वैशिष्ट्ये काय आहेत?
क) संगीत विषयाच्या संरचनेचे स्वरूप स्पष्ट करा.
ड) संगीतातील विविध 'घराणा' विषयी लिहा.

Q1) What is the meaning of values? Explain the nature of Values. **[15]**

OR

What is value system? What is Holistic living? Explain the role of culture and civilization in value education.

Q2) Solve any three of the following. **[15]**

- a) What is the concept of National Values?
- b) What is the concept of Social Values?
- c) What is the concept of Personal Values?
- d) Suggest five remedies to overcome from the problem of Corruption.
- e) Write the nature of the Problem of Terrorism in brief.

Q3) a) Write the meaning of following values in one sentence: **[5]**

- i) Empathy
- ii) Integrity
- iii) Inclusiveness
- iv) Self Esteem
- v) Punctuality

b) Write the meaning of following values in one sentence: **[5]**

- i) Atrocities on Women
- ii) Cyber Crimes
- iii) Dovery
- iv) Untouchability
- v) Domestic Violence

Q4) What are the Objectives of teaching values in School Curriculum? Explain the Relation of Values with education. **[15]**

OR

Explain the following Methods of teaching Values.

- a) Discussion
- b) Seminar

Q5) What is the Structure of Values? Explain the nature of Curriculum and syllabus of Values. **[15]**

OR

Write down the nature of Content Analysis of Values.

Q6) Solve any Two: : **[10]**

- a) Explain the place of Core elements in National Policy of Education.
- b) Explain the place of values in National Policy of Education.
- c) Explain the Lecture method of teaching values.
- d) Explain the Seminar method of teaching values.

प्रश्न 1) मूल्यांचा अर्थ काय? मूल्यांचे स्वरूप स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मूल्य प्रणाली म्हणजे काय? मूल्य शिक्षणातील संस्कृती आणि सभ्यता यांची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील पैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा: [15]

- अ) राष्ट्रीय मूल्य म्हणजे काय?
- ब) सामाजिक मूल्ये म्हणजे काय?
- क) वैयक्तिक मूल्ये म्हणजे काय?
- ड) भ्रष्टाचार निर्मुलनासाठी 5 उपाय सुचवा:
- इ) आतंकवादाचे स्वरूप थोडक्यात लिहा:

प्रश्न 3) अ) खालील मूल्यांचे अर्थ एका वाक्यात लिहा. [5]

- i) समानाभुति
- ii) एकता
- iii) सर्वसमावेशकता
- iv) आत्माभिमान
- v) वक्तशीरपणा

ब) खालील सामाजिक समस्यांचे अर्थ एका वाक्यात लिहा. [5]

- i) महिलांवरील अत्याचार
- ii) सायबर गुन्हे
- iii) हुंडा
- iv) अस्पृश्यता
- v) घरगुती हिंसा

प्रश्न 4) शालेय अभ्यासक्रमात मूल्य अध्यापनाची उद्दिष्टे काय आहेत? मूल्ये आणि शिक्षण यांतील संबंध स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मूल्य अध्यापनाच्या खालील पध्दती स्पष्ट करा.

- अ) चर्चा
- ब) ग्रंथालय

प्रश्न 5) मूल्यांची संरचना म्हणजे काय? मूल्यांच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मूल्यांच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप लिहा.

प्रश्न 6) कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा [10]

- अ) राष्ट्रीय शिक्षण धोरणातील गाभाभूत घटकांचे स्थान लिहा.
- ब) राष्ट्रीय शिक्षण धोरणातील मूल्यांचे स्थान लिहा.
- क) मूल्य अध्यापनाची व्याख्यान पध्दती स्पष्ट करा.
- ड) मूल्य अध्यापनाची सेमिनार पध्दती स्पष्ट करा.

